

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

—

Μετάφρασις ἀρχαίων ποιημάτων εἰς τὴν καθομιλουμένην δύναται μέχρι τινὸς νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβήλωσις, διότι καὶ ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ τὴν ἀδέξιον χεῖρα, καὶ ὑπὸ τῆς ἀτελεστέρης γλώσσης τὸ δύσχρηστον ἐργαλεῖον, τ' ἀριστουργήματα ἐκεῖνα, στερούμενα τοῦ πλείστου τῆς περὶ τὴν ἔκφρασιν λεπτότητος καὶ δυνάμεως, καὶ οὕτως εἰπεῖν τῆς λαμπρᾶς αὐτῶν ἐπιφανείας ἀπογυμνούμενα, περιέρχονται εἰς ἡμᾶς ὡς τὰ ἄνθη ὧν ἐμαράνθη ἡ ζωηρότης τοῦ χρώματος, ὧν ἀπετρίβη ὁ χνοὺς καὶ ἐξητρίσθη τὸ ἄρωμα, ἢ ὡς τὸ ἄγαλμα οὐ ἀπειρόκαλος σμίλη ἀπέξεσε τὴν ἀρχαίαν ἐπιδερμίδα.

Αἱ παροῦσαι δὲ μεταφράσεις ἐγένοντο ἐν παρέργων μέρει, μόνην ἀξίωσιν ἔχουσαι νὰ παράσχωσι, δίκην ἀμυδρῶν φωτογραφημάτων, γενικὴν τινα ἔννοιαν τῶν λαμπρῶν πρωτοτύπων, καὶ τοῖς ἥττον ἐξωκειωμένοις πρὸς τὰς κλασικὰς ἀναγνώσεις νὰ καταστήσωσι διὰ παραδειγμάτων καταληπτὴν τὴν ἀθρόαν ἐντύπωσιν ἣν ἀπετέλουν ἐπὶ τῶν συγχρόνων αἰδραματικαὶ συνθέσεις, καὶ ἣν καταστρέφει δι' αὐτοὺς μέχρι τινὸς μελέτη ἐπίπονος, συνεχῶς εἰς γλωσσικὰς δυσχερείας προσκρούουσα, φιλολογικῶν ἐρμηνειῶν δεομένη, καὶ τῆς μαγείας τῆς στιχουργικῆς ἀρμονίας ἐστερημένη.

Ἐνεκα τούτου ἐν ταύταις ταῖς μεταφράσεσι μετὰ τῆς κατὰ δύναμιν ἀκριθείας ἐπεζητήθη καὶ ἡ προσωδικὴ ταυτότης, ὅπως οὐ μόνον πρὸς τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀκοὴν ἀποτείνωνται ὁμοίως τοῖς πρωτοτύποις, καὶ παριστῶσι τὰς αὐτὰς ἐννοίας διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐμβλήματος περιβεβλημένας.

Ἄλλ' εἶναι τὸ τοιοῦτον ἐφικτὸν ἄρα, καὶ δύναται ἡ ἀρχαία προσωδία νὰ μετοχτευθῇ εἰς τὴν νέαν ἡμῶν γλῶσσαν, ὅταν,

ὡς κοινῶς δοξάζεται, αἱ στιχουργίαι τῶν δύο γλωσσῶν στηρίζονται ἐπὶ βάσεων διαφόρων, καὶ μάλιστα ἀντιθέτων, ἡ μὲν ἐπὶ τοῦ χρόνου, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ τόνου; Περὶ τούτου εἶχον ἄλλοτε συντόμως πραγματευθῆ (1)· ἐπειδὴ δ' αἱ παροῦσαι μεταφράσεις εἰσὶ τῆς γνώμης μου ἐκείνης ἡ ἐφαρμογὴ, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον νομίζω, συγκεφαλαιῶν αὐτὴν ἐνταῦθα, νὰ προσθέσω καὶ τινὰς περαιτέρω ἀναπτύξεις καὶ παρατηρήσεις.

Ἡ στιχουργία, ἡ τέχνη τοῦ τῶν συλλαβῶν ῥυθμοῦ, εἶναι μία τῶν τῆς ἁρμονίας ἐφαρμογῶν, ἡ δ' ἁρμονία, συνδυασμὸς ἤχων τοιοῦτος, ὥστε ν' ἀρέσκη εἰς τὴν ἀκοὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως λοιπὸν διακρίνωμεν ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορὰ δύο στιχουργιῶν, πρέπει ν' ἀρχήσωμεν ἀπὸ τῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ ἤχου, τῆς πρώτης καὶ κοινῆς αὐτῶν βάσεως.

Δύο σωμάτων συγκρουομένων, ἀποτελεῖται εἰς τὸν ἀέρα παλμὸς, αἰσθητὸς τῇ ἀκοῇ, ὅστις ὀνομάζεται ἤχος. Εἰσὶ δὲ παντὸς παλμοῦ, καὶ ἐπομένως καὶ παντὸς ἤχου τὰ μόνᾳ δυνατὰ προσόντα, πλὴν τῆς διευθύνσεως, ἥτις ἐνταῦθα εἶναι ἀδιάφορος, διότι ὁ ἤχος ἔχει κυκλοτερεῖς τοὺς παλμοὺς, ἡ ταχύτης καὶ ἡ διάρκεια. Οἱ ἤχοι λοιπὸν κατὰ ταῦτα καὶ μόνᾳ διακρίνονται καὶ ποικίλλονται. Ἡ ταχύτης τῶν παλμῶν ἀποτελεῖ ἐπὶ τοῦ ἀκουστικοῦ τυμπάνου αἰσθησιν, ἥτις καλεῖται ὀξύτης, καὶ ἂν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ἐντὸς φέρ' εἰπεῖν ἐνὸς δευτερολέπτου, μία κρούσις παράγῃ ἑκατὸν παλμοὺς, ἄλλη δὲ διακοσίους, ἡ δευτέρα εἶναι δις ὀξύτερα τῆς πρώτης. Ἡ δὲ τῶν παλμῶν διάρκεια ἀποτελεῖ τῶν ἤχων τὸ μῆκος, καὶ κρούσις ἥς οἱ παλμοὶ διαρκοῦσιν ἐπὶ δύο δευτερόλεπτα, παράγει, ἐννοεῖται, ἤχον διπλασίως μακρότερον ἄλλης κρούσεως, ἥς οἱ παλμοὶ, εἴτε ἰσοταχεῖς εἴτε μὴ, διαρκοῦσιν ἐν δευτερόλεπτον.

Ταῦτα εἰσὶ τὰ μόνᾳ δύο πάθη τοῦ ἤχου, αἱ μόναι αὐτοῦ ἀλ-

(1) Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς προσφῳδίας, κατ' ἀντιπαράθεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν νέαν, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν διαφόρων ποιημάτων μου, ἐν σελήσι 399—433.

λοιώσεις, ὁ στήμων καὶ ἡ κρόκη ἐξ ὧν ἐξυφαίνεται ὁ χρυσοῦς πέπλος τῆς ἁρμονίας.

Ἡ διάρκεια τοῦ ἤχου λέγεται παρὰ τοῖς μουσικοῖς χρόνος, καὶ τὰ κλάσματα, ἡ αἱ ὑποδιαίρέσεις αὐτοῦ δηλοῦνται ἐν τοῖς μουσικοῖς σημείοις διὰ τῶν λεγομένων ἀγκυλῶν (croches) διαφοροῦ βαθμοῦ· ἡ δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὀξύτης λέγεται τόπος, καὶ οἱ διάφοροι αὐτῆς βαθμοὶ, ταττόμενοι κατὰ σειρὰν εὐάρεστον τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀκοῇ, ἀποτελοῦσι τὴν διατονικὴν κλίμακα, ἥτις διὰ πέντε ὀριζοντείων γραμμῶν ἐμφαίνεται ἐν τοῖς μουσικοῖς σημείοις.

Ἐκ μόνων τῶν δύο τούτων στοιχείων δύναται ν' ἀπαρτίζηται καὶ ἡ μουσικὴ, ἡ ἐντελεστάτη αὕτη τῶν τῆς ἁρμονίας ἐφαρμογῶν, καὶ πλὴν αὐτῶν ἄλλη βάσις δὲν ὑπάρχει διὰ τὴν στιχουργίαν. Ἡ διαφορὰ ὅμως μεταξὺ μουσικῆς καὶ στιχουργίας συνίσταται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἡ μὲν ποιεῖται χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν τοῦ ἤχου ἀλλοιώσεων πρὸς παραγωγὴν ᾄσματος, ἡ δὲ τῆς μιᾶς μόνης πρὸς καταρτισμὸν ῥυθμοῦ.

Ἄν ἐπὶ μουσικοῦ ὀργάνου κρούσωμεν ἀλληλοδιαδόχως, κατ' ἴσην διάρκειαν, δύο ἢ πλείονας τόνους διαφοροῦ ὀξύτητος, ῥυθμὸν οὐδένα παράγομεν, ἐν ᾧ ῥυθμὸς ἐξ ἐναντίας ἀποτελεῖται ἂν κρούσωμεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τόνον, νῦν μὲν διαρκέστερον, νῦν δὲ ἥττον διαρκῶς, κατὰ τινα ὀρισμένην τάξιν. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου, φέρ' εἰπεῖν, στοιχείου τῆς ἁρμονίας, ἐπὶ τοῦ τόπου, στηρίζεται τὸ ἴσον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, διότι παρακολουθεῖ ἐν μέσῳ ὅρῳ τοὺς διαφοροὺς βαθμοὺς τῆς ὀξύτητος τῆς ψαλμωδίας, ἀνεξαρτήτως τῆς διαρκείας τῶν τόνων· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου στοιχείου μόνου, τοῦ χρόνου, στηρίζεται ἡ τυμπανοκρουσία, διότι τὸ τύμπανον ποικιλίαν τόνων δὲν ἔχει. Ἡ τυμπανοκρουσία λοιπὸν ἀποτελεῖ ῥυθμὸν, ἐν ᾧ τὸ ἴσον δὲν ἀποτελεῖ.

Ἐκ τούτων λοιπῶν συμπεραίνεται, ὅτι ἐκ τῶν δύο τῆς ἁρμονίας στοιχείων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν μουσικὴν, ἡ στιχουργ-

γία ἐνὸς μόνου ποιεῖται χρῆσιν, καὶ τοῦτο ὅτι εἶναι ὁ χρόνος καὶ οὐχὶ ὁ τόνος.

Καὶ ὥς μὲν πρὸς τὴν στιχουργίαν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογεῖται. Ἡ προσωδία αὐτῆς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ χρόνου τῶν συλλαβῶν ἢ τῶν ἐν αὐταῖς φωνηέντων, ὧν τινὰ μὲν καθ' ἑαυτὰ, τινὰ δὲ ὥς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ των μετ' ἄλλων γραμμάτων, προφέρονται ἢ μακρῶς ἢ βραχέως.

Ὡς πρὸς τὴν στιχουργίαν ὁμῶς τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, κοινῶς πιστεύεται ὅτι ὁ τόνος εἶναι ἡ βάσις αὐτῆς, ὅπερ ἀντιθαίνει εἰς τὰ προῤῥηθέντα περὶ τῆς φύσεως πάσης στιχουργίας· διὸ σκεπτέον μὴ τις ἐμφιλοχωρῇ παρεξήγησις ἐξ ἐναλλαγῆς ὀνομάτων προερχομένη, καὶ ζητητέον τίς ἀληθῶς ἡ φύσις τοῦ παρ' ἡμῖν λεγομένου τόνου.

Ὁ τόνος ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ προφορᾷ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, μαρτυρούμενος καὶ ὑπὸ τινων τῶν τότε συγγραφέων, καὶ ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα γραμματικῶν, οἵτινες ἀπὸ τῆς δευτέρας μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος ἐφεῦρον καὶ γραφικὰ σημεῖα πρὸς παράστασιν αὐτοῦ (1). Ἐφηρμόζετο δὲ εἰς τὰς λέξεις ὥς πάθος τι τῶν συλλαβῶν, διακρίνον αὐτάς ἀπ' ἀλλήλων. Οὕτως ὁ Πλάτων λέγει (2)· « Σκόπει . . . περὶ ὀνομάτων, ὅτι πολλάκις ἐπεμβάλλομεν γράμματα, τὰ δ' ἐξαιροῦμεν, παρ' ὃ βουλόμεθα ὀνομάζεσθαι, καὶ τὰς ὀξύτητας μεταβάλλομεν, οἷον Διὶ φίλος. Τοῦτο, ἵνα ἀντὶ ῥήματος ὄνομα ἡμῖν γένηται, τό τε ἕτερον αὐτόθεν ἰῶτα ἐξείλομεν, καὶ ἀντὶ ὀξείας τῆς μέσης συλλαβῆς βαρεῖαν ἐφθεγξάμεθα· ἄλλων δὲ τοῦναντίον ἐμβάλλομεν γράμματα, τὰ δὲ βαρύτερα ὀξύτερα φθεγγόμεθα. » Ὅτι δ' εἶχε τότε ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ τόνος τὸν προῤῥηθέντα μουσικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, καὶ κατὰ τοῦτον ἡλλοίου τὰς συλλαβάς, τοῦτο ἀποδεικνυται ἐκ τε τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀρισμῶν αὐτοῦ τε καὶ

(1) Ἀριστοφ. Βυζάντ. Fragm. ed. Nauck. Hall. 1848. — Ἀπολλων. (Γραμματικοῦ ἐπὶ Μάρκου Ἀντων. β' ἀπὸ Χ. ἑκατονταετ.) π. συντάξ. Β, 12—19.—Δ, 1. — (2) Κρατύλ. 35.

τῶν μερῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέως τοῖς σημείοις αὐτοῦ ἀποδοθέντων ὀνομάτων. Οὕτως ὁ Ξενοφῶν ⁽¹⁾, καὶ τοι ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν ὥς πάθος φωνῆς ἐκλαμβάνων τὸν τόνον, ἀναφέρει ὅμως ὥς κατηγορούμενα αὐτοῦ «τὸ ὀξύ, βαρὺ, μικρόν, μέγα», ὧν τὰ δύο τελευταῖα ἀφορῶσι τὸ λαμπρότερον ἢ ἀμυδρότερον τῆς φωνῆς. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης, περὶ ταῦτοφώνων λέξεων ὁμιλῶν ⁽²⁾, καὶ εἰς Ἰλιάδος Ψ, 328 ἀναφερόμενος, λέγει μεταξὺ οὐ καὶ οὐ τὸ ἐν κατὰ προσῳδίαν ὀξύτερον τοῦ ἐτέρου, καὶ τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνων περὶ τῆς σημασίας τῆς διαφορουμένης φράσεως οὐ (ἢ οὐ) καταλύεις, λέγει ⁽³⁾. «Ὡς δὲ λυτέον δῆλον· οὐ γὰρ ταῦτ' σημαίνει τὸ μὲν ὀξύτερον τὸ δὲ βαρύτερον ῥηθέν.» Καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ δὲ ⁽⁴⁾ λέγει περὶ τῆς ὑποκρίσεως, ὅτι «Ἔστι δὲ αὕτη μὲν ἐν τῇ φωνῇ πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος· οἷον πότε μεγάλη καὶ πότε μικρὰ καὶ πότε μέση· καὶ πῶς τοῖς τόνοις, οἷον ὀξεῖα καὶ βαρεῖα καὶ μέση, καὶ τοῖς ῥυθμοῖς, τίσι πρὸς ἕκαστα.»

Οἱ δὲ γραμματικοὶ ἐκάλουν τὸν τόνον προσῳδίαν ἰδίως, ὅτι «προσάδεται ταῖς συλλαβαῖς» ⁽⁵⁾. «Προσῳδία... καὶ ἡ ἐν τῇ ἐκφωνήσει γινομένη, τουτέστιν ἐν τῷ παροξύνεσθαι λέξιν, ἢ ὀξύνεσθαι ἢ περισπᾶσθαι» ⁽⁶⁾. Καὶ οἱ Λατῖνοι ἔλεγον αὐτὸν Accentus (ab accinendo, quod sit quasi quidam cujusque syllabæ cantus) ⁽⁷⁾, καὶ tenores, ἐξ ἀρχαιοτέρου tonos κατὰ Κουϊγκτιλιανὸν ⁽⁸⁾, ὅστις καὶ προστίθησι· «Tenores... vel accentus quas Græci προσῳδίας vocant», καὶ καθ' ὅν διαιρεῖται ὁ τόνος εἰς *acutus* καὶ *gravis*. Ὁ Πορφύριος δὲ (τοῦ γ' αἰῶνος μ. Χ.), γράφει κατὰ Διονύσιον τὸν Θράκα (τοῦ α' αἰῶνος π. Χ.), ὅτι «ἡ μὲν ὀξεῖα ποιότης συλλαβῆς τεταμένον ἔχουσα φθόγγον, βαρεῖα δὲ, ποιότης συλλαβῆς ὑφειμένον ἔχου-

(1) Κυνηγετ. Γ, 1. — (2) Π. σοφιστ. Ἐλέγχ. Α, 4. — (3) Αἰτ. 21. — Ἰδ. καὶ 23. — (4) Γ, 1. — (5) Diomedis, de Orat. II, de accent. — (6) Γ. Χοιροβοσκός, π. προσῳδιῶν, ἐν Villos. Anecd. Gr. II, σ. 103. — (7) Diomed. ib. — (8) I, 5, (22).

σα φθόγγον» ⁽¹⁾, καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῶν ποιότητων τούτων τῶν συλλαβῶν μνημονεύει τῶν περὶ Μουσικῆς τοῦ Κουϊγκτιλιανοῦ, καθ' ἃ « ἄνεσιν μὲν εἶναι λέγει ἡνίκα ἀπὸ τοῦ ὀξυτέρου τόνου ἐπὶ βαρύτερον ἢ φωνὴ χωρῇ, ἐπίτασιν δὲ, ὅταν ἐκ βαρυτέρου μεταβαίνη πρὸς ὀξύτερον. . . . Γίνεται δ' ἡ μὲν βαρύτης κάτωθεν ἀναφερομένου τοῦ πνεύματος, ἡ δ' ὀξύτης ἐπιπολῆς προΐεμένου, ὡς οἱ Μουσικοὶ φασιν. » Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ῥητῶς μαρτυρεῖται ἡ εἰς τὰς λέξεις ὀξεῖα καὶ βαρεῖα ἐν τῇ προσωδίᾳ διδομένη μουσικῇ σημασία. Ὁμοίως δὲ καὶ ῥητῶς καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Πλάτωνος ⁽²⁾· « Περὶ τοὺς τῶν ὀξέων καὶ βαρέων φθόγγους ἄρ' οὐχ οὕτως ; Ὁ μὲν τοὺς συγκεραννυμένους τε καὶ μὴ τέχνην ἔχων γινώσκειν, μουσικὸς, ὁ δὲ μὴ ξυριεῖς, ἄμουσος. »

Ἐκ δὲ τῶν σημείων ἃ ἐφεῦρον οἱ γραμματικοί, ὠνόμασαν τὸ ἐν ὀξεῖαν, ὡς δηλοῦν τὸν ὀξύτερον, δηλαδή τὸν ἐν τῇ διατονικῇ κλίμακι ὑψηλότερον τόνον, τὸ δ' ἄλλο βαρεῖαν, δηλοῦν τόνον ἐκείνου βαρύτερον καὶ ταπεινότερον ἐν τῇ κλίμακι. Ἡ δὲ περισπωμένη ἐδήλου τόνον σύνθετον, ὅστις ἐπὶ μακρᾶς ἢ χρονικῶς διπλῆς τιθέμενος συλλαβῆς, ἐδήλου ὅτι ἡ προφορὰ αὐτῆς ἤρχετο ἀπὸ ὀξυτέρας καὶ ἐθλατο ἢ περιεσπᾶτο εἰς βαρυτέραν.

Συνίστατο δ' ἐν τῇ γλώσσῃ ἡ θέσις τῶν τόνων, ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν χρονικὴν προσωδίαν σχέσις εἰς ταῦτά κυρίως·

α'. Πᾶσα συλλαβὴ μὴ ὀξεῖα (ἢ περισπωμένη, διότι καὶ αὕτη περιεῖχεν ὀξεῖαν) ἦν βαρεῖα, ὡς ὁ Πλάτων κατὰ τὰ ἄνωθι ῥηθέντα ⁽³⁾ λέγει ὅτι ἐν τῇ λέξει Δίφιλος, ἡ συλλαβὴ φι, ἥτις ὀξεῖα ἐπροφέρετο πρὸ τῆς συνθέσεως (ἐν τῇ λέξει φίλος), προφέρεται ἐν τῇ συνθέτῳ λέξει βαρεῖα. Οὕτω δὲ καὶ ἐγράφετο παρὰ τῶν πρώτων γραμματικῶν, βαρεῖαν φέρουσα, πᾶσα συλλαβὴ μὴ ὀξυνομένη ἢ περισπωμένη (π. χ. φιλοσόφία), δι' ἃ καὶ ἡ

(1) Πορφύρ. π. προσωδ. ἐν Villosion, Anecd. Gr. 109 καὶ 181. — (2) Σοφιστ. 33 (253). — (3) Πλατ. Κρατύλ. 35.

βαρεῖα φαίνεται ὅτι ἐλέγετο παρ' αὐτῶν τόνος συλλαβικός (¹).

β'. Οὐδέποτε συλλαβὴ ὀξύνεται, μὴ ἐπομένης μιᾶς τοῦλάχιστον βαρείας, ἢ δύο τὸ πλεῖστον (ἐμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐγκλιτικῶν), ὧν ὅμως ἡ δευτέρα νὰ μὴ εἶναι μακρά, διότι, ὡς λήγουσα, παρατείνεται τότε φυσικῶς τοσοῦτον, ὥστε ὁ τόνος αὐτῆς ἀποβαίνει σχεδὸν εἰς δύο βαρείας, καὶ ἡ ὀξεῖα θὰ προηγεῖτο τότε τριῶν βαρειῶν, ὅπερ ἡ Ἑλληνικὴ ἀκοὴ δὲν ἐπέτρεπεν· ἐν ᾧ, ἂν μακρὰ εἶναι ἡ παραλήγουσα, ὁ τόνος αὐτῆς, συνεφελκόμενος ὑπὸ τῆς παρακειμένης ὀξεῖας τῆς προπαραληγούσης, συστέλλεται μᾶλλον εἰς μίαν μόνην βαρεῖαν, καὶ τοι ἐπὶ μακρᾶς συλλαβῆς κειμένην. Ἐντεῦθεν οἱ κανόνες ὅτι «Ὁξεῖα οὐ τίθεται οὔτε ἐπέκεινα τῆς προπαραληγούσης, οὔτε ἐπὶ τῆς ληγούσης πλὴν ἐν τέλει φράσεως ἢ πρὸ στιγμῆς», καὶ ὅτι «Μακρᾶς οὔσης τῆς ληγούσης, ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης ὀξεῖα οὐ τίθεται.»

γ'. Ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ λέξει ὀξὺς τόνος μακρᾶς συλλαβῆς προηγῇται βαρέως τόνου βραχείας, τότε θλάται, βαρυνόμενος ἀπὸ τοῦ μέσου αὐτοῦ, ὡς προπαρασκευάζων τὴν εἰς τὸν βαρὺν μετάβασιν. Ἄν ὅμως ἔπωνται δύο βραχεῖς τόνοι βαρεῖς, ἢ εἰς μὲν ἀλλὰ μακρὸς, ὅστις ἀντιστοιχεῖ σχεδὸν πρὸς δύο βραχεῖς, τότε ὁ ὀξὺς τόνος, ὅπως μὴ καταγωνίζεται ὑπὸ τῶν ἐπομένων βαρέων, καὶ ἔχη τὴν δύναμιν τοῦ ἔλκειν αὐτοὺς καὶ διατηρεῖν τὴν ἄρσιν τῆς φωνῆς πρὸ αὐτῶν, δὲν θλάται, ἀλλὰ μένει ὁλόκληρος ἐπὶ τῆς μακρᾶς συλλαβῆς. Καὶ εἰς τὸ τέλος δὲ λέξεως τίθεται ὀξὺς τόνος θλώμενος, διότι τότε διαιρεῖται εἰς ὀξεῖαν παρακολουθουμένην ὑπὸ βαρείας κατὰ τὸ β'. Ἐντεῦθεν πηγάζουσιν οἱ κανόνες ὅτι «Περισπωμένη μόνον ἐπὶ μακρᾶς συλλαβῆς τίθεται», «Εἰς προπαραλήγουσαν περισπωμένη οὐ τίθεται», «Μακρὰ πρὸ μακρᾶς ὀξύνεται» καὶ «Μακρὰ πρὸ βραχείας περισπᾶται.»

Ἐπὶ δὲ τῆς στιχουργίας οὐδεμίαν εἶχεν ἐπιρροὴν ὁ τόνος οὗτος, οὐδ' ὑπάρχει τὸ ἐλάχιστον ἵχνος στίχων ἐν τῷ μεσαιῶνι,

(1) Πορφύρ. Αὐτ. 109 καὶ 111.

εἴτε ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ ποιήσῃ εἴτε ἐν τῇ καθαρῶς δημοτικῇ ⁽¹⁾, στηριζομένων ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν τόνων ⁽²⁾. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἀπόδειξις τοῦ μουσικοῦ χαρακτῆρος τοῦ τόνου, διότι, ὡς εἶδομεν, ὁ μουσικὸς τόνος οὐδόλως ἀποτελεῖ ῥυθμόν.

Ἡ Ἑλληνικὴ λοιπὸν γλῶσσα, οὕτως ἀμφοτέρω τὰ τῆς μουσικῆς κεκτημένη στοιχεῖα, ἦν βεβαίως γλῶσσα μελωδικωτάτη, ἦν γλῶσσα ᾄδουσα. Ὅ,τι δ' ἐκώλυεν αὐτὴν τοῦ ν' ἀποβῇ εἰς καθαρὸν ᾄσμα, ἦν ὅτι οὔτε τῆς χρονικῆς μονάδος πάντα τὰ κλάσματα παρεδέχετο αὕτη, οὔτε τῆς ὀξύτητος πάσας τὰς διατονικὰς ὑποδιαίρέσεις, ἀλλὰ δύο μόνον διέκρινε χρόνους, τὸν σχετικῶς μακρότερον καὶ τὸν σχετικῶς βραχύτερον, ὡς λέγει καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἡφαιστίωνος ⁽³⁾. «Οἱ γραμματικοὶ (οἱ μετρικοὶ δηλαδὴ) ἐκεῖνον μακρὸν χρόνον ἐπίστανται, τὸν ἔχοντα δύο χρόνους, καὶ οὐ καταγίνονται εἰς μεῖζόν τι· οἱ δὲ ῥυθμικοὶ (οἱ μουσικοὶ δηλ.) λέγουσι τὸν δε εἶναι μακρότερον τοῦ δε.» Ὁμοίως δὲ διέκρινεν ἡ γλῶσσα καὶ δύο μόνους τόνους, τὸν σχετικῶς ὀξύτερον ἢ βαρύτερον, διότι ὁ περισπώμενος ἦν τόνος περιέχων ἐν συνθέσει τὸν βαρὺν μετὰ τὸν ὀξύ. Καὶ ἑτέρα δὲ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ᾄσματος καὶ τοῦ ἀπλοῦ λόγου ἦν βεβαίως, ὅτι ἐν τούτῳ οἱ δύο τόνοι εἶχον ἐλαχίστην τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, καὶ ἐλάσσονα τῆς διέσεως, ἥτις τῷ τετάρτῳ τοῦ τόνου ἰσοδυναμοῦσα ⁽⁴⁾, ἦν ἤδη αἰσθητὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ.

Καὶ οὕτως ὅμως δύσληπτον ἴσως πάλιν μένει πῶς ἐν τῇ προφορᾷ συνεβίβαζεν ἡ Ἑλληνικὴ τὰ δύο ταῦτα μουσικὰ στοιχεῖα. Τοῦτο μέχρι τινὸς ἐξηγεῖ τὸ παράδειγμά τινων νεωτέρων γλωσσῶν, ὡς τῆς Σουηδικῆς, ἥτις ἔχει τι τὸ ᾄδον ἐν τῇ προφορᾷ, προσέτι δὲ καὶ τῶν πλείστων δημωδῶν διαλέκτων, αἵτινες εἰς

(1) Kœster, dissert. de cantilenis popularibus veterum Græcorum, Berol. 1831. — Zell, Ferienschr. I, 55. — II. Σχολίων Ulrici, Gesch. d. hellen. Dichtk. B, σ. 376. — Cladius. — Ilgen. — (2) Τὸ ἐναντίον εἶπεν ὁ Apel, Metrik, II, ἐν ἀρχῇ, καὶ S. Mutzl, Ueb. d. accentuirende Rhythmik, in neuen Sprachen. Landsch. 1835, ἀλλ' οὐδεμίαν φέρουσιν ἀπόδειξιν. — (3) Σ. 150. — (4) Σηξτ. Ἐμπειρ. πρὸς μουσ. κ. 46, σ. 366.

τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διατηροῦσι τόνον τινὰ ἰδιαίτερον, τὸ παρὰ τοῖς Γάλλοις κυριωνυμικῶς λεγόμενον accent, ὃν ὁμῶς κατατρίβει καὶ βαθμηδὸν ἐξαφανίζει ἢ κομψοτέρα τῶν ἀνωτέρων τάξεων προφορά. Καὶ παρ' ἡμῖν δ' αὐτοῖς ἀπαντῶμεν τὸν ὑπασματικὸν τοῦτον τόνον ἔτι παρὰ πολλοῖς τῶν νησιωτῶν μάλιστα, καὶ ἐν τῇ δημώδει προφορᾷ τῶν Ἑπτανησίων.

Ὡς δ' ἂν μὴ ἤρκει ἡ πρὸς συμβιβασμὸν τῶν δύο τούτων στοιχείων προκύπτουσα δυσκολία περὶ τὴν προφορὰν, τινὲς τῶν μετρικῶν προσθέτουσι καὶ ἄλλο τρίτον, τὴν σφοδρότητα τοῦ τόνου (Ictus), ἣν λέγουσι καὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόνου (τοῦ μήκους καὶ τοῦ ὕψους τῆς φωνῆς) διάφορον, καὶ ἣν θεωροῦσιν ὡς ἐπίσης ἀναγκαίαν εἰς καταρτισμὸν τῶν μετρικῶν περιόδων, ὅτε μὲν εἰς τὰς μακράς ὅτε δ' εἰς τὰς βραχείας, ἄλλοτε εἰς τὰς τετονισμένας, ἄλλοτε εἰς τὰς ἀτονίστους συλλαβὰς αὐτὴν ἐφαρμόζοντες, ὥστε δικαίως δύναται νὰ ἐρωτηθῇ, ἐπὶ τίνι βάσει ὁ συντάττων ἢ ἀναγινώσκων στίχον τινὰ ἐδύνατο νὰ γνωρίζῃ ποίας συλλαβὰς νὰ θεωρήσῃ ὡς εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦτο ὑποκειμένας. Ἀλλὰ γραμματικοί τινες, οἷον ὁ Πρισκιανὸς, ἐξηγοῦσι τὸν Ictus ὡς αὐτὸν τὸν τόνον, ὀρθῶς, ὡς φρονοῦμεν, κυρίως διὰ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, καθ' ἣν, ὡς παρ' ἡμῖν σήμερον, μία κυρίως συλλαβὴ ἀπερρόφα τὴν ὅλην δύναμιν τῆς προφορᾶς τῆς λέξεως.

Τοιοῦτος ἦν ὁ χαρακτήρ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ. Διετηρήθη ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ;

Τὰ σημεῖα τῶν τόνων ἐξηκολούθησαν τιθέμενα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν συλλαβῶν, καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γραμματικοὺς κανόνας, καθ' οὓς ἐτίθεντο ἤδη ἐπὶ τῶν πρώτων γραμματικῶν, μετὰ μιᾶς ὁμῶς σπουδαίας διαφορᾶς, ὅτι ἡ βαρεῖα ἐξέλιπεν ἐνωρὶς ἀπὸ πασῶν τῶν συλλαβῶν, πλὴν τῆς ληγούσης τῶν λέξεων, αἵτινες ἄλλον τόνον δὲν ἔχουσιν.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν προφορὰν, τὰ σημεῖα ταῦτα μετέβαλον τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν χαρακτήρα, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Πρῶτον, τρία ὄντα τὰ σημεῖα τοῦ τόνου, ἔχουσι σήμερον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προφορὰν, ἥτοι ἡ ὀξεῖα κατ' οὐδὲν ὀξύτερον προφέρεται τῆς βαρείας, καὶ ἡ περισπωμένη οὐδόλως περιέχει δύο τόνους, ὀξὺν μεταβαίνοντα εἰς βαρύν. Ἄρα δὲν χρησιμεύουσι πλέον εἰς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐφευρέθησαν, ἥτοι εἰς τὸ νὰ ποικίλλωσι τὴν προφορὰν τῶν διαφόρων συλλαβῶν.

Δεύτερον, ἡ οἷον δήποτε τόνον φέρουσα συλλαβὴ διακρίνεται κατὰ τὴν προφορὰν τῆς οὐδένα τόνον φερούσης, ἢ τῆς ἀτονίστου, ὡς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν σήμερον, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τῶν σημείων τούτων ἐφευρέσεως αἱ παρ' ἡμῖν ἀτόνιστοι δὲν διεκρίνοντο τῶν φερουσῶν βαρεῖαν, διότι, ὡς ἐρρέθη, πᾶσα συλλαβὴ μὴ φέρουσα ὀξεῖαν ἢ περισπωμένην, ἔφερε βαρεῖαν.

Τρίτον τέλος, οἱ τόνοι εἰσὶ σήμερον ἡ βάσις τοῦ στιχουργικοῦ ῥυθμοῦ, ἐν ᾧ, ὡς εἶδομεν, τὸ πάλαι δὲν ἠδύναντο, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, νὰ ἔχωσιν, ὡς οὐδ' εἶχον σχεδὸν παντάπασιν, ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ.

Ἐκ τούτων ἄρα συμπεραίνεται ὅτι αἱ συλλαβαὶ δὲν διαίρουνται σήμερον εἰς ὀξύτόνους καὶ βαρυτόνους (κατὰ προφορὰν), ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τετονισμένους καὶ ἀτονίστους· ὅτι ἐπομένως ὁ τόνος δὲν εἶναι πλέον τῆς διαφορῆς ὀξύτητος, ἀλλ' ἄλλου τινὸς πάθους τῆς φωνῆς ἐνδεικτικὸς, καὶ ἰδίως πάθους ἀπαρτίζοντος στιχουργικὸν ῥυθμὸν, ὅποιον εἶδαμεν ὅτι κυρίως εἶναι μόνος ὁ χρόνος. Ὡστε κατὰ ταῦτα ὀρθὸν φαίνεται νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ τρία σημεῖα, καὶ τοι τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, τὰς ἀρχαίας ἐπωνυμίας καὶ τὰς ἀρχαίας θέσεις διατηροῦντα, μετέβαλον ὅμως ἐντελῶς τὸν ἀρχαῖον χαρακτῆρα, καὶ δὲν ἐμφαίνουσι πλέον τὸν τόνον ἀλλὰ τὸν χρόνον τῶν συλλαβῶν, δὲν ἐμφαίνουσι τὴν ὀξύτητα, ἀλλὰ τὸ μῆκος αὐτῶν, καὶ ὅτι τὴν σήμερον μακρῶς προφέρονται οὐχὶ αἱ συλλαβαὶ αἱ ἔχουσαι ἐν τῶν φύσει ἢ θέσει μακρῶν φωνηέντων, ἀλλ' αἱ φέρουσαι ἐν, ἀδιάφορον ποῖον, τῶν τριῶν τονικῶν σημείων. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον οὐδεμίαν ὑπάρχει ἀμφιβολία, καὶ ἕκαστος συνομολογεῖ ὅτι

σήμερον οὐδόλως διακρίνομεν μεταξὺ τῆς προφορᾶς τῆς πρώτης συλλαβῆς τῶν δύο τούτων λέξεων *παιδίον* καὶ *πεδίον*, ἢ τῆς τελευταίας τῶν λέξεων *λιπὼν* καὶ *λοιπόν*. Ὡς δὲ πρὸς τὸ δεύτερον, ἂν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ὥς ἐκ τῶν προτέρων φαίνεται, πρέπει καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀποδείκνυται, καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ συνδυασμὸς μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν ἀπετέλει στίχους, πρέπει, ἂν αἱ παρ' ἡμῖν τετονισμέναι εἰσὶ τῷ ὄντι ὥς πρὸς τὴν προφορὰν ὅ,τι ἦσαν αἱ τῶν ἀρχαίων μακραί, ἀντικαθιστάμεναι αὗται εἰς τὰς μακρὰς χώρας μετρικοῦ τινος τύπου ἐκ τῶν συνηθεστέρων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ στιχουργίᾳ, καὶ καταλείπουσαι τὰς βραχείας χώρας διὰ τὰς ἀτονίστους συλλαβὰς, ν' ἀποτελῶσι στίχους καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν αἰσθητούς. Οὕτως, ἂν λάβωμεν τὸν Ἰαμβικὸν τετράμετρον καταληκτικὸν, οὗ μεγίστη γίνεται χρῆσις καὶ παρὰ τραγικοῖς καὶ παρὰ κωμικοῖς ποιηταῖς, καὶ οὗ ὁ τύπος εἶναι

υ - υ -, υ - υ -, υ - υ -, υ - υ

καὶ ἀντικαταστήσωμεν εἰς τὰς βραχείας συλλαβὰς ἀτονίστους (·), εἰς δὲ τὰς μακρὰς, τετονισμένας (· ἢ ` ἢ ~), ἔχομεν τὸν τύπον

· · · · , · · · · , · · · · , · · · ·

Τοῦτον δ' ἂν ἐκφράσωμεν διὰ συλλαβῶν, ὥς ἐν τῷ ἐπομένῳ παραδείγματι φέρ' εἰπεῖν,

«Ἐδὲ γῆκ' ὁ δράκος καὶ λαλεῖ, λεβέντη θὰ σ' ἀρπάξω»

ἢ

«Ἢ αὔρα κλαί' εἰς τοὺς ὄρυμους, καὶ εἰς τὰς ἐρήμους ὄχθας»,

ἔχομεν τὸν συνήθη δεκαπεντασύλλαβον ἢ πολιτικὸν λεγόμενον στίχον, τὸν τῶν *κλεπτικῶν* ἀσμάτων, καὶ τῶν ἐκτενεστέρων ἡμῶν συνθέσεων.

Ὅταν λοιπὸν παρ' ἡμῖν ὁ τόνος, ἀντικαθιστάμενος εἰς τὴν θέσιν τοῦ χρόνου ἐν τοῖς ἀρχαίοις μέτροις, φέρῃ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ὥς πρὸς τὴν στιχουργίαν, φαίνεται ἀποδεδειγμένον ὅτι αἱ ἤδη τονιζόμεναι συλλαβαὶ ἀντιστοιχοῦσιν ὥς πρὸς τὴν προφορὰν εἰς τῶν παλαιῶν τὰς μακρὰς, αἱ δ' ἀτόνιστοι εἰς τὰς

βραχείας· ὅτι ἐπομένως ὁ μὲν χρόνος ἀπὸ ἄλλων εἰς ἄλλας μετέπεσε συλλαβὰς (1), ὁ δὲ τόνος παντελῶς ἐξέλιπεν, ἂν καὶ διετηρήθησαν τὰ σημεῖά του, τὸν χρόνον ἤδη ἐμφαίνοντα.

Ἀλλὰ πῶς συνέβη ἡ παράδοξος αὕτη μεταβολή; Τὸ ἀπλούστερον εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ἀγνοοῦμεν, χωρὶς ἡ ἄγνοια τῆς αἰτίας κατ' οὐδὲν νὰ παραβιάπτῃ τὴν βεβαιότητα τοῦ ἀποτελέσματος. Οὐδεὶς ἠρνήθη ποτὲ τοῦ Νείλου τὸν ῥοῦν, διότι ἄγνωστοι κρύπτονται τοῦ ποταμοῦ αἱ πηγαί. Δὲν ἐλλείπουσιν ὅμως ἴσως καὶ διδόμενά τινα, ἐφ' ὧν δύναται νὰ στηριχθῇ ἂν ὅχι ἡ ἐπίλυσις τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλὰ τις ὁπωσοῦν πιθανὴ περὶ αὐτοῦ ὑπόθεσις.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν γλωσσῶν, αἵτινες κέκτηνται ἀμφοτέρω τὰ στοιχεῖα, τὸ τοῦ χρόνου καὶ τὸ τοῦ τόνου ὁμοῦ, δυσχερῶς ταῦτα συμβιβάζονται, καὶ διατελοῦσιν ὥς ἐν πάλῃ διηνεκεῖ, ἑκατέρου τείνοντος νὰ ἐπικρατήσῃ· δι' ὃ καὶ, ὡς ἐρρέθη, αἱ διάλεκτοι ἀπὸ τῶν κατωτέρων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας ἀνακύπτουσαι, καὶ γενικώτερον καλλιεργούμεναι, ἀποβάλλουσι τὴν ἰδιόρρυθμον αὐτῶν προφορὰν τὴν λεγομένην accent. Ὁμοίος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων τῆς προφορᾶς ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἡ γλῶσσα, ὡς προείπομεν, σχεδὸν ἐψάλλετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διότι τινὲς τῶν συλλαβῶν ἐπροφέροντο βραχύτεραι καὶ τινες μακρότεραι, καὶ πάλιν ἄλλαι ὀξύτεραι καὶ ἄλλαι βαρύτεραι. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἔτεινε βεβαίως καὶ ἐν αὐτῇ τὸ ἐν τῶν στοιχείων ν' ἀπορρόφήσῃ τὸ ἕτερον, πρὸς ἀφελεστέραν καὶ εὐχερεστέραν ἀπαγγελίαν· καὶ ἐν μὲν τῇ ποιήσει, ἐν ἣ ὁ χρόνος ἦν τὸ πρὸς ὀρθὴν ἀπαγγελίαν ἀναπόφευκτον στοιχεῖον, εἰς αὐτὸ βεβαίως ἐδίδετο πρωτίστη προσοχή, καὶ ἴσως αὐτὸ συνεκέντρον ἐν ἑαυτῷ τὴν κυρίως δύναμιν τῆς προφορᾶς τῶν λέξεων (τὸν παρεξηγηθέντα ὑπὸ τινων Ictus. Ἰδ. σελ. ιγ'),

(1) Ἰδ. καὶ Henrichsen, ueb d. sogenannten politischen Verse, μεταφρ. Γερμ. σ. 26, σημ.

ὑδετεροῦν κατὰ μέρος τὸν τόνον· ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ, ἐν ᾧ χρόνος δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, ὁ τόνος ἐπετείνεται πιθανῶς καὶ συνεκέντρου μᾶλλον αὐτὸς τὴν ὅλην προφορὰν τῆς λέξεως. Οὕτως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ αἱ ὀξύτονοι καὶ πεσπώμεναι συλλαβαὶ ἀπέβαινον αἱ κοιναὶ ἐστίαι τῆς δυνάμεως τῆς προφορᾶς ἐν ἐκάστη λέξει, καὶ ἐνεδύοντο τὸν χαρακτῆρα τὴν αἱ μακραὶ εἶχον ἐν τῇ ποιήσει. Τοῦτο δὲ συνέβαινε καὶ ἐν αὐτῇ ἤδη τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ παρ' Αἰολεῦσι, παρ' οἷς, κατὰ τὸν γραμματικὸν Ἀπολλώνιον (), ἡ προπαραλήγουσα τονιζομένη ἐβράχυνε τὰς μετ' αὐτὴν ἐπομένας συλλαβάς, ὥς καὶ σήμερον ἔτι αἰολικῶς λέγει ὁ ὄχλος ἡ κόκκινη, τῆς θάλασσας, μεταθέτων τὸν τόνον εἰς τὴν προπαραλήγουσαν, καὶ βραχύνων τὴν λήγουσαν. Αὕτη ἡ αἰολικὴ τῆς προφορᾶς τάσις ὑπερίσχυσε κατ' ὀλίγον ἐν πάσῃ τῇ γλώσσῃ, ὅταν ἀπὸ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος συνανεμίγησαν αἱ διάλεκτοι, καὶ ἡ Αἰολικὴ μεγίστην ἔλαβεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῆς κοινῆς γλώσσης, διὰ τε τὴν βαρύτητα ἣν οἱ Αἰολεῖς εἶχον λάβει ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων περὶ τὰ τέλη, καὶ διὰ τὸν μέγαν τῶν Αἰολέων πληθυσμὸν, οὗ ἡ ἐπιρροὴ ἐξενίκα ἀφ' οὗτου ἔπαυσεν ὑπερισχύων τῶν Ἀθηναίων ὁ πολιτισμός.

Ἐχομεν δὲ καὶ προφανὲς σύμπτωμα τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ ἀρχαίου χαρακτῆρος τοῦ τόνου, τὴν ἀφαίρεσιν τῆς βαρείας ἀφ' ὅλων τῶν μὴ ὀξυνομένων καὶ περισπωμένων συλλαβῶν, πλὴν τῆς ληγούσης τῶν λέξεων αἵτινες ἐστεροῦντο ἄλλου τόνου. Τῶν λέξεων τούτων πᾶσαι αἱ συλλαβαὶ ἐπροφέροντο κατ' ἀρχὰς ἰσοτόνως, δι' ὃ καὶ πᾶσαι τὸ αὐτὸ τονικὸν σημεῖον ἔφερον, ὥς π. χ. ἡ λέξις ἀρετή. Ἀλλ' ὅτε, ὥς ὑπεθέσαμεν, ἐν ἐκάστη λέξει ἡ δύναμις πασῶν τῶν συλλαβῶν, καὶ αὐτὴ ἡ ἐν τῇ προφορᾷ χρονικὴ αὐτῶν ἀξία συνεκεντρώθη εἰς μίαν συλλαβὴν, τὴν ὀξυνομένην (καὶ τὴν περισπωμένην), τότε ἐν ταῖς λέξεσι ταῖς ἐστερημέναις συλλαβῆς ὀξυτόνου, ἡ δύναμις αὕτη συνεσωρεύετο

(1) Δ, 2.

εἰς τὴν λήγουσαν, διὸ καὶ διετήρησαν οἱ τότε γραμματικοὶ τὸ σημεῖον τοῦ τόνου ἐπ' αὐτῆς, διακρινομένης ἐπομένως κατὰ προφορὰν τῶν λοιπῶν ἄλλοτε ἐπίσης βαρυτονουμένων. Τῆς τοιαύτης διακρίσεως τῆς ληγούσης σύμπτωμα ἤδη ὑπῆρχε καὶ ἀρχαιότερον, ὅτε, διαστελλομένων ἔτι κατὰ προφορὰν τῶν τόνων εἰς τὸ τέλος φράσεως καὶ πρὸ στιγμῆς, ὠξύνετο ἡ λήγουσα μὴ ἄλλως ὀξυνομένης λέξεως. Παρέχει δὲ παράδειγμα ἔτι τοῦ τοιούτου περὶ τὴν προφορὰν συμπτώματος ἡμῖν μέχρι τινὸς ἡ Γαλλικὴ, ἐν ἣ, ἀκριβῶς προφερομένη, πᾶσαι αἱ συλλαβαὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν χρονικὴν δύναμιν, τὸν αὐτὸν τόνον, ὡς σήμερον λέγομεν, δι' ὃ καὶ ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι ὀλίγον κατάλληλος πρὸς ἔντεχνον στιχουργίαν. Οἱ ἀτελῶς ὅμως αὐτὴν προφέροντες, οἷον οἱ ξένοι συνήθως, καὶ πολλοὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν, συγκεντροῦσιν, ὡς ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους περὶ ὧν πρόκειται, πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν λήγουσαν. Οὕτως αἱ λέξεις *maison*, *destination* ὑπὸ μὲν τῶν καθαρευόντων Γάλλων προφέρονται *maïson*, *dès-tinàtiòn*, ὑπὸ δὲ τῶν ἡττον ἀκριβολόγων *maïson*, *destinatiòn*, καὶ κακῶς λέγεται καὶ διδάσκεται ὅτι γενικῶς ἡ Γαλλικὴ ἔχει τὸν τόνον εἰς τὰς ληγούσας τῶν λέξεων.

Ἦρξατο δὲ πιθανῶς ἡ παραμέλησις τῆς χρονικῆς τῶν συλλαβῶν ἀξίας, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ μετάπτωσις τῶν μακρῶν εἰς τὰς τονιζομένας συλλαβὰς (τὰς ὀξυνομένας, περισπωμένας καὶ τὰς εἰς τὴν λήγουσαν τὴν βαρεῖαν συγκεντρούσας), βαθμηδὸν μόνον καὶ ἀφ' ὧν χρόνων ἡ ποίησις, ἡττον ἐπιμελῶς ἀσκουμένη, ἐπαύσατο κοινὴ τροφή καὶ ἐντρύφημα, ὡς πρότερον, οὔσα τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀκοὴν ἀπὸ τε τῆς σκηνῆς καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσι θέλγουσα, ὡς ὅτε ἀπηγγέλλοντο αἱ Ὀμηρικαὶ ῥαψωδίαὶ ἐν πανδήμοις ἀκροάσεσι τῶν Παναθηναίων.

Ἦδη ἐξ ὅτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπερίσχυσαν τὰ Μακεδονικὰ ὅπλα, ἀπέδρα αὐτῆς σχεδὸν παντάπασι καὶ ἡ Μοῦσα κατόπιν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἡ νέα κωμωδία εἶναι ἡ μόνη σχεδὸν καὶ ἐσχάτη αὐτῆς ἀντήχησις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πατρίδι της. Ἀφ' ἧς

μως ἡμέρας ἡ Ἑλλάς ὑπέκυψεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔκτοτε ἀπε-
 ηράνθη ἐντελῶς ἡ εὐγενὴς πηγὴ τῆς ποιήσεως, εἰς ἧς τὰ πλού-
 τια νάματα ἐποτίζετο ἄλλοτε ἡ διάνοια ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ
 ἡ ἄρμονία ἀπετυποῦτο ὠραία καὶ ἐπὶ πάσης τῆς γλώσσης,
 καὶ τινων λογίων τὰ σπάνια καὶ ἀπειρόκαλα τὰ πλείστα γυ-
 νάσματα ὀλίγον ἀντήχουν εἰς τὸν λαόν, καὶ ὀλίγην εἶχον ἐπιρ-
 ροὴν ἐπὶ τοῦ νοῦς ἢ ἐπὶ τῆς γλώσσης του. Ἐκτοτε, μὴ πλέον
 ὑποβοηθουμένη καὶ συντηρουμένη ὑπὸ τῆς στιχουργικῆς ἀπαγ-
 γελίας, ἤρχισε κυρίως διαστρεφόμενη ἡ προφορὰ, καὶ μάλιστα
 ἡ τῆς χρονικῆς προσωδίας.

Τῆς τοιαύτης παραφθορᾶς ὑπάρχουσι τεκμήρια βέβαια αἱ
 διάφοροι ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου, καὶ πρὸ πάντων
 ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ
 αὐτῆς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπαντῶμεναι ὀρθογραφικαὶ ἀλλοιώ-
 σεις, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι διάφορα γράμματα οὐ μόνον εἶχον
 ἀπολέσει ἤδη τότε τὴν ἀρχαιοτέραν οἷαν δῆποτε προφορὰν των,
 καὶ εἶχον λάβει τὴν νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἐπί-
 σης παύσει καὶ ἡ διάκρισις τοῦ χρόνου ἀνεξαρτήτως τοῦ τόνου.
 Οὕτως ἐν ἐπιγραφαῖς Μεγαρικαῖς χρόνου ἀκριβῶς μὲν ἀγνώστου,
 προηγηθέντος ὅμως τῆς ἐν Μεγάροις εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανι-
 σμοῦ, ἀπαντῶνται αἱ γραφαὶ κέκρυπτε (ἀντὶ κέκρυπται), δό-
 ξες, μυρίες (ἀντὶ δόξαις, μυρίαις) κτλ. (1)

Ἡ δὲ ὑπ' ἀριθ. 3440 ἐπιγραφή τῆς συλλογῆς τοῦ Βοικχίου,
 ἐκ Λυδίας, ἐν ᾗ γράφεται *ἐ δέ τε μάμμε* (ἀντὶ αἱ δέ τε μάμμαι),
 περιέχει καὶ χρονολογίαν, τὸ ἔτος 268 ἢ 269 μ. Χ., ἐξ οὗ δεί-
 κνυται ὅτι κατὰ τὴν τρίτην ἤδη μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἡ δί-
 φθογγος ΑΙ, οὔτε ἄλλως οὔτε μακρότερον ἐπροφέρετο τοῦ Ε. Τὸ
 αὐτὸ τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν, ὁμοίας ὀρθογρα-
 φικᾶς παρεκτροπᾶς ἐχουσῶν ἐπιγραφῶν, ὡς πρὸς τὴν ἐναλλα-
 γὴν τοῦ ΕΙ καὶ Ι, τοῦ Ω καὶ Ο' ὥστε καὶ ἂν ἀληθὴς μέχρι τι-
 νὸς ὑποτεθῇ ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ ἐπὶ τῶν κλασικῶν χρόνων,

(1) Bœckh, Corp. Inscr. ἀρ. 1051, 1066, 1067.

ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅμως τῶν χριστιανικῶν αἰώνων τοῦλάχιστον εἶχεν ἐντελῶς ἐκλείψει, καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ προσωδία της. Ἐκτοτε λοιπὸν εἶχον παύσει αἱ ἄλλοτε μακραὶ συλλαβαὶ μακρῶς προφερόμεναι, καὶ ἔκτοτε ἐπομένως πρέπει νὰ χρονολογηθῇ καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀρχαίου χαρακτῆρος τοῦ τόνου, ἀρξαμένου ν' ἀπορρόφῃ τὴν τοῦ χρόνου δύναμιν, καὶ ν' ἀντικαθίσταται ἀντ' αὐτοῦ.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις πρὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος σημεῖα τόνων δὲν ἀπαντῶνται ⁽¹⁾. Οὐ μόνον δὲ ἡ ἔκτοτε χρήσις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ τὸν Β' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα εὗρεσίς των ἐγένετο, ὡς νομίζομεν, οὐχὶ διότι τότε μάλιστα διεκρίνετο ἡ κατὰ τὰ διάφορα σημεῖα διάφορος τονικὴ τῶν συλλαβῶν ἀξία, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει ἐξαλειφομένη καὶ ἐκλείπουσα, καὶ οἱ γραμματικοὶ ἤθελον διὰ σημείων νὰ τὴν ἐξασφαλίσωσι, καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν μνήμην αὐτῆς· οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἀντιγραφεῖς ἐποιοῦντο χρήσιν τῶν τριῶν σημείων, ὧν δὲν διέκρινον πλέον τὴν διάφορον προφορὰν, κατὰ τοὺς ὑπὸ τῶν γραμματικῶν τεθέντας κανόνας. Γραπτὴν τούτου ἀπόδειξιν ἔχομεν ἐν ψαλτήριον τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος ⁽²⁾, οὗ αἱ τονιζόμεναι συλλαβαὶ φέρουσι πᾶσαι μίαν στιγμὴν ὡς μόνον σημεῖον, οἷον: *Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν οὐδῶ ἀσεβῶν*, ὅπερ δεικνύει ὅτι τότε οὐδεμία πλέον ἐγένετο διάκρισις μεταξὺ τῶν ὀξυνομένων, τῶν βαρυνομένων ἢ τῶν περισπωμένων συλλαβῶν, ἀλλὰ μόνον μεταξὺ τῆς ἐν ἑκάστη λέξει τονιζομένης, καὶ τῶν ἀτονίστων. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς (τῆς Θ' ἢ Ι' ἑκατονταετηρίδος) εἶναι καὶ ἕτερον χειρόγραφον ⁽³⁾, ἀποδεικνύον ὅτι εἶχεν ἀπολεσθῇ ἐπίσης ἐν τῇ προφορᾷ καὶ ἡ διάκρισις τῶν πνευμάτων, διότι ἀμφότερα τὰ πνεύματα σημειοῦνται αὐτόθι δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου ∪. Ὑπῆρχε δ' ἡ μὴ διάκρισις αὕτη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Αἰολέων, οἵτινες ἦσαν ψιλῶταί.

(1) Montfaucon, Paléogr. gr. I, σ. 83. — (2) Montfaucon, ib. — (3) Ib., IV, b, σ. 299.

Κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν λοιπὸν τῶν χρόνων ἀλληλουχίαν, τὸ Ἑλληνικὸν οὗς ἀπέμαθε τὴν ἀκριβῆ διάκρισιν τῆς ἀρχαίας χρονικῆς προσωδίας τῶν συλλαβῶν, ἀφ' οὗτου ἀπεγαλακτίσθη τῆς ἀπολαύσεως τῶν ποιητικῶν ἀκροάσεων· ὁ δὲ τόνος, παραμείνας ἐν τῇ γλώσσῃ, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τοῦ λαοῦ διαλέκτοις, ἐπιμονώτερον, διότι δὲν συνεδέετο μετὰ τῆς ἀποσβεσθείσης ποιήσεως, ἐκληρονόμησε βαθμηδὸν τὸν τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ θέσεις καταλείποντα χρόνον, ἀλλὰ συγχρόνως ἀντήλλαξεν ἐν τῇ τριβῇ, καὶ καθ' ὅσον αἱ διάλεκτοι συνεμίγνυντο εἰς γλῶσσαν κοινὴν, τὸν ἴδιον αὐτοῦ μουσικὸν χαρακτῆρα πρὸς τὸν τοῦ χρόνου στιχουργικόν, ὥστε κατήντησε μέχρι τέλους, τονικῶς μὲν, ἥτοι ὀξυτέρα ἢ βαρυτέρα, οὐδεμίᾳ συλλαβῇ νὰ προφέρηται πλέον ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, αἱ δὲ τονιζόμεναι συλλαβαί, ἀδιάφορον ποῖον εἶχον τόνον, νὰ προφέρωνται χρονικῶς μακρότεραι τῶν λοιπῶν, καὶ ἐπομένως νὰ δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἤρξαντο χρησιμεύουσαι, ὡς βάσις τῆς στιχουργίας.

Ἐκτοτε λοιπὸν ἀντὶ αἱ μακρῶς προφερόμεναι συλλαβαί νὰ διακρίνονται ὡς τὸ πάλαι ἐκ τῶν γραμμάτων ἐξ ὧν συνετίθεντο, εἶχον ὡς μόνον γνῶρισμα τὸ ὅτι ἔφερον τόνους, πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐξαιρέσεων, καθ' ἃς τινες λέξεις, καὶ τοι φέρουσαι σημεῖον τόνου, προφέρονται ὁμῶς βραχέως, ἥτοι ὡς ἀτόνιστοι, οἷον τὰ ἄρθρα, αἱ προθέσεις, καὶ τινὰ μόρια. Ἀλλὰ δέ τινὰ μόρια ἐξ ἐναντίας, καὶ τοι ἐκ συνηθείας ἄνευ τόνου γραφόμενα, προφέρονται ὁμῶς μακρῶς ἢ τετονισμένως (οἷον ὡς κτλ.) Ἐτέρα δ' ἐξαίρεσις εἶναι ὅτι, ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς, ἐνίοτε ἐντὸς τοῦ στίχου ἡ ἄρσις ἐξασθενεῖ τὴν συλλαβὴν, ὥστε καὶ τοι μακρὰ ἐκλαμβάνεται ὡς βραχεῖα, ἡ δὲ θέσις ἐξ ἐναντίας τὴν ἐνδυναμεῖ. Ἡ μετάπτωσις λοιπὸν αὕτη τοῦ μακροῦ χρόνου ἀπὸ ἄλλων εἰς ἄλλας συλλαβάς παρεξηγουμένη, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν διῆσχυρισμὸν ὅτι ἐν τῇ νέᾳ στιχουργίᾳ ὁ τόνος ἀντικατέστησε τὸν χρόνον.

Δὲν εἶναι ἄρα ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχουσι γλῶσσαι ἔχουσαι τὸν τό-

νον, καὶ ἄλλαι τὸν χρόνον ὥς βάσιν τῆς στιχουργίας των, καὶ ὅτι αἱ δύο αὗται βάσεις αὐτῆς διαφέρουσιν ἀλλήλων. Εἰς ἀπόδειξιν προτείνονται ἐνίοτε γλῶσσαι τινές, καὶ σήμερον ἔχουσαι στιχουργίαν ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ τόνου βαίνουσιν. Τοιαύτη δ' ὑποτίθεται μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἡ Γερμανικὴ, ἣτις ἐπιτυχῶς ἀπομιμεῖται τῆς ἀρχαίας στιχουργίας τὰ μέτρα, τοιαῦται δὲ καὶ διάφοροι Ἀσιατικαὶ γλῶσσαι, ὥς ἡ Περσικὴ καὶ ἡ Ἀραβικὴ.

Ἀλλ' ἐν τῇ Γερμανικῇ αἱ μακραὶ συλλαβαὶ ἐξ ὧν ἐξυφαίνεται ἡ στιχουργία αὐτῆς, ἡ κατὰ τὴν ἀρχαίαν διατετυπωμένη, εἰσὶν αὐταὶ αἱ προφερόμεναι ὥς τετονισμέναι. Οὕτως ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ

«Høere mich Gott, der du Chrysa mit silbernem Bogen beherrschest»

ἡ τετονισμένη συλλαβὴ τῆς λέξεως *høere* εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ θέσις ἢ ἡ μακρὰ τοῦ πρώτου δακτύλου· ὁμοίως ἡ λέξις *Gott* διὰ τὸν δεύτερον δάκτυλον, καὶ ἐν ταῖς λέξεσι *silbernem*, *Bogen*, *beherrschest* αἱ τετονισμέναι συλλαβαὶ εἰσὶν αὐταὶ αἱ μακραὶ τῶν δακτύλων. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Γερμανικὴ ἐν ταῖς συνθέσεσι διατηρεῖ ἀμφοτέρων τῶν συνθετικῶν μερῶν τοὺς τόνους ἢ τοὺς χρόνους, διὰ τοῦτο περιέχει ἀφθόνους μακράς συλλαβάς, καὶ εἶναι μᾶλλον σπονδιακὴ τῆς ἡμετέρας.

Ὡς δὲ πρὸς τὰς Ἀσιανὰς γλώσσας, εἰς τὸ δίστιχον φέρ' εἰπεῖν

«Μπι μπερ εἰ σαμπὰ σεγιᾶ μὲ μπε γκιούλ εἰ φιγάνι μπουλμπούλ»
»Βε ιδὰ σουῖλτε μίνι, φεκεμὰ ρεεῖ τενὶ κοὺλ» (1),

οὗ ὁ πρῶτος στίχος εἶναι Περσικὸς, ὁ δὲ δεύτερος Ἀραβικὸς, ὑπάρχουσί τινες συλλαβαὶ, ὧς ἡ ὀρθὴ ἀπαγγελία ἐπιτηδεύεται ἰδίως μηκύνουσα· ἀλλ' αὐταὶ εἰσὶν αἱ ἴδιαι αἵτινες καὶ ὥς τετονισμέναι προφέρονται, ἥτοι εἰσὶν αὐταὶ αἱ καθ' ἑαυτὰς μακραὶ, ὧς ἀπαγγέλλων ὁ ποιητὴς μηκύνει ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἀσματικώτερον.

(1) «Φέρε, ὦ Ζέφυρε, πρὸς τὸ ῥόδον τοὺς θρήνους τῆς ἀηδόνος·
κ' ἔαν σ' ἐρωτήσῃ περὶ ἡμῶν, εἰπέ ὅτι μᾶς εἶδες.»

Πάντες ἐπομένως πασῶν τῶν γλωσσῶν οἱ στίχοι βαίνουνσι κατὰ χρόνον, οὐδὲ δύνανται ἄλλως, ἢ δὲ πρὸς τοὺς ἀρχαίους οὐσιώδης διαφορὰ τῶν παρ' ἡμῖν εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς νέοις στίχοις ὁ χρόνος διὰ τονικῶν σημείων ἐνδεικνύμενος, ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλας μετέπεσε συλλαβάς. Εἰς ταύτην δὲ προστίθεται καὶ ἑτέρα δευτερεύουσα, ὅτι ἄλλοτε μὲν ἐκάστη λέξις ἐδύνατο νὰ ἔχῃ πλείονας μακρὰς συλλαβάς, ἥδη δὲ, ἐπειδὴ μία ἀπορρόφᾳ τὴν τῆς ὅλης λέξεως δύναμιν, δὲν ἔχει ἐκάστη εἰμὴ μίαν μόνην μακρὰν ἢ τετονισμένην, ἢ δύο ἐνίοτε, ὡς ἂν εἰς λέξιν προπαροξύτονον ἔπεται λέξις ἐγκλινομένη.

Δύναται δὲ ἡ τοιαύτη περὶ τῶν χρόνων ἀλλοίωσις νὰ καταδειχθῇ παρ' ἡμῖν ἥδη ἀπὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος. Ὅταν ὁ Φωκᾶς (βασιλεύσας ἐν ἔτει 602—640), ἡργοπόρει νὰ φανῇ εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, ὁ ἀνυπόμονος ὄχλος ἔψαλλε σκώπτων αὐτὸν, καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ εἰς οἶνοποσίαν ἀποδίδων, τὴν ἀκόλουθον σατυρικὴν ἐπιφώνησιν·

« Πάλιν τὸν καῦχον ἔπιες
πάλιν τὸν νοῦν ἀπόλεσες » (1),

ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ἔκτοτε ὅτι ἡ ἄνω ἐξηγηθεῖσα ἀλλοίωσις τῆς προσωδίας ἦν τοσοῦτον ἐρριζωμένη, ὥστε κατ' αὐτὴν ἐρρυθμίζετο τοῦ λοιποῦ ἡ δημοτικὴ στιχουργία.

Ἀναφέρω δὲ τὴν δημοτικὴν στιχουργίαν οὐχὶ τυχαίως, ἀλλὰ διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἰδίως τούτους βαθὺ ἦν καὶ μέγα τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς λογίας ποιήσεως. Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ Ὀρφεὺς καὶ ὁ Ὅμηρος δὲν ἔψαλλον δι' ὀλίγους τινὰς καὶ τοὺς ἐκλεκτοτάτους, ἀλλ' εἶχον ἀκροατήριον τοὺς πολλοὺς, ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Ὁμοίως δ' ὅταν τὴν ἐθνικὴν λύραν διεδέχθη ὁ δραματικὸς κόθορνος, πᾶσαι αἱ τῶν πολιτῶν τάξεις ἤκουον καὶ ἐχειροκρότουν τὰ ἐπὶ σκηνῆς διδασκόμενα, καὶ οἱ λυρικοὶ ἤδον κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἢ ἐν τοῖς ᾠδαίοις

(1) Κατὰ Θεοφάνην· « Πάλιν (εἰς) τὸν καῦχον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπέλεσες », κατὰ δὲ Κεδρυγόν· « Πάλιν τὸν οἶνον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας. »

εἰς ἐπήκοον ἐπίσης τοῦ πλήθους. Ἄλλ' ἤδη οἱ ῥαψῳδοὶ εἶχον σιωπήσει, τὰ θέατρα εἶχον καταστραφῇ, ὁ λαὸς κυρίαν διασκέδασιν εἶχε τὰς θηριομαχίας καὶ τὰ ἵπποδρόμια, καὶ οἱ σπάνιοι γραμματικοί, οἱ ἐνίοτε εἰς στίχων ἐπιδιδόμενοι σύνθεσιν, ἔγραφον συνήθως δι' ἑαυτοὺς μόνους εἰς ἐπίδειξιν πολυμαθείας, ἢ διὰ τοὺς αὐτοκράτορας ἢ τοὺς αὐλικοὺς αὐτῶν διὰ κολακείαν· αἱ δὲ δημῳδοὶ συνθέσεις ἦσαν φροῦδα τινὰ τῶν περιστάσεων προϊόντα, ἐν στιγμῇ παραγόμενα καὶ ἐν στιγμῇ λησμονούμενα, ὑπὸ δὲ τῶν λογίων ὑπερηφάνως περιφρονούμενα. Ταῦτα δ' ἐγράφοντο ἢ μᾶλλον ἐψάλλοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀγνοοῦντος τοὺς γραπτοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας καὶ οὐκέτι ἐν χρήσει οὔσης γραμματικῆς, ἐπομένου δὲ τῷ ἀληθεῖ κανόνι τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ, καὶ τὰς συλλαβὰς μακρῶς προφέροντος ὅπου ἐν τῇ γραφῇ ἔφερον τόνον, ἐνῷ οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἐνόμιζον ὅτι ἐκπίπτουσι τῆς γραμματικῆς αὐτῶν ἀξιοπρεπείας, καὶ ὅτι εἰς πᾶν μέτρον καὶ εἰς πάντα ῥυθμὸν προσέκρουον, ἂν ἐγκατέλειπον τὴν ἀρχαίαν καὶ τότε ἐκλείπουσαν προσῳδίαν ἐκείνην. Εἰς τὸ νεκρὸν ἐπομένως γράμμα τῶν γραμματικῶν κανόνων ἐμμένοντες, ἔγραφον στίχους, οἵτινες διὰ τὸ οὖς τῶν συγχρόνων ἦσαν πεζὸς λόγος, καὶ αὐτὸς βεδιασμένος καὶ ἄχαρις, καὶ ὡς ἐναρμόνιοι ἐδύναντο νὰ ἐκτιμηθῶσι μόνον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ξενοφώντος, ἐὰν ἤθελον ἀναζήσει.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐχὶ πάντοτε καὶ οὐχὶ ἐντελῶς. Οἱ βρενθυόμενοι ἐπὶ τῷ ὄνματι γραμματικῶν καὶ λογίων, δὲν ἦσαν πάντοτε τοσοῦτον ἐξωκειωμένοι πρὸς τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν, ὅσον εἶχον τὴν τούτου ἀξίωσιν. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν δὲν ἠνωχλοῦντο ὑπερακριβολογοῦντες περὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς μὲν βραχέα ἐθεώρουν ἐν γένει τὸ ε καὶ τὸ ο, ἀδιαφοροῦντες δι' ὅσα δήποτε καὶ ἂν εἶποντο σύμφωνα, ὡς μακρὰ δὲ τὸ η καὶ τὸ ω, μὴ ἐρευνῶντες ἂν προηγοῦντο φωνήεντος, καὶ τὰ δίχρονα α, ι καὶ υ ἐξελάμβανον ὡς ἀδιάφορα, ἃ ἐδύναντο νὰ μεταχειρίζονται ὅτε μὲν ἤθελον, ὡς μακρὰ, ὅτε δὲ ἤθελον, ὡς βραχέα. Διὰ τοιούτων λαί-

πὸν προχείρων καὶ εὐχερῶν προσωδικῶν κανόνων κατεσκευάζον ὑποτιθεμένους τριμέτρους Ἰαμβικοὺς στίχους, δεχομένους εἰς τὰς περιττὰς χώρας καὶ σπονδεῖον, ἔχοντας δὲ τὴν ἐσχάτην συλλαβὴν ἀδιάφορον.

Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι Ἰαμβοὶ ἦσαν πάσης ἀρμονίας ἐστερημένοι καὶ εἰς αὐτῶν τῶν πεπαιδευμένων τὰ ὦτα, εἰθισμένα εἰς προσωδίαν ἄλλην ἤδη ἐκείνης εἰς ἣν ἐπροσπάθουν νὰ στιχουργήσωσιν. Εἰς ἐξ αὐτῶν (1) ὁμολογεῖ ὅτι καὶ ὁ τόπος πολλὴν εὐρυθμίαν ποιεῖ, διὸ δεῖ σπουδάζειν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀξυτόνων, προπαροξυτόνων καὶ τοιούτων λέξεων, καὶ ὑπαλλάσσειν αὐτὰς ἐμμελῶς, καὶ ἐν τῇ ἑκτῇ χώρᾳ τὴν παροξύτονον, ὡς εὔηχον, ἢ εἰ τιθέναι.

Καίτοι ἄρα ἀγωνιζόμενοι εἰς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχαίων προσωδικῶν κανόνων, οὓς καὶ τοσοῦτον ἀτελῶς ἐγνώριζον, ἀλλ' ἐνόουν ὅτι οὐδὲ καὶ εὔηχόν τι ἐδύναντο νὰ παραγάγωσιν, ἂν δὲν ἠκολούθουν τὸν τόνον, ὅστις ἦν τότε ἡ ἀληθὴς βάσις τῆς προσωδίας, καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αἰώνων πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς παράδοξόν τι στιχουργικὸν τέχνασμα, τὴν ποίησιν στίχων οἷτινες, ἐν ᾧ μετροῦνται κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν συλλαβῶν προσωδίαν (ἀτελῇ ὡς τότε τὴν ἐνόουν), ἀνταποκρίνονται συγχρόνως καὶ εἰς τῆς νεωτέρας προσωδίας τὰς ἀξιώσεις, ὡς ἂν ἤθελον οἱ ποιηταὶ τὼν νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν τύχην αὐτῶν, οἷα δὴποτε τῶν δύο προσωδιῶν τῆς Ἑλλην. γλώσσης καὶ ἂν ἐξενίκα εἰς τὸ μέλλον, εἴτε ἡ 4 αἰὼνας πρὸ Χριστοῦ, εἴτε ἡ 4 μετὰ Χριστὸν ἐπικρατοῦσα.

Ἀλλὰ πόσον ὀλίγον ἠσθάνοντο τότε τὴν φύσιν τῶν ἀρχαίων στίχων οὓς ἐποίουν, ὥστε οὐδ' ἐπροσπάθουν καὶ διὰ τοῦ πόνου νὰ παραγάγωσιν ἀποτελέσματα ἀνάλογον ἐπὶ τῆς ἀκοῆς πρὸς ἐκεῖνο ὃ ἔπρεπε νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι θὰ παρῆγον οἱ στίχοι τῶν ἐπὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Εὐριπίδου. Ἐν ᾧ λοιπὸν κατὰ τὸν ἀρχαῖον χρό-

(1) Ἰωσήφ Ῥακενδύτης, περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος, ἐν Walz, Rhetor. gr. T. III, 569.

νον τῶν συλλαβῶν, ἢ τὸν ὑπ' αὐτῶν ὑποτιθέμενον τοιοῦτον, συνέταττον Ἰαμβικοὺς τριμέτρους ἀκαταλήκτους, κατὰ τὸν νέον αὐτῶν χρόνον ἢ κατὰ τὸν λεγόμενον τόνον, συνέταττον στίχους ἀσυναρτήτους, συγκειμένους ἕκαστον ἐκ δύο κώλων Ἰαμβικῶν, ἑνὸς μονομέτρου ὑπερκαταλήκτου (— — —, —), καὶ ἑνὸς διμέτρου καταληκτικοῦ (— — —, — —), ἀδιαφόρως εἴτε τοῦ ἑνὸς κώλου προηγουμένου εἴτε τοῦ ἄλλου· ὥστε μετρούμενος μὲν ὁ στίχος κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ ὀρθογραφικὴν ἀξίαν τῶν συλλαβῶν (πάντοτε ὡς οἱ τότε ἐξελάμβανον τὴν ἀξίαν ταύτην) ἔχει τὸν ῥυθμόν·

— — — —, — — — —, — — — —,

ἀναγινωσκόμενος δὲ, τὸν ῥυθμόν·

— — — —, — — — — — —

ἢ

— — — — — —, — — — — —.

Προσέτι δὲ εἰς ὅλους τοὺς πόδας των, πλὴν τοῦ τελευταίου, ὄντος καθαροῦ ἰάμβου, μετεχειρίζοντο ἀδιαφόρως ἰάμβον καὶ πυρρίχιον ἢ τροχαῖον, ὥστε πολλάκις ὁ κατ' ὀρθογραφίαν τρίμετρος ἰαμβικός ἀνεγινώσκετο κατὰ τόνον ὡς τρίμετρος τροχαϊκός.

Κατ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν ἐννοοῦντες πόσον κενὸν καὶ ἐντελῶς ἄχρηστον ἦν τὸ αὐτοῖς ἤδη ἱκανῶς δυσχερὲς παίγνιον τοῦ προσμετρεῖν τοὺς στίχους των καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν προσῳδίαν, ἣτις εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ ἀκούοντα ἔμενεν ὅλως ξένη, καὶ οὕτω βαθμηδὸν ἐγκαταλείψαντες τὸ λόγιον καὶ μάταιον τοῦτο τέχνασμα τῆς διπλοπροσώπου στιχουργίας, περιορίσθησαν μέχρι τέλους εἰς τὸ νὰ γράφωσι στίχους στήριζομένους μόνον ἐπὶ τῆς τότε αἰσθητῆς προσῳδίας ἣν ὁ τόνος ἐδείκνυσεν, ὅσον καὶ ἂν τοῦτο κατ' ἀρχὰς περιεφρονεῖτο ὑπὸ τῶν αὐστηροτέρων· ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ οὕτως ἐλευθεριάζοντες ἠσχύνοντο διὰ τοῦτο, καὶ ἐνόμιζον ἀναγκαῖον αὐτοὶ ἑαυτοὺς νὰ ἐλέγξωσι, καὶ νὰ ἐξιλεώσωσι τρόπον τινὰ τὸν ἀναγνώστην ὡς βάρβαρα, βάρανσα, ἀγυρτικά, ἄτεχνα, ἡμαξευμένα γράφοντες, οὐχὶ ὑπὲρ τῶν σπουδαίων, ἀλλὰ πρὸς χάριν τοῦ βαναύσου ὄχλου. Οὕτως αὐτὸς ὁ Τζέτζης, ὁ τὰς

Χιλιάδας του ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἐντελῶς κατὰ τὴν νέαν στιχουργίαν συγγράψας, τὰ αὐστηρότατα κατ' αὐτῶν σωρεύει ἐπίθετα ⁽¹⁾.

Οὐχ ἥττον ὅμως ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἐθνικῆς αἰσθήσεως στηριζομένη, ὑπερίσχυσε μέχρι τέλους, ἰδίως ἀπὸ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, ἡ νέα στιχουργία, ἥτις ὡς μακρὰς καὶ βραχείας ἐδέχθη τὰς συλλαβὰς ὅσας ἡ σύγχρονος, οὐχὶ ὅσας ἡ πρὸ πολλῶν αἰώνων προφορὰ ἐδέχετο ὡς τοιαύτας, ἦτοι τὰς διὰ τόπων σημειουμένας· ἡ δὲ παλαιὰ στιχουργία, χρῆσιν ποιουμένη προσωδίας βωβῆς τούντεῦθεν εἰς τὴν ἀκοῇ, καὶ μόνον εἰς τὴν ὄρασιν ὁμιλούσης, ἐγκατελείφθη ἔκτοτε εἰς φιλολογικὰ γυμνάσματα τῶν σχολείων, καὶ οὕτως ἐπεκράτησεν ὁ σημερινὸς τῆς στιχουργίας τρόπος.

Ἐκ τούτων λοιπὸν δῆλον γίνεται ὅτι ἡ νῦν στιχουργία εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρχαία, ἄλλας μόνον ἀντ' ἄλλων δεχομένη μακρὰς συλλαβὰς, καὶ, ὡς ἐρρέθη, ὀλιγωτέρας ἢ τότε, διότι τὸ πάλαι ἡ γλῶσσα ἐδέχετο καὶ πολλὰς μακρὰς ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, τὴν σήμερον δ' ἔχει μίαν μόνον ἐν ἐκάστη, καὶ ἐν τισι τῶν βραχυτέρων οὐδεμίαν, ὡς ἐν ταῖς προθέσεσι κτλ., ὥστε ἡ στιχουργία, καὶ ἐν γένει ἡ γλῶσσα, εἶναι σήμερον ὀλιγώτερον σπονδιακὴ, καὶ σχεδὸν παντάπασι δὲν ἐπιδέχεται τοὺς βαρεῖς πόδας τοὺς λεγομένους Μολοσσοὺς, Ἐπιτρίτους, Βακχείους, Ἰωνικοὺς. Οὐδὲν ἄρα τὸ κωλύον νὰ συντεθῶσι σήμερον κατ' ἀρχαῖα μετρικὰ διαγράμματα στίχοι τοῦλάχιστον ἐκ τῶν μὴ ἀναγκαίως ἐχόντων τοὺς ῥηθέντας βαρεῖς πόδας, στίχοι οἵτινες, τιθεμένων εἰς τὰς μακρὰς χώρας τῶν τὴν σήμερον μακρῶς προφερομένων, ἦτοι τῶν τονιζομένων συλλαβῶν, νὰ παράγωσιν ἐφ' ἡμῶν ἢ ἐντύπωσιν παρῆγον ἐπὶ τῆς ἀκοῆς τῶν προγόνων ἡμῶν οἱ ἀρχαῖοι. Κατὰ τοῦτο τὸ σύστημα ἐγένετο ἡ παροῦσα τῶν τεσσάρων δραμάτων μετάφρασις. Ἀλλὰ μένει εἰσέτι νὰ ἐρευνήσωμεν ἂν ὅ,τι ἐν θεωρίᾳ καὶ ἐκ τῶν προτέρων φαίνεται ὀρθόν, ἀποδείκνυται ὡς

(1) Ἰαμβ. μετὰ τὰς Χιλ. 1—14, 187 ἐπ. καὶ Χιλ. IB, 239.

τοιούτον καὶ διὰ τῆς πράξεως καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ μέχρι τίνος περιορίζεται ἴσως ἡ τῶν δύο προσωδιῶν ὁμοιότης ὑπὸ τῆς ῥηθείσης ὀλιγωτέρας χρήσεως τῶν μακρῶν συλλαβῶν ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ. Πρὸς ἐξακρίβωσιν δὲ τούτου ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον ἕκαστον τῶν ἀρχαίων μέτρων ἐφηρμόσθῃ ἢ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν νεωτέραν στιχουργίαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν κοινοτέρων.

Ὁ στίχος εἶναι τὸ ἔνδυμα ὃ περιβάλλεται ἡ γλῶσσα διαρρυθμιζομένη εἰς ᾄσμα, καὶ οἱ στίχοι ἤρξαντο, ὡς πανταχοῦ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι, συντιθέμενοι ὅπως ᾄδονται. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον, ἐκτεινομένου τοῦ κύκλου τῆς φιλολογίας, ἐγράφοντο καὶ ποιήματα οὐχὶ κυρίως πρὸς σκοπὸν ᾄσματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπλὴν ἀνάγνωσιν ἢ ἀπαγγελίαν. Καίτοι ὅμως εἰς τὴν διάνοιαν ἀποτεινόμενα μάλιστα, καὶ παραιτούμενα τῆς μαγείας τῆς μουσικῆς, οὐχ ἥττον ἐπεκαλοῦντο καὶ τῶν αἰσθήσεων τὴν ἐπικουρίαν, καὶ ἐπέτεινον ἔτι τὴν ἐκ τοῦ ὕψους τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐκ τοῦ κάλλους τῶν εἰκόνων ἐντύπωσιν, δανειζόμενα τὴν ὡραιότητα τῶν γλωσσῶν, τὴν γλῶσσαν τῆς ἁρμονίας, καὶ δι' αὐτῆς διεμορφοῦντο εἰς ἀνώτατον γλωσσικὸν καλλιτέχνημα. Ἐπρεπε δ' ἡ ἁρμονία αὐτῶν τοσοῦτον ἀκριβὲς νὰ εἶναι, ὥστε καὶ διὰ μόνης τῆς ἀπαγγελίας, καὶ ἄνευ τῆς ἐπικουρίας τῆς μουσικῆς, νὰ προσβάλλῃ τὸ οὖς καθαρῶς καὶ εὐλήπτως, καὶ διὰ γνωστοῦ, ὀρισμένου, συνεχῶς καὶ κατὰ σταθεροὺς κανόνας ἐπαναλαμβανομένου ῥυθμοῦ, νὰ διεγείρῃ τὴν ἀκοὴν ἐμμελῶς, ὥστε ἡ στιχουργία ν' ἀποβαίνει οὕτως εἰπεῖν εἰς ᾄσμα τῶν μὴ ᾄδόντων.

Τὰ εἰς τοιαύτας τακτικὰς στιχηρὰς συνθέσεις εὐχρηστα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μέτρα εἰσὶ τὰ ἐπόμενα·

Α'. Τὸ Ἰαμβικόν.

Ὁ Ἰαμβος, εἰς τῶν συνηθεστάτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ στιχουργίᾳ ποδῶν, συγκείμενος ἐκ συλλαβῆς βραχείας καὶ ἐκ συλλαβῆς μα-

κρᾶς (ὡς φέρω, ~-), εἶναι ἐπίσης κοινότατος ποῦς παρ' ἡμῖν σήμερον, ἔχων ἀτόνιστον καὶ μετ' αὐτὴν τετονισμένην συλλαβὴν (οἶον σοφός.)

Ἐκ τοῦ ποδὸς τούτου τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνηθέστατα ἐξυφασμένα μέτρα ἦσαν·

α' Παρὰ τοῖς λυρικοῖς (Ἀνακρέοντι κλ.) τὸ λεγόμενον δίμετρον, τὸ ἀκατάληκτον ἢ τὸ καταληκτικὸν (οἶον: Ἐρασμῖη πέ-
λεια, ~~~, ~~~), ὧν ἐπίσης πολλὴν ποιεῖται χρῆσιν καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἢ λυρικῇ ποίησιν (οἶον: τὴν ἀνοιξὶ μιὰ μέρα. Χριστόπ.)

Ἄλλ' ἐπισημότατοι ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ Ἰαμβικοὶ τετράμετροι καταληκτικοί, καὶ οἱ τρίμετροι ἀκατάληκτοι, στίχοι, οἵτινες ἀμφότεροι κατῆλθον μέχρις ἡμῶν.

β' Ὁ τετράμετρος καταληκτικὸς ἦν δημώδης πιθανῶς τὸ πάλαι, διότι χρῆσιν αὐτοῦ ἐποιοῦντο κυρίως οἱ κωμικοί ('). Ἐμεινε δὲ καὶ μετὰ ταῦτα δι' ὅλων τῶν χρόνων προσφιλὴς τῷ λαῷ, ὥστε καὶ ὅταν ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς οἱ λόγιοι ἐματαιοπό-
νουν στιχουργοῦντες ἐν γλώσσει καὶ ἀρμονίᾳ τοῖς πολλοῖς ἀκα-
ταλήπτῳ, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐρήμου τότε Παρνασσοῦ ὡς χλόη ἐπὶ γυμνοῦ
πεδίου ἐπιφαινομένη δημοτικῇ ποίησιν εὐρίσκεται τοῦ στίχου μά-
λιστα τούτου χρῆσιν ποιουμένη, καὶ δι' αὐτοῦ ἔγραφον οἱ Τζέ-
τζαι καὶ οἱ Πτωχοπρόδρομοι, τὰ μέτρα ἀποκαλοῦντες πολιτικά,
οἷονεὶ δημώδη, κατ' ἀντίθεσιν τῶν λογίων. Καὶ μετὰ παρέλευ-
σιν δὲ πολλῶν ἄλλων ἑκατονταετηρίδων, αὐτὸν ἔτι τὸν στίχον
φαίνεται προτιμῶσα ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποίησις, κατ' αὐτὸν στι-
χουργοῦσα τὰς πλείστας τῶν πρωτοτύπων καὶ ἀφελῶν ἐμπνεύ-
σεων τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ὀρεσιβίων ἀρματωλῶν. Τὸ δ' ἔθνος, ἐν
ὅσῳ ἄνωθεν ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς τυραννίας, τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ
ἰκμάδα κάτωθεν ἀρυόμενον μάλλον, τὸν στίχον τοῦτον κυρίως
ἐδανείζετο ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὰς μακροτέρας
καὶ σοβαρωτέρας ποιητικὰς του συνθέσεις.

Τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἀληθῆ φύσιν τοῦ στίχου τούτου

(1) Ἀριστοφ. Θισμοφ. 547, Βάτρ. 712, κτλ.

παρεγνώριζον ἐντελῶς οἱ χρῆσιν αὐτοῦ ποιούμενοι Βυζαντινοί, καὶ καθημαξενόμενον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες ⁽¹⁾ καὶ βάρβαρον, καὶ ἄτεχνον, καὶ μέτρον ἄμετρον ⁽²⁾, συγγνώμην αἰτοῦσιν ὅτι ὡς βούβαλοι ⁽³⁾ χρῶνται αὐτῷ μέτρῳ μούσης ἀγυρτίδος ⁽⁴⁾,

« ἢ τὴν ποδῶν εὐρυθμον οὐ τηρεῖ βάσιν,
πάσας δὲ μισεῖ διχρόνους καὶ τριχρόνους,
κανὼν δὲ τέχνης οὐδαμῶς αὐτῆς φίλος » ⁽⁵⁾.

Ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων ὁ Εὐστάθιος ⁽⁶⁾ τοὺς νομίζει τροχαϊκοὺς (« Οἱ δημοτικοὶ στίχοι, οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαϊκῶς ποδιζόμενοι, καθ' ἃ καὶ Αἰσχύλος ἐν Πέρσαις δηλοῖ, ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὀρομαζόμενοι »). Ὁμοίως καὶ ὁ Λέων Ἀλλάτιος *Metri trochaici sunt; quemadmodum enim illi septem pedibus et syllaba constant, ita et hi* ⁽⁷⁾. Τὸν Αἰσχύλον δ' ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος, διὰ μνήμης ἔχων στίχους τινάς, οἷον

« ὦ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη »,

οἵτινες, διότι συνέπεσεν αὐτῶν νὰ τονίζωνται αἱ βραχεῖαι συλλαβαί, ἀτόνιστοι δὲ νὰ μένωσιν αἱ μακραί, ἤχοῦσι παρὰ τοῖς νεωτέροις ὡς Ἰαμβικοὶ ἢ πολιτικοί. Ὁ δὲ Δουκάγγιος ⁽⁸⁾, ἀναφέρον καὶ τὸν D. Heinsius (*ad Hesiodum*, p. 96), φαίνεται ὅτι τοὺς θεωρεῖ ἐπίσης ὡς τροχαϊκοὺς, διότι τοὺς λέγει τετραμέτρους Ἰππονακτεῖους, ἥτοι χωλοὺς, ἢ ἔχοντας τὸν τελευταῖον πόδα ἀνестραμμένον, καθότι ἡ παραλήγουσα αὐτῶν εἶναι μακρά ἢ τονιζομένη, ὅπερ ἐν τοῖς Ἰάμβοις ἤθελε καταρτίζει καταληκτικὸν τετράμετρον καὶ οὐχὶ χωλόν.

Ἀλλ' ὁ στίχος οὗτος, ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἀποκλειστικῆς αὐτοῦ χρήσεως ἐν ποιήσει ἀκαλλιεργήτῳ, δὲν συνετάττετο βεβαίως πάντοτε μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ κανονικότητος· οὐχ

(1) Τζέτζ. Χιλ. Θ, 282, καὶ π. Μέτρ. εἰς Cramerī Anecd. Gr. III, σ. 308. — (2) I. Μαυροπὸς ἐν Ducange Gloss. Append. σ. 156. — (3) Τζέτζ. Σχόλ. εἰς Χιλ. Γ, 58, καὶ Σχ. εἰς ἐπιστ. Θ, σ. 361. — (4) Αὐτ., Χιλ. Α. — (5) Τζέτζ. Αὐτ. — (6) Εἰς Ἰλ. Α, 11. — (7) De Simeonum Scriptis. — (8) Gloss. Gr. Ἰδ. καὶ Gloss. Med. et inf. Latin.

ἤττον ὅμως ὥς πρὸς τὰ κυριώτερα διετήρησε τοὺς χαρακτῆρας οὓς εἶχε καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει. Εἰσὶ δὲ οὗτοι μάλιστα οἱ ἐξῆς·

1. Οἱ Ἰάμβοι ἐν πάσῃ τακτικῇ συνθέσει μετροῦνται κατὰ διποδίαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἰαμβογράφοι (οἷον ὁ Ἀρχίλοχος κλ.) μετεχειρίζοντο εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν στίχων τῶν (τῶν τριμέτρων καὶ), σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸν ἰάμβον μόνον. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι στίχοι εἶχόν τι τὸ μονότονον καὶ δυσκίνητον, δι' ὃ οἱ μετὰ ταῦτα ποιηταί, οἱ δραματικοὶ ἰδίως, ἐλευθερίᾳ μείζονι χρώμενοι, ἐμέτρουν τοὺς πόδας ἀνὰ δύο, καὶ ἐκ τοῦ ζεύγους (τῆς διποδίας), τὸν ἕνα μόνον, τὸν δεύτερον, ἐποίουν ἀναγκαίως ἰάμβον, τὸν δ' ἄλλον, τὸν πρῶτον, καὶ σπονδεῖον, ὅπερ ἐποίκιλλε καὶ ἐζωογόνει τὸν στίχον. Ἐν ᾧ λοιπὸν αἱ ἄρτιαὶ χῶραι (ἡ β', δ', ς') ἐκάστου στίχου ἔπρεπε νὰ περιέχωσιν ἰάμβους, αἱ περιτταὶ (ἡ α', γ', ε') ἐδύναντο κατ' ἄδειαν νὰ ᾔναι καὶ σπονδεῖοι. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐξέτεινον ἔτι μᾶλλον τὴν ἄδειαν ταύτην, ἀδιάφορον θεωροῦντες ἐν ἐκάστη διποδίᾳ τίς τῶν δύο ποδῶν ᾔν ὁ σπονδεῖος.

Αὐτὸν τοῦτον τὸν χαρακτῆρα ἔχουσι καὶ παρ' ἡμῖν οἱ Ἰάμβοι σήμερον, μετρούμενοι ἐπίσης κατὰ διποδίαν, ἀδιαφόρου δὲ οὔσης τῆς θέσεως τοῦ ἰάμβου ἐν τῇ διποδίᾳ. Στίχοι ἔχοντες πάντας τοὺς πόδας καθαροὺς ἰάμβους, ὥς ἐν σελ. ιε', εἰσὶ σπάνιοι, καὶ οὐχὶ λίαν εὔηχοι. Ὑπάρχει ὅμως διαφορὰ τις μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἰάμβων καὶ τῶν ἀρχαίων, ὅτι σήμερον ἐν αὐτοῖς πλέκονται οὐχὶ σπονδεῖοι, διὰ τὴν ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ σπάνιν τῶν ἀλεπαλλήλων μακρῶν συλλαβῶν, ἀλλ' οἱ ἐν γλώσσῃ ἥς ἐν γένει ἐβραχύνθη ἡ προφορὰ πάντων πρὸς τοὺς σπονδεῖους συγγενέστατοι πόδες, οἱ πυρρίχιοι, οἵτινες μετὰ τῶν σπονδείων κοινὸν ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς πρὸς ἄλληλα ἰσότητος τῶν δύο αὐτῶν μερῶν, συγκείμενοι ἐκ δύο βραχειῶν ὥς ἐκεῖνοι ἐκ δύο μακρῶν, καὶ μετὰ τῶν ἰάμβων τὴν αὐτὴν ᾔν καὶ οἱ σπονδεῖοι σχέσιν, διότι ἐπαναλαμβάνουσι δις τὸν ἕνα χρόνον αὐτῶν, τὸν βραχὺν, ὥς οἱ σπονδεῖοι ἐπαναλαμβάνουσι τὸν μακρόν. Στίχος φέρ' εἰπεῖν ἔχων τὸν ἰσομερῆ πόδα (τὸν πυρρίχιον) ἐν πάσαις καὶ μόναις ταῖς περιτταῖς

χώραις (πλὴν τῆς ἐβδόμης), ὡς ἐπέτρεπεν ὁ ἀρχαῖος κανὼν διὰ τὸν σπονδεῖον, εἶναι ὁ ἐξῆς·

«Τοὺς εὐσεβεῖς πολεμιστὰς καὶ τὸν στρατάρχην ψάλλω.»

— —, — — | — —, — — || — —, — — | — — —

Ὁ δὲ στίχος·

«Ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπέφερε μεγάλα τῷ μεγάλῳ»,

— —, — — | — —, — — || — —, — — | — — —

ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ διποδίᾳ ἔχων ἱαμβὸν τὸν πρῶτον καὶ πυρρίχιον τὸν δεύτερον πόδα, ὡς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ποικίλλει εὐφώνως τὸ μέτρον.

Ἐν γένει δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἱαμβοὶ μετὰ σπονδείων συνδυαζόμενοι, ἀπετέλουν Ἰωνικοὺς, οἱ δὲ νέοι μετὰ πυρρίχιων παίωτας.

Ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι ἐν τῇ μετρήσει, ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ῥυθμῷ τῶν ἱαμβικῶν καὶ τροχαϊκῶν στίχων παρ' ἡμῖν, ὁ πυρρίχιος σχεδὸν ἐξομοιοῦται πρὸς ἱαμβὸν ἢ τροχαῖον, μικρὸν διὰ τῆς προφορᾶς, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ᾄσματι, ἐκτεινομένης τῆς τῇ μακρᾷ ἀντιστοιχοῦσης συλλαβῆς. Οὕτως ὁ στίχος·

«Τ' Ἀκροκεράυνια βουνὰ κοιμῶνται εἰς τὸ σκότος»,

προφέρεται σχεδὸν, καὶ θὰ ἐψάλλετο·

«Τ' ἀκρόκεραυνιά βουνὰ κοιμῶνται εἰς τὸ σκότος»·

καὶ ὁ στίχος·

«Ἡ ὑπούργημα μὲ δίδεις ἢ ἐφημερίδα γράφω»,

προφέρεται σχεδὸν, καὶ μάλιστα ψάλλεται·

«Ἡ ὑπούργημά με δίδεις ἢ ἐφήμερίδα γράφω.»

Ὁμοίως καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ σπονδεῖος ἐν τῷ ἱαμβικῷ καὶ τροχαϊκῷ μέτρῳ ἦν σχεδὸν ἱαμβὸς ἢ τροχαῖος, διότι ἡ τῇ βραχεῖᾳ ἀντιστοιχοῦσα συλλαβὴ αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο, ἥτοι ἀπηγγέλλετο, καὶ πρὸ πάντων ἐψάλλετο βραχύτερον τῆς ἄλλης. Οὕτω λέγει ὁ Ἀριστόξενος (1), ὅτι τῶν τοιούτων σπονδείων ἡ μία συλλαβὴ εἶχε πρὸς τὴν ἄλλην (ἢ δευτέρᾳ πρὸς τὴν πρώτην ἐν τοῖς

(1) Ἀριστείδ. §. 294.

ιαμβικοῖς μέτροις, ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν ἐν τοῖς τροχαϊκοῖς) οὐχὶ ὡς 2 : 2, ἀλλ' ὡς 2 : 1 $\frac{1}{2}$. Ἄρα ἐν ταῖς αὐταῖς περιστάσεσιν ἡ προφορὰ καθίστησι παρ' ἡμῖν τὸν πυρρίχιον, καὶ καθίστα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸν σπονδεῖον, σχεδὸν εἰς ἱάμβον ἢ τροχαῖον.

2. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ σπονδείου, ὁ ἱαμβικὸς τετράμετρος ἐδέχετο καὶ ἑτέρους τινὰς πόδας, τὸν τρίβραχυν εἰς πάσας τὰς χώρας, πλὴν τῆς ἐβδόμης, τὸν ἀνάπαιστον εἰς πάσας πλὴν τῆς τετάρτης καὶ τῆς ἐβδόμης, καὶ τὸν δάκτυλον εἰς τὴν πρώτην, τρίτην καὶ πέμπτην. Ταῦτα ὅμως ἦσαν μᾶλλον ἐλευθερίαι καὶ ἄδειαι, οὐχὶ ἀναπόφευκτοι εἰς τὴν στιχουργίαν, ἥτις κατ' ἀρχὰς ὀλιγίστην ἐποιεῖτο χρῆσιν αὐτῶν, καὶ ἐνίοτε μᾶλλον ὡς ἐλαττώματα ἢ ὡς προτερήματα τοῦ ἀρχαίου στίχου πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς μὴ συντελοῦντα παντάπασιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀρμονικώτερον· οὕτω λέγει ὁ Ἡφαιστίων περὶ τοῦ ἀναπαίστου ἐν τῷ ἱαμβικῷ μέτρῳ ⁽¹⁾. «Εὐρίσκεται δὲ παρὰ τοῖς κωμικοῖς συνεχῶς ὁ ἀνάπαιστος· τὸν γὰρ βίον οὗτοι μιμούμενοι, θέλουσι δοκεῖν διαλελυμένως διαλέγεσθαι καὶ μὴ ἐμμέτρως.» Ταῦτά δὲ λέγουσι καὶ ὁ Κικέρων, ὁ Πρισκιανὸς, ὁ Ρουφῖνος ⁽²⁾, καὶ ὁ Τερεντιανὸς Μαῦρος ⁽³⁾, ὥστε καὶ ἡ τῶν ποδῶν τούτων ἔλλειψις οὐδόλως ἀλλοιοῖ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἡμετέρας στιχουργίας, ἥτις τρισυλλάβων ποδῶν ἐν τοῖς ἱαμβικοῖς οὐδεμίαν ποιεῖται χρῆσιν, πλὴν ἐπὶ συνιζήσεων, ὡς π. χ.

«Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσσαβος, τὰ δύο βουνὰ μαλώνουν.»

—, — — | — — —, — — || — —, — — —, | — — —

Ἄλλ' ὅπου ἄλλοτε ἦν δεκτὸς τρίβραχυς, δύναται σήμερον νὰ τεθῇ δίβραχυς ἢ πυρρίχιος, καὶ καθὼς δύο ἱάμβους ἐδύναντο ν' ἀντικαταστήσωσι δύο τριβράχεις, ἢ δύο ἀλλεπάλληλοι ἀνάπαιστοι, πόδες ἐν οἷς τὸ βραχὺ στοιχεῖον ἐπιπολάζει μᾶλλον ἢ ἐν τῷ ἱάμβῳ, οὕτω σήμερον τὴν θέσιν αὐτῶν δύνανται νὰ κατα-

(1) E, γ'. — (2) De Metris. (3) Terentianus Maurus, de litteris, syllabis, pedibus et metris.

λάβωσιν, ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις ἐν αἷς οἱ ἀνάπαιστοι ἐδύναντο ν' ἀλληλουχῶνται, ἥτοι ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τῇ γ' διποδίᾳ, δύο πυρρίχιοι ὅπως δ' ὁ στίχος ἢ εὐηχος, καλὸν εἶναι μετὰ τοὺς δύο πυρρίχιους νὰ ἔπνηται ἱαμβος, ὡς συνήθως εἶπετο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μετὰ δύο τριβράχεις ἢ ἀναπαίστους.

Ἄν ὅμως ὁ τρίβραχυς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱαμβος χαλαρὸς ἢ ἀναλελυμένος, καὶ ὁ ἀνάπαιστος ὡς ἱαμβος ἐπιτεταμένος δι' ἀναδιπλασιασμοῦ τῆς βραχείας, ὁ δάκτυλος ἔχει χαρακτῆρα ὅλως ἀντίθετον τοῦ ἱάμβου, ἥτοι τροχαίου ἐπιτεταμένου, διότι ἡ μακρὰ προηγεῖται δύο βραχειῶν. Οὐχ ἦττον ὅμως ἐδέχετο καὶ τοῦτον ὁ ἱαμβικὸς τετράμετρος εἰς ἄς χώρας καὶ τὸν σπονδεῖον, ἥτοι εἰς πάσας τὰς περιττάς, πλὴν τῆς ἐβδόμης. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στιχουργίᾳ, δεχομένη τὸν συγγενῇ τοῦ δακτύλου τροχαῖον, οὐ μόνον εἰς τὴν α' καὶ ε' χώραν, ὡς τινες εἶπον (1), ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γ', ὅπου ὅμως ἡ ὀρθὴ ἀρμονία ἀπαιτεῖ νὰ προηγῇται ἢ ἱαμβος, ἢ διαίρεσις, ἥτις τὴν πρώτην διποδίαν ὡς αὐτοτελῆ στίχον μονόμετρον ἀποτελοῦσα, καθιστᾷ τὴν τελευταίαν αὐτῆς συλλαβὴν οὕτως εἰπεῖν ἀδιάφορον, καὶ ἐπομένως τὸν πυρρίχιον μεταβάλλει εἰς ἱαμβον. Οὕτως ὀρθῶς ἔχουσιν οἱ στίχοι·

Τρία πουλάκια κάθουνταν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.

— υ, υ — | υ —, υ υ || υ —, υ — | υ — υ

ἔχων τὸν πρῶτον πόδα τροχαῖον·

Ὁ χριστεπώνυμος στρατὸς, μέγα φρονῶν, μετέβη,

υ υ, υ — | υ υ, υ — || — υ, υ — | υ — υ

ἔχων τὸν ε' πόδα τροχαῖον·

Μηδὲ κυνὸς χείρων ὀφθῆς περὶ τὸν σὸν δεσπότην,

υ —, υ — | — υ, υ — || υ υ, υ — | υ — υ

(Γ. Λατιν. 876)

ἔχων τροχαῖον τὸν γ' πόδα, ἀλλὰ μετὰ ἱαμβον,
καὶ

(1) Struve, Περὶ πολιτικ. στιχ.

Τηλαύγημα, λέπρας ἀρχή· τευτάζειν τὸ πλανᾶσθαι,
 ~ -, ~ ~ | - ~, ~ - || ~ -, ~ ~ | ~ - ~

(Ψαλ. π. Γραμμ. 459)

ἔχων τὸν γ' πόδα τροχαῖον, ἀλλὰ μετὰ διαίρεσιν· ἐνῶ ὁ στίχος
 καὶ δύο λεπτὰ προτιμᾷ πολυταλάντων δώρων,
 ~ -, ~ ~ | - ~, ~ - || ~ ~, ~ - | ~ - ~

(Λαπιδ. 501)

καί τοι ἔχων ἐν τῷ πρώτῳ κώλῳ ἀπαραλλάκτως τὴν αὐτὴν
 προσωδίαν τοῦ προηγουμένου, εἶναι ἐσφαλμένος, διότι εἰς τὴν
 συλλαβὴν λεπ δὲν ὑπάρχει διαίρεσις.

Ἐν γένει δὲ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι, ὅπως ὁ στίχος ἢ εὐ-
 ρυθμος, πρέπει μετὰ διποδίαν στερουμένην ἰάμβου, ὁ πρῶτος
 ἀμέσως ἐπόμενος ποῦς νὰ ᾔηται ἰαμβος, ὅπερ ἐφίλει καὶ ἡ ἀρ-
 χαία προσωδία.

Τὰ στιχουργήματα τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἐνίοτέ τινα τῶν δημο-
 τικῶν ἀσμάτων, περιέχουσι στίχους παραβαίνοντας τὸν κανόνα
 τοῦτον, εἴτε ἐξ ἀβελτηρίας ἀμαθῶν καὶ ἀνεπιτηδείων στιχουρ-
 γῶν, ἐστερημένων ἀκοῆς ἡσκημένης, ἢ νομιζόντων ἐπιτετραμμέ-
 νον αὐτοῖς νὰ στρεβλῶσι τὰς λέξεις πρὸς χρῆσιν τῶν στίχων των,
 εἴτε ἐκ τῆς ἐν ἀντιγράφοις ἢ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παραφθο-
 ρᾶς τῶν στίχων, οἵτινες οὕτως ἀπέβαινον παράτονοι καὶ ὅλως
 ἐσφαλμένοι ⁽¹⁾. Τοιοῦτοι εἰσίν·

«Ἐν σοὶ γὰρ ἐγκατοίκησεν ἡ τοῦ Θεοῦ προνοία»

ἐν ᾧ ὁ Πτωχοπρόδρομος (Α'. στ. 49) μετέβαλε τὸ πρόνοια εἰς
 προνοία διὰ τὴν προσωδίαν.

Ὅμοίως ἐν τῷ στίχῳ (455)·

«Καὶ μελανίτζιν ὀλιγον, καὶ τώρα νὰ ποῦ φθάνω»

μετέβαλεν ὀλίγον εἰς ὀλιγόν ἢ ὀλιγον· καὶ ἐν (480)·

«καὶ ψυχικὸν ψωμὶν τρώγεις, καὶ δίδουν σε καὶ ῥάσσον»,

ἔθηκε παρὰ τὸν κανόνα τὸν τροχαῖον τρώγεις εἰς τὸν δ' πόδα,
 ἐγκλίνας τὴν λέξιν παρὰ τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης, καὶ παρατεί-
 νας μὲν τὴν δύναμιν τῆς θέσεως μιν, ἀσθενήσας δὲ πέραν τοῦ

(1) *18. May. R. I. F. Henrichsen, ueb. d. sogenannten politischen Verse bey den
 Griechen, uebers v. Friedrichsen, s. 61.

δέοντος τὴν ἄρσιν τρώ. Οὕτω καὶ ὁ Γεώργ. Λαπίθης γράφει (287)·

«Τῶν ἀκολάστων δὲ πλεον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς τρόποις»,

ἐγκλίνων ἀτόπως τὸ πλεον·

Ἀλλαχοῦ δὲ, ἐν τῷ στίχῳ τοῦ Πτωχοπροδρόμου (47)·

«Εἰ γὰρ καὶ λέξων ἡρχόμεν μυθοπλαστῶν τοὺς λόγους»,

τὴν λέξιν ἡρχόμεν ἔγραψε βεβαίως λόγιός τις ἀντιγραφεὺς ἀντὶ τοῦ κατὰ προσωδίαν ὀρθοῦ ἡρχομένου, ὃ λέγει καὶ σήμερον ὁ λαός.

Παράτονος δὲ καὶ ἐσφαλμένος εἶναι ὁ στίχος (Γ. Λαπίθ. 820)·

«Καὶ φιλέταιρος, ὃ φιλῶν σύμπαντας τοὺς ἀνθρώπους»,

— — — — — | — — — — — || — — — — — | — — — — —

διότι ὁ δεύτερος ποῦς εἶναι τροχαῖος ἐν διποδίᾳ μὴ ἐχούσῃ οὐδένα ἱαμβόν, καὶ μὴ ἀμέσως ἐπομένου ἱάμβου. Ὁμοίως (Γ. Λαπίθ. 699)·

«Κρατεῖν ἡδονῶν ἔθιζε, καὶ θυμοῦ τε καὶ γλώττης»,

— — — — — | — — — — — || — — — — — | — — — — —

διότι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ὁ ἕκτος ποῦς εἶναι τροχαῖος.

Ὁ δὲ στίχος (Ἀνωνυμ. π. Γραμματ. 89)·

«Ὅρθῃ πτώσις ὀνόματος πρώτοις εἴτε δευτέροις»

— — — — — | — — — — — || — — — — — | — — — — —

τὰ αὐτὰ ἔχει ἐλαττώματα· ἀλλ' εἰς τὸν δεύτερον πόδα ἡ ἀρρυθμία, χωρὶς νὰ ἐκλείπῃ, μετριάζεται ὅπως οὖν διὰ τούτου, ὅτι τοῦ τροχαίου προηγεῖται ἱαμβός, καὶ ἡ ἐν θέσει μακρὰ συλλαβὴ αὐτοῦ ἀπορρόφᾳ ἐν μέρει τὴν δύναμιν τῆς ἐν ἄρσει τοῦ ἐπομένου ποδός.

3. Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχεν ἡ θεωρία αὕτη τῆς ὑπερβαλλούσης δυνάμεως τῶν ἐν τῇ θέσει συλλαβῶν, ὥστε βραχεῖαι μὲν οὔσαι ἐν μέρει νὰ μηκύνωνται, μακραὶ δὲ νὰ ὑπερισχύωσι τῶν ἐν ἄρσει μακρῶν, καὶ τοῦναντίον τῆς ἀσθενείας τῶν ἐν ἄρσει, συστελλομένων πολλάκις, εἰ καὶ εἰσὶ μακραὶ, βραχυτέρων δ' ἀποβαινοῦσων ἢ αἰ ἐν θέσει βραχεῖαι. Καταλλήλως δ' ἐφαρμοζομένη ἡ θεωρία αὕτη, πολλάς διορθοῦ φαινομένους ἀνω-

μαλίας τοῦ στίχου, καὶ συντελεῖ εἰς μείζονα ποικιλίαν αὐτοῦ.
Οὕτως οἱ στίχοι·

«Ἐννεὸς πάλιν λέγεται ὁ ἔκθαμβος ὑπάρχων»
 ~ ~, - - | ~ -, ~ ~ || ~ -, ~ ~ | ~ - ~
 (Λεξικ. Σχεδογρ. 209)

καὶ

«Παραινώ φεύγειν εὐπρεπῶς προφάσεσιν εὐλόγοις»,
 ~ ~, - - | ~ ~, ~ - || ~ -, ~ ~ | ~ - ~
 (Γ. Λαπίθ. 273)

ἔχουσιν ἀμφότεροι τὸ αὐτὸ ἐλάττωμα, ὅτι ὁ 6' ποῦς εἶναι σπον-
 δεῖος· ἀλλ' ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο ἡ διαφορὰ, ὅτι ἐν τῷ δευ-
 τέρῳ μετὰ τὸν σπονδεῖον ἔπεται πυρρίχιος, ὥστε ἡ ἐν θέσει μα-
 κρὰ τοῦ σπονδείου (φεύ) συγκεντροῖ εἰς ἑαυτὴν πλείονα δύναμιν,
 δι' ἧς ὁ σπονδεῖος ἀποβαίνει σχεδὸν εἰς ἱάμβον, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρῶ-
 τῳ, ἐπομένου ἱάμβου μετὰ τὸν σπονδεῖον, ἡ δύναμις τῆς δευτέ-
 ρας συλλαβῆς τούτου (πά) δὲν αὐξάνει πολὺ, δι' ἧς καὶ ὁ στί-
 χος οὗτος δὲν ἔχει τοῦ ἄλλου τὴν ἀρμονίαν.

4. Ὁ ἱαμβικὸς τετράμετρος ἐν τῇ ἐβδόμῃ χώρᾳ οὐδένα ἄλ-
 λον πόδα ἐδέχετο πλὴν τοῦ ἱάμβου, καὶ τὸν αὐτὸν κανόνα ἀκο-
 λουθεῖ καὶ ἡ σημερινὴ στιχουργία· μόνον δ' ἐν μιᾷ περιπτώσει,
 οὐχὶ ἐπιτρέπει, ἀλλ' ἀνέχεται ὅπως οὖν τὸν σπονδεῖον ἐν τῇ χώ-
 ρᾳ ταύτῃ, ὅταν ἐν τῇ προηγουμένῃ διποδίᾳ ὑπάρχῃ εἰς καθαρὸς
 ἱάμβος, οὗ ἡ ἐν θέσει μακρὰ, ἐλαττοῦσα τὴν δύναμιν τῆς ἐν ἄρσει
 μακρᾶς τοῦ σπονδείου, νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸν σχεδὸν πάλιν εἰς
 ἱάμβον. Οὕτως ἀπορρίπτεός δὲν εἶναι ὁ στίχος (Γ. Λαπίθ. 40)·

«Καὶ οὕτως ἀπολήψεται τὸ πάλαι κτηθὲν σῶμα»,
 ~ -, ~ ~ | ~ -, ~ ~ || ~ -, ~ ~ | ~ -, ~

διότι ἡ μακρὰ πᾶ ἀπορρόφᾳ τὴν δύναμιν τῆς συλλαβῆς *θεν*, καὶ
θεν σῶ ἀποβαίνει σχεδὸν εἰς ἱάμβον· ἀλλ' ἐσφαλμένος εἶναι ὁ στί-
 χος (Λεξ. Σχεδογρ. 145)·

«Ἀφ' οὗ καὶ δολιχόσκιον τὸ μακρὰν σκιὰν ἔχον»,
 ~ -, ~ ~ | ~ -, ~ ~ || ~ ~, - ~ | ~ -, ~

καὶ (Ψιλ. π. Γραμμ. 252)

«πληθυντικὸν οὐ πέφυκε πρόσωπον ποιεῖν τρίτον»,
 ~ ~, ~ - | ~ -, ~ ~ || ~ -, ~ ~ | ~ -, ~

λη'

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

διότι ἐν ἀμφοτέροις ἡ τρίτη διποδία ἱαμβον δὲν ἔχει, καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ, ἐνδυναμουμένη ἡ μακρὰ (κράν), καὶ κειμένη εἰς θέσιν εἰς ἣν ἀπητεῖτο βραχεῖα, αὐξάνει τοῦ στίχου τὸ ἐλάττωμα· εἰς δὲ τὸν δεύτερον, ἡ δύναμις τῆς μακρᾶς (πρό) δὲν φθάνει ὅπως ἀπορροφήσῃ τὴν τῆς πρώτης συλλαβῆς τοῦ σπονδείου (εἶν).

5. Ὁ ἱαμβικὸς τετράμετρος ἔχει τομὴν μετὰ τὸν τέταρτον πόδα, ἥτοι ὁ ποῦς οὗτος καταλήγει εἰς πλήρη καὶ αὐτοτελῆ λέξιν. Τὸν κανόνα τοῦτον παρημέλουν ἐνίοτε οἱ κωμικοὶ, δι' ἀδείας ἥτις βεβαίως δὲν καθίστα τὸν στίχον εὐρυθμότερον, διότι ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιστάσει, καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἔμενεν ἀπαράβατος. Ὁ Τζέτζης ἐκ τῶν γραμματικῶν τὸν παρέβη ἐπίσης ἐνίοτε, παίζων μᾶλλον ἢ σπουδάζων, καὶ τοῦτο ἐν μακροσυνθέτοις λέξεσι, καθ' ἃς ἡ τομὴ πίπτει μεταξὺ τῶν δύο μερῶν τῆς συνθέσεως. Καὶ οὕτως ὅμως ὁ στίχος στερεῖται πάσης ἁρμονίας, ἂν ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ ἡ λέξις δὲν ἀναγνωσθῇ ὡς δίχα τετμημένη. Τοιοῦτος ὁ στίχος (Χιλ. Α, 843).

«Ἦν σοῦσον ἀλουργές, πεντεκαίδεκαπηχυαῖον.»

Ἄλλως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στιχουργίᾳ ἡ τοιαύτη τομὴ τηρεῖται πάντοτε ἀκριβέστατα.

Διὰ τοῦ στίχου τούτου εἰσὶ γεγραμμένα καὶ μετεφράσθησαν τὰ χωρία τῶν Νεφελῶν, στ. 1022—1072, καὶ 1332—1366 καὶ 1378—1428, κλ.

6. Ἄν δ' ἔτι ἀπαιτῇται ἀπόδειξις τις ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἀκοῆς ἐντύπωσιν ἣν ἀπετέλουν οἱ ἀρχαῖοι τετράμετροι, καὶ ὅτι ἡ τοῦ λεγομένου σήμερον τόνου προφορά ἐτίθετο ἐπὶ τῶν μακρῶν συλλαβῶν, ἀρκεῖ ἐνὸς τοιούτου τετραμέτρου νὰ μεταθέσωμεν τοὺς τόνους εἰς τὰς μακρὰς χώρας, καὶ ἔξομεν τὸ αὐτὸ τῶν σημερινῶν πολιτικῶν στίχων ἀποτέλεσμα· ὡς π. χ. ὁ στίχος τῶν Νεφελῶν

«Οὐ φησι χρῆναι τοὺς νέους ἀσκεῖν, ἐγὼ δὲ φημί»,
μεταγραφόμενος εἰς

«Οὐ φησι χρῆναι τοὺς νεοὺς ἀσκεῖν, ἐγὼ δὲ φημί»

ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν ἁρμονίαν τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν στίχων. Τὴν αὐτὴν δ' ἁρμονίαν ἀποτελεῖ καὶ ἀρχαῖος ἰαμβικὸς τετράμετρος, οὗ κατὰ τύχην αἱ μακρὰ συλλαβαὶ φέρουσι τόνον, ὡς ὁ ἄλλος οὗτος τῆς αὐτῆς κωμωδίας·

«Μάτην ἐμοὶ κεκλεύσεται, σὺ δ' ἐγχεῶν τεθνήξεις.»

γ' Ὁ δὲ ἰαμβικὸς τρίμετρος ἀκατάληκτος ἦν κυρίως ὁ στίχος τοῦ δραματικοῦ διαλόγου, οἰκεῖος μάλιστα τοῖς τραγικοῖς, ἀφ' ὧν ἐδανείσθη αὐτὸν καὶ ἡ κωμωδία. Ἐπίσης καθαρὸς κατ' ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ἰαμβογράφων, ἐμετρεῖτο καὶ αὐτὸς ἔπειτα κατὰ διποδίαν, δεχόμενος εἰς τοὺς ἀρτίους πόδας (παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τοὺς πέντε πρώτους) καὶ σπονδεῖον· εἶχε δὲ τὴν τελευταίαν συλλαβὴν ἀδιάφορον, καὶ ἐδύνατο προσέτι εἰς πάντας μὲν τοὺς πόδας, πλὴν τοῦ τελευταίου, ν' ἀντικαταστήσῃ τρίβραχυν (εἰς τὴν πέμπτην χώραν μετὰ τινων περιορισμῶν), εἰς δὲ τὸν πρῶτον καὶ τρίτον ἐδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ καὶ δάκτυλον, καὶ εἰς μόνον τὸν πρῶτον καὶ ἀνάπαιστον. Οἱ δὲ κωμικοὶ ἐξέτεινον ἔτι μᾶλλον τὰς ἀδείας ταύτας, παραδεχθέντες τὸν δάκτυλον καὶ εἰς τὴν πέμπτην χώραν, ἐνίοτε μετὰ περιορισμῶν, τὸν ἀνάπαιστον εἰς πάσας πλὴν τῆς ἑκτῆς, φροντίζοντες δ' ὅπως εἰς τρίβραχυν ἢ δάκτυλον μὴ ἔπωνται συνήθως ἀνάπαιστοι. Εἶχε δ' ὁ τρίμετρος τομὴν ἢ τὴν πενθημιμερῆ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τρίτου ἰάμβου, καὶ αὕτη ἦν ἡ συνηθεστάτη, ἢ τὴν ἐφθημιμερῆ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πέμπτου. Ἐνίοτε ὅμως ἐν τῷ διαλόγῳ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ κωμικῷ, ἐτίθετο καὶ ἀλλαχοῦ ἡ τομὴ, ἢ καὶ παρημελεῖτο διόλου. Κακὴ δ' ἦν ἡ τομὴ, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ παραδείγματος, ἢ μετὰ τὸν τρίτον ἰάμβον πλήρη.

Ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς τοῦ ὁ στίχος οὗτος δὲν ἦτο τοσοῦτον δημώδης ὅσον ὁ τετράμετρος· οὐχ ἦττον ὅμως ἔμεινεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, σπανιώτερος ὅμως ἐκείνου, καὶ ἀπαντῶνται δημοτικὰ ᾄσματα κατ' αὐτὸν συντεθειμένα, ὡς τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα·

«Ἀλῆ πασᾶς προβαίνει ἀπ' τὰ Γιάννινα»

καὶ

«Ἐδῶξαν τὰ καράδια τὰ Ζαγοριανὰ» κτλ.

ἔχει δὲ καὶ τὴν σήμερον ὁ τρίμετρος ἱαμβικός, ὡς ἀπαντᾶται ἐν τοῖς ῥηθεῖσιν ᾠσμασι, τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ αἶ εἶχε καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ στιχουργίᾳ, μετὰ τῶν ἀλλοιώσεων αἷ εἶδομεν ὅτι καὶ ἐν τῷ τετραμέτρῳ ἐπιβάλλει ἡ σπάνις τῶν μακρῶν, καὶ φαίνεται προσφορώτατος ὅπως κατ' αὐτὰ καταλλήλως κάλλιεργούμενος, καταλάβῃ αὖθις ἐπίσημον θέσιν ἐν τῇ λογίᾳ, καὶ μάλιστα τῇ δραματικῇ ποιήσει.

Β'. Τὸ Τροχαϊκόν.

Ὁ τροχαϊκὸς στίχος ἦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς ἔμεινε καὶ παρ' ἡμῖν, συνηθέστατος μετὰ τὸν ἱαμβικὸν ἐν τῇ δημώδῃ ποιήσει. Καὶ οὗτος δὲ μετρεῖται κατὰ διποδίαν, δεχόμενος ἀντὶ τοῦ σπονδείου τὸν πυρρίχιον εἰς ὅλας τὰς χώρας, καὶ αὐτὴν τὴν ἑκτὴν διὰ τὸ ἀδιάφορον τῆς τελευταίας συλλαβῆς, προσέτι δ' ἐν ταῖς περιτταῖς χώραις μὴ ἀποκρούων οὐδ' αὐτὸν ἐνίοτε τὸν ἱαμβον (ἀντὶ τοῦ ἀναπαίστου), ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως ὅτι μετὰ τὸν ἱαμβον πρέπει ἀμέσως νὰ ἔπηται τροχαῖος. Ἡ τελευταία συλλαβὴ τῶν καταληκτικῶν στίχων εἶναι παρ' ἡμῖν ἀδιάφορος.

Ὡς ἐπισημότερα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τροχαϊκὰ μέτρα ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος (Κεφ. 5') τὸ δίμετρον καταληκτικόν, τὸ καὶ *Εὐριπίδειον* ἢ *Λυκίθιον* λεγόμενον, τὸ τρίμετρον καὶ τετράμετρον καταληκτικά, καὶ *ἐνδοξον* λέγει ὁ Γραμματικὸς τὸ τετράμετρον ἀκατάληκτον, οὗ γίνεται χρῆσις καὶ ἐν τοῖς διαλόγοις τῆς τε τραγωδίας καὶ τῆς κωμωδίας. Τοῦ πρώτου (— υ — υ, — υ —), ὡς καὶ τοῦ ἀκαταλήκτου αὐτοῦ (— υ — υ, — υ — υ) καὶ παρ' ἡμῖν ποιεῖται χρῆσιν ἡ λυρική ποίησις· οἷον

«Σ τὸ βουνὸ ἐγὼ κ' ὁ ἔρως (Ἀκατάλ.)
κ' ἡ ἀγάπη μου μαζῇ (Κατάλ.)
κ' ὁ Θεὸς Καὶρὸς ὁ γέρος
ἀνεβαίναμε μαζῇ.» (Χριστάπουλος.)

«Πόσον μὲ ἀρέσει
ἡ λεπτὴ σου μέση.» (Βραχυκ.)

Τὸ δεύτερον, μάλιστα δὲ τὸ ἀκατάληκτον, τρίμετρον (- υ - υ, - υ - υ, - υ - υ) εἶν' ἐπίσης γνωστὸν καὶ σήμερον, οἷον ἐν τῷ δημοτικῷ ᾠσματι·

«Σὺν δὲν ἤξευρες, βρὲ Φράγκο, νὰ παλκίψῃς» . . .

Τὸ τρίτον (- υ - υ, - υ - υ | - υ - υ, - υ - υ), καὶ τὸ τέταρτον (- υ - υ, - υ - υ | - υ - υ, - υ - υ) εἰσὶ καὶ ἤδη οἱ ἐνδοξότεροι τῶν τροχαϊκῶν στίχων. Ὁ καταληκτικὸς ἔχει τὴν τελευταίαν συλλαβὴν ἀδιάφορον, καὶ τομὴν ἔχουσιν ἀμφότεροι μετὰ τὴν δευτέραν διποδίαν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὅταν στιχηρῶς διετίθεντο. Τοιοῦτοι εἰσὶ·

γ'. «Εἶδα καὶ τὸν βασιλέα, καὶ τὸν γίγαντα τῆς γῆς»,

δ'. «καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν εἶδα· μεῖ ἰδρῶτα περιχύνει» . . .

Καὶ τῶν στίχων τούτων τὴν ἀρμονίαν ἐξάγομεν, ἂν εἰς ἀρχαῖον τροχαϊκὸν τετράμετρον μεταθέσωμεν τοὺς τόνους εἰς τὰς μακρὰς συλλαβὰς, οἷον, ἂν εἰς τὸν στίχον τῶν Νεφελῶν·

«Ἦν δ' ἀτιμάσῃ τις ὕμᾱς, θνητὸς ὢν, οὔσας θεάς»,

γράφωμεν,

«Ἦν δ' ἀτίμασῃ τις ὕμας, θνητὸς ὢν οὔσας θεάς»,

ἢ ἂν ἀπαντήσωμεν τετράμετρον τροχαϊκὸν, οὗ ὅλαι αἱ μακραὶ κατὰ σύμπτωσιν νὰ τονίζωνται· ὡς (αὐτόθεν)

«τοὺς κριτὰς ἃ κερδανοῦσιν, ἦν τι τὸν δε τὸν χορόν.»

Εἰς δὲ τὸν στίχον,

«Ἦ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη»,

καὶ ἄλλους τινὰς τοιούτους, συμβαίνει ἐντελῶς τὸ ἐναντίον, ὅτι κατὰ σύμπτωσιν αἱ μακραὶ συλλαβαὶ εἰσὶν ἀτόνιστοι, τονίζονται δ' αἱ βραχεῖαι, ὥστε ὁ στίχος, οὕτω τονιζόμενος, ἀποτελεῖ ἐντύπωσιν ἱαμβικοῦ, τοῦ ἀντιθέτου τῷ τροχαϊκῷ, ἐν ᾧ μετατιθεμένης τῆς μακρᾶς προφορᾶς εἰς τὰς μακρὰς συλλαβὰς, ὁ ῥυθμὸς αὐτοῦ ἔσται·

«Ἦ βαθυζώνων ἄνασσα Πέρσιδων ὑπέρτατή.»

Γ'. Τὸ Ἀναπαιστικόν.

Τὸ μέτρον τοῦτο συνέκειτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λυρικοῖς ἐκ καθαρῶν ἀναπαίστων (— — —), ἐχόντων τὸν βηματισμὸν τεταμένων ἰάμβων. Ἐμετρεῖτο δὲ κατὰ διποδίαν, καὶ ἐδέχετο εἰς πᾶσαν χώραν σπονδεῖον, καὶ παρὰ τοῖς δραματικοῖς καὶ δάκτυλον. Ἐνίοτε δ' ἐδέχετο καὶ ἰάμβους (εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν), καὶ τότε ἐλέγετο λογαοιδικόν.

Παρ' ἡμῖν δ' ὁ ἀνάπαιστος, οὐ μέχρι τινὸς γίνεται, καὶ ἔτι πλείων δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις, δέχεται κυρίως ἀναπαίστους καθαροὺς, ἀλλὰ σπανίως, ὅταν κατορθοῦται, δύναται νὰ δεχθῇ καὶ σπονδεῖους, καὶ ἀντ' αὐτῶν, ὡς οἱ λογαοιδικοὶ, καὶ ἰάμβους, εἰς τὰς περιττὰς μόνον χώρας, καὶ προσέτι, ἀντὶ τῶν δακτύλων κρητικῶς, οἵτινες, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἄρσεως καὶ τὸ ἔντονον τῆς θέσεως, ἀποβαίνουσι καὶ οὗτοι εἰς ἀτελεῖς ἀναπαίστους· οὕτω

« τοῦτο μόνον δὲν θέλεις τὸ 'πεῖ », (Σολωμ.)

ἔχει τὸν 1^{ον} ποῦν κρητικόν, ἀντὶ καθαροῦ ἀναπαίστου. Ὁ δὲ στίχος

« Μοναχὸς ὁ ψάλτης πηγαίνει, γυρνᾷ »

ἔχει τὸν πρῶτον πόδα ἰάμβον ἀντὶ ἀναπαίστου.

Ὁ Διονύσιος (1) ἀναφέρει τὸν κύκλιον λεγόμενον ἀνάπαιστον, λήγοντα εἰς συλλαβὴν ἄλογον, ἥτοι οὐχὶ ἐντελῶς μακράν, ἀλλ' ἐκ τῆς θέσεώς της μᾶλλον μηκυνομένην. Τοιούτους πόδας (ὡς ἄδειαν), ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ ἐνίοτε καὶ ἡ ἡμετέρα στιχουργία.

Ὁ ἐπισημότατος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀναπαιστικὸς στίχος ἦν ὁ τετράμετρος καταληκτικὸς εἰς συλλαβὴν, Ἀριστοφάνειος δὲ κληθεὶς, ἐκ τοῦ δοξάσαντος αὐτὸν κωμικοῦ. Τοῦτον δύναται ν' ἀπομιμηθῇ ἡ στιχουργία ἡμῶν, οἷον·

« Ὅτ' αἱ Μοῦσαι ἐσιώπων καὶ νύξ δουλικὴ εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος ἤπλοῦτο. »

(1) Π. συνθ. λξξ. 17.

Δ'. Τὸ Δακτυλικόν.

Τὸ μέτρον τοῦτο (- ~ ~) μετρεῖται κατὰ μονοποδίαν, διότι εἰς πάσας τὰς χώρας ἀδιαφόρως δέχεται ἢ δάκτυλον ἢ σπονδεῖον (πλὴν τῆς προτελευταίας, ἐν ᾗ ὁ δάκτυλος εἶναι ἄφευκτος). Τοῦτο, ἀνάλογον τῷ Τροχαϊκῷ, ἦν πολὺ αὐτοῦ βαρύτερον καὶ ἐπισημότερον· ὁ δὲ πάντων γνωστότατος αὐτοῦ στίχος ἦν ὁ ἑξάμετρος καταληκτικὸς, ὁ λεγόμενος Ἡρωϊκός, οὗ ἰδίως ἐποιεῖτο χρῆσιν ἢ ἐπικὴ ποίησις. Οὗτος δὲν διετηρήθη ἐν τῇ δημοτικῇ ἡμῶν ποιήσει, διότι ἦν ξένος καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δημώδη, καὶ διότι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἢ χρῆσις αὐτοῦ δὲν ἦν ἀπηλλαγμένη τινῶν δυσχερειῶν, ὥστε λέξεων τινῶν οὐδ' ἐδύνατο κἄν νὰ γίνῃ ὀλοτελῶς χρῆσις ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ. Οὕτω λέγει ὁ Κριτίας περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀλκιβιάδου (1),

« Καὶ νῦν Κλεινίου υἱὸν Ἀθηναῖον στεφανώσω
Ἀλκιβιάδην, νέοισιν ὑμνήσας τρόποις·
οὐ γάρ πως ἦν τοῦνομ' ἐφαρμόζειν ἑλεγεῖω.
Νῦν δ' ἐν ἱαμβεῖῳ κείσεται οὐκ ἀμέτρως. »

Οὐδὲν ὅμως κωλύει νὰ υἱοθετηθῇ καὶ ὁ στίχος οὗτος παρ' ἡμῖν, σπανιωτέραν μόνον ἐξ ἀνάγκης ποιούμενος χρῆσιν τῶν σπονδείων, οὐς ἄλλως τε οἱ τε δραματικοὶ καὶ οἱ λυρικοὶ ἀπέκλειον τοῦ ἑξάμετρου. Δύναται ὅμως μέχρι τινὸς ἢ ἡμετέρα στιχουργία νὰ παραδέχεται ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ σπονδείου τροχαῖον, ὅστις καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνεδέετο φυσικῶς μετὰ τοῦ δακτύλου, παρὰ μὲν τοῖς λυρικοῖς ὡς ρυθμοειδὴς στρογγύλος ἢ ἐπίτροχος (2), ἐν δὲ τοῖς καταληκτικοῖς ὡς κατέχων τὴν τελευταίαν χώραν, παρὰ τοῖς αἰολικαῖς λεγομένοις στίχοις ἀντικαθιστῶν τὸν πρῶτον δάκτυλον, ἐν τοῖς λογασιδικοῖς ὧν καὶ εἰς ἄλλας χώρας δεκτὸς, καὶ ἐν αὐτῷ τέλος τῷ Ὀμήρῳ ἀπαντῶμενος ἐν τισι στίχοις, τοῖς λαγαροῖς λεγομένοις, οἷος ὁ

« Βῆν εἰς Αἰόλου κλυτὰ δῶματα »

(Ὀδυσσ. Κ. 60)

ἔχων τὸν δεύτερον πόδα τροχαῖον.

(1) Ἡρακλ. Β, 9. — (2) Ἀριστείδ. 34. — Mart. Capell. 191.

Καὶ ὁ Διονύσιος ⁽¹⁾ τὸν πόδα «*λάας ἀναίδης*» εἰς παράδειγμα προτείνων, λέγει ὅτι ἀπαντῶνται παρ' Ὀμήρῳ δάκτυλοι παραδεδιωγμένους ἔχοντες τὰς ἀλόγους (ἤτοι τὰς μακρὰς ἀμφιβόλους οὔσας), ὥστε μὴ πολὺ διαφέρειν ἐνίοις τῶν τροχαίων. Ἐννοεῖ δ' ὅτι *λάας* ἄ..., διὰ τὰ δύο *α*, εἶναι ὡς τροχαῖος.

Ἀλλὰ τοῦ τροχαίου τούτου πρέπει μετὰ πολλῆς φειδοῦς νὰ γίνηται χρῆσις, ὅπως μὴ ὁ στίχος ἀποβαίνει κοῦφος καὶ χαλάρος· καὶ ἰδίως δύνανται νὰ ἐκλέγωνται λέξεις, ὧν τὴν βραχεῖαν συλλαβὴν μηκύνει ὁπωσοῦν καὶ σήμερον συμφώνων συσσωρεύσεις, οἷον *πλάστιγξ*. Στίχος ἔχων σπονδεῖον ἔσται φέρ' εἰπεῖν παρ' ἡμῖν·

«ὦ φεῦ! Πῶς οἱ θνητοὶ τοὺς θεοὺς αἰτιῶντ' αἰωνίως!»

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἄρσις μέχρι τινὸς μηκύνει, διὰ τοῦτο ἐν τῇ σημερινῇ στιχουργίᾳ, ἐν ᾗ ἐπιπολάζουσιν αἱ βραχεῖαι συλλαβαί, δύναται ἴσως ἐνίοτε, ἀλλὰ σπανίως καὶ κατ' ἐξαιρέσεις, ὁ πρῶτος ποῦς τῶν στίχων, οὗ ἡ ἄρσις εἶναι ἡ ἰσχυροτάτη πασῶν, νὰ εἶναι τρίβραχος, προφερόμενος περίπου ὡς δάκτυλος. Τοιοῦτοι τινὲς, ἀκέφαλοι ⁽²⁾ λεγόμενοι στίχοι, ἀπαντῶνται καὶ παρ' Ὀμήρῳ, ὡς

«Ἐπίτονος βέδλητο βοὸς ῥινοῖο τετευχώς.»

(Ὀδυσσ. Μ, 423.)

Τοιοῦτος θὰ ᾔην παρ' ἡμῖν ὁ στίχος·

Εἰς τῆς θαλάσσης τὸ κέντρον, τὴν πέριξ κατάθρεκτον νῆσον.

Προσέτι δὲ παρ' Ὀμήρῳ ὡς μακρὰ ἐκλαμβάνεται ἐνίοτε καὶ ἡ βραχεῖα πρὸ τῆς τομῆς· οἷον

Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἷκαδ' ἰκέσθαι.

(Ἰλ. Α, 19.)

Ἀλλ' οὐκ Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἦνδανε θυμῷ.

(Ὀδ. 24.)

Τοιοῦτος ἤθελεν εἶσθαι παρ' ἡμῖν·

Εἶπε τοιαῦτα· τῶν δὲ συνελθόντων ἐσίγα τὸ πλῆθος.

Τομὴν δ' ἔχει ὁ ἐξάμετρος ἢ τὴν πενθημιμερῇ μετὰ τὴν πρῶτην συλλαβὴν τοῦ τρίτου δακτύλου, ὡς

Ψάλλε τὸν ἄνδρα, θεῖα, | τὸν πολύτροπον, ὅστις τοσούτους,

ἢ τὴν κατὰ τρίτον τροχαῖον, μετὰ τὴν δευτέραν συλλαβὴν τοῦ τρίτου δακτύλου, ὡς

(1) Π. συνθ. λέξι. 17. — (2) Σχόλ. εἰς Ἡρακλ. XI, 93.

«τόπους διήλθε, πορθήσας | τῆς Τροίας τὴν ἔνδοξον πόλιν»,

ἢ τὴν ἐφθημιμερῇ, μετὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ τετάρτου πο-
δός, ὅτε συνήθως προηγείται διαίρεσις ἐν τῷ 6' ποδὶ, οἷον

Χώρας δὲ εἶδεν | ἀνθρώπων πολλὰς, | κ' ἐμελέτησε φρένας,

ἢ τὴν λεγομένην βουκολικὴν τετραποδίαν, μετὰ τὸν τέταρτον
πόδα πλήρη, ὡς παρ' ἡμῖν,

«Εἶναι, βουκόλε, γλυκὺ τὸ ψιθύρισμα, | εἶναι κ' ἡ πεύκη.»

Ἐπίσημος δ' ἦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ὁ πεντάμετρος, συγ-
κείμενος ἐκ δύο πενθημιμερῶν τμημάτων τοῦ ἑξαμέτρου, καὶ
μετὰ τούτου συνδυαζόμενος συνήθως πρὸς καταρτισμὸν τῶν λε-
γομένων Ἡρωοελεγείων. Παρ' ἡμῖν, ἐπειδὴ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στί-
χου τούτου συμπίπτουσι δύο μακραὶ, δὲν εἶναι αὐτὸς τοσοῦτον
εὐηχος, οὐδὲ λίαν εὐκολος ἡ εἰσαγωγή του. Κεῖσθω ὁμῶς εἰς πα-
ράδειγμα ἑξαμέτρου μετὰ πενταμέτρου τὸ ἐξῆς δίστιχον·

«Ἰσταται μὲν ὁ ἀνὴρ ὡς κορμὸς ἀκλονήτου πλατάνου,
ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ ὡς κισσὸς εὐκαμπτος ἔρπ' ἡ γυνή.»

Ταῦτα κυρίως εἰσὶ τὰ μέτρα ἐξ ὧν συνετίθετο ἡ ἀρχαία στι-
χουργία, ἢ πρὸς ἀπλὴν ἀνάγνωσιν ἢ ἀπαγγελίαν προωρισμένη,
καὶ τούτων βλέπομεν ὅτι τὰ μὲν σχεδὸν ἀκριβῶς παρέμεινον, τὰ
δὲ ὅτι ἀκωλύτως δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν
στιχουργίαν.

δ' Τρισύλλαβος ποῦς ἦν καὶ ὁ Κρητικὸς (- ~ -), ἐξ οὗ ἐδύ-
ναντο ἐπίσης νὰ συνταχθῶσι στίχοι, οἷος ὁ ἀκόλουθος τετρά-
μετρος·

«Μᾶτερ, ὦ πότνια, κλυθεῖ νυμφᾶν ἀδρᾶν.»

- ~ -, - ~ -, - ~ -, - ~ -

Τοιοῦτος θὰ ἦν παρ' ἡμῖν

«Τί γλυκὺ ρίπτεις φῶς! Μὴ κρυβῆς, ὦ ἀστήρ.»

Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι στίχοι ἦσαν τραχεῖς, καὶ σπανίως ἐπετηδεύον-
το (1) αὐτοὺς καθαροὺς οἱ ἀρχαῖοι. Συνήθως δὲ πλέκονται μετὰ
τῶν τετρασυλλάβων παιώνων, ἢ, ὡς ἄλλως ἐκφράζεται, ἀνα-

(1) Ἡρακλ. II, 13.

μς'

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

λύονται εἰς παίωνας. Οἱ δὲ δύο ἕτεροι τρισύλλαβοι πόδες τέλος, ὁ Βακχεῖος καὶ ὁ Παλιμβάκχειος (~ - - καὶ - - ~), λέγονται ὑπὸ τοῦ Ἑφαιστίωνος ἀνεπιτήδευτοι πρὸς μελοποιῖαν.

ε' Ὁ ἀμφίβραχος (~ - ~) δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς αὐτοτελῶς χρήσιμος εἰς στιχηρὰς συνθέσεις. Δύναται ὅμως καὶ αὐτὸς ν' ἀποτελέσῃ στίχους, ὡς

« Ἡ ἄνοιξις ἦλθε καὶ ῥόδα μοιράζει »,
 ~ - ~, ~ - ~, ~ - ~, ~ - ~

ἐκτὸς ἂν θεωρηθῇ ὡς δακτυλικὸς μετ' ἀνακρούσεως, οὕτω
 ~, - ~ ~, - ~ ~, - ~ ~, - ~

ς' Τῶν τετρασυνλλάβων ποδῶν τέλος ἐγένετο ἐπίσης χρήσις εἰς τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνάλυσις τρισυνλλάβων, οἷον ὁ προκελευσματικὸς (~ ~ ~ ~) τοῦ δακτύλου καὶ τοῦ ἀναπαίστου, καὶ αὐτοῦ ἐγένετο σπάνίως χρήσις ἐν τοῖς οἰκείοις μέτροις, κυρίως παρὰ τοῖς κωμικοῖς· οἱ δὲ δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς συνθέσεις ἐξ ἀπλουστέρων ποδῶν. Τοιοῦτοι εἰσὶν·

α'. Οἱ παίωνες. Ὁ α' καὶ ὁ γ' παίων (- ~ ~ ~ καὶ ~ ~ - ~) σύγκεινται ἐκ τροχαίου ἔχοντος προηγούμενον ἢ ἐπόμενον πυρρίχιον· ὥστε τὸν παιωνικὸν τετράμετρον, ἢ, ὡς καλεῖται, τὸν κρητικὸν μετ' ἀναλελυμένων ποδῶν, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐλαφρόν τινα τροχαϊκὸν τετράμετρον, οἷον παραδέχεται αὐτὸν ἡ σημερινὴ ἡμῶν στιχουργία. Τοιοῦτος εἶναι φέρ' εἰπεῖν·

« Προτιμῶ ἑκατοντάκις τοῦτον τὸν δερμάτινον »,

ὅστις μετρεῖται

~ ~ - ~, ~ ~ - ~, - ~ ~ ~, - ~ ~.

Εἰς τοὺς τοιούτους στίχους παρενεβάλλοντο καὶ μὴ ἀναλελυμένοι κρητικοί, καὶ τότε ὁ στίχος ἐγένετο φέρ' εἰπεῖν·

~ ~ ~ -, - ~ -, - ~ ~ ~, - ~ -

οὗ παράδειγμα θὰ ἦτον·

Προτιμῶ καὶ δις καὶ τρίς τοῦτον τὸν δερμάτινον.

Ὁ δὲ β' καὶ δ' παίων (~ - ~ ~ καὶ ~ ~ ~ -) εἰσὶν ὡς ἱαμβοί

χοντες προτεταγμένον ἢ ἐπιτεταγμένον πυρρίχιον, καὶ οἱ ἐξ αὐ-
τῶν τετράμετροι δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐλαφροὶ
ιαμβικοὶ, οἷους ποιοῦμεν σήμερον·

«καὶ ὅς τὰ ποδάρια του κρατεῖ κεφάλ' ἀνδρειωμένου.»

— — — —, — — — —, — — — —, — — — —

Ἐν Ὀρνισιν, ὁ στίχ. 1045 λήγει διὰ δύο παιώνων, ἐν ᾧ ὁ
στίχ. 1074, ὁ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ εἰς ἐκεῖνον ἀντιστοιχῶν, λή-
γει διὰ δύο ιαμβικῶν διποδιῶν.

6'. Ὁ δὲ χορίαμβος, οὗ πολλὴ γίνεται χρῆσις παρὰ τοῖς ἀρ-
χαίοις, εἶναι κυρίως σύνθεσις τροχαίου καὶ ἰάμβου, ἢ ἐλαφρά τις
ιαμβικὴ διποδία, οἷαν παραδέχεται ἡ ἡμετέρα στιχουργία ἔχου-
σα ἐν τῇ πρώτῃ χώρᾳ, ἀντὶ σπονδείου ἢ δακτύλου, τροχαῖον. Καὶ
τῷ ὄντι, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῖς τὰ χοριαμβικὰ μέτρα συνε-
τίθεντο μετὰ τῶν ιαμβικῶν (1), ὡς π. χ. ἐν Χοροῖς Νεφελῶν,
στ. 694, ἐπ. καὶ 934, ἐπ. κτλ., καὶ συνεχῶς ἀπαντᾶται τὸ ἐν
μέτρον ἀντὶ τοῦ ἄλλου ἀντικαθιστάμενον, ὡς ἐν Εὐριπίδου Βάκ-
χαις, ἐν μὲν τῇ στροφῇ ὁ στ. 555 λήγει εἰς τὰς λέξεις· τὰ δ'
ἀμβοάσας (— — — —, —)· ὁ δὲ στίχος 560 εἰς *Μάκερα Δίρκα*
(— — — —, —). Οἱ δ' ἀντιστοιχοῦντες στίχοι τῆς ἀντιστροφῆς 574
καὶ 579 λήγουσιν εἰς ἀντίπαλον Θεοῖς (— — — —), καὶ κρυ-
πτὸν ἐν εἰρκταῖς (— — — —, —).

Προσέτι δὲ καὶ ἡ τελευταία ἀτελὴς διποδία τῶν καταληκτι-
κῶν ἦν οὐχὶ δάκτυλος, ὡς εἶπετο, ἀποτεμνομένης τῆς ἐσχάτης
συλλαβῆς (— —, —), ἀλλ' ἀμφίβραχυς ἦτοι ἀτελὴς ιαμβικὴ διπο-
δία (— —, —)· ὥστε οἱ τετράμετροι χορίαμβοι, ἀπλῶς ἀπαγγελό-
μενοι, ἀπετέλουν τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ ἰάμβοι·
ψαλλόμενοι δὲ, καὶ ἐπιτεινομένων τῶν μακρῶν, ἐδύναντο ν' ἀπο-
τελῶσι μικράν τινα διαφοράν. Τοιοῦτος χοριαμβικὸς τετράμε-
τρος ἢ τρίμετρος, ὡς τὸν καλοῦσιν οἱ μετρικοὶ, μὴ ἀφορῶντες
πρὸς τὸν τελευταῖον ἀμφίβραχυν, εἶναι π. χ. παρ' ἡμῖν·

Πάλιν ἡ γῆ ῥόδα φορεῖ, πάλιν γελαῖ τὸ ἔαρ,

— — — —, — — — —, — — — —, — — — —

(1) Πραιστ. Θ, 29.

μη'

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ἦτοι ἰαμβικός, ἔχων εἰς τὰς περιττάς χώρας τροχαίους, ὅπερ ὁμως, διὰ τὴν ἀπλὴν ἀπαγγελίαν καθιστᾷ τὸν στίχον ἥττον ἐναρμόνιον, παρ' ἂν τὸν χορίαμβον ἀντικαθίστων ἐνίοτε ἄλλαι ἰαμβικαὶ διποδίαι, καὶ ὁ ἄνω στίχος εὐρυθμότερος θὰ ἐγίνετο ἂν μετεβάλλετο εἰς

«Πάλιν ἡ γῆ ἀνθοφορεῖ, πάλιν γελαῖ τὸ ἔαρ.»

- ~ ~ -, ~ ~ ~ -, - ~ ~ -, ~ - ~

Τούτων ἔνεκα δὲν ἐδιστάσαμεν νὰ μεταφράσωμεν ἐν Νεφέλ. 504 τοὺς χορίαμβους, δι' ἰαμβικῶν τετραμέτρων.

Ἐν τῷ ᾄσματι·

«Μαύρ' εἶν' ἡ νύκτα 'ς τὰ βουνά»

τὸ πρῶτον μέτρον εἶναι χορίαμβος - ~ ~ -, καὶ ἡ μουσική, καθ' ἣν αὐτὸ ψάλλεται, ἔχει ἐπίσης χοριαμβικὸν τὸν ῥυθμὸν, ἦτοι ἡμίχρονον, δύο τέταρτα τοῦ χρόνου καὶ πάλιν ἡμίχρονον. Ἀλλὰ μία τῶν ἄλλων στροφῶν ἄρχεται

«Βαρὶὰ βαρὶὰ βοῖζ' ἡ γῆ»,

ἦτοι ἀπὸ ἰαμβικῆς διποδίας, ὡς καὶ ἐν γένει ἡ ὕψις τοῦ ᾄσματος εἶναι ἰαμβική· καὶ ὁμως ὁ μουσικὸς ῥυθμὸς δὲν καταστρέφεται ὡς ἐκ τούτου, ἀλλ' εὐκόλως ἐπανορθοῖ τοὺς ἰάμβους εἰς χορίαμβους. Προσέτι εἰς τὸ Γερμανικὸν ᾄσμα, τὸ γνωστὸν τῶν Ληστῶν τοῦ Σχιλλέρου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ὁ ῥυθμὸς καὶ ἡ μουσική τοῦ προκειμένου, ὁ πρῶτος στίχος ὢν

Ein freyes Leben führen wir,

μετρεῖται μὲν - - ~ -, ~ - ~ -, ἄδεται δὲ - ~ ~ -, - ~ ~ -.

Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐπετηδεύθησαν ὡς κενοτομίαν νὰ ἐκτείνωσι τὸν χορίαμβον μέχρις ἑξαμέτρου (1). Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ τετράμετρος ἀκατάληκτος μετὰ διμέτρου καταληκτικοῦ ὡς

«Πάνω 'ς τὴν ῥάχιν τοῦ βουνοῦ τρία πουλάκια κάθουνταν,
«τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.»

γ'. Τὸν ἀντίσπαστον (~ - - ~) δέχονται οἱ γραμματικοὶ ὡς

(1) Ἡρακιστ. αὐτ. 31.

πόδα ἐξ οὗ ἐπίσης συντίθενται στίχοι. Ἄλλ' οἱ βαθύτεροι ἐ-
 ευνηταὶ (¹) ἀποφαίνονται ὅτι στίχοι καθαρῶς ἐκ τοιούτων πο-
 δῶν δὲν συντίθενται, ἢ θὰ ἦσαν λίαν τραχεῖς (²). οἱ δὲ κοινῶς
 ἀντισπαστικοὶ λεγόμενοι παρὰ λυρικοῖς, εἰσὶν ἀσυνάρτητοι ἐκ
 διαφόρων ἄλλων ποδῶν.

δ'. Οἱ δὲ Ἰωνικοὶ, ἐκ σπονδείου συγκείμενοι καὶ πυρρίχίου, ὁ
 ἀπὸ μείζονος προηγουμένου τοῦ σπονδείου (— — — —), ὁ
 δ' ἀπ' ἐλάσσονος ἐπομένου (— — — —), ἐναλλάσσονται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
 στιχουργίᾳ μετὰ τῶν τροχαϊκῶν διποδιῶν, καὶ ὀλίγον κατὰ τὴν
 προφορὰν ἐν τῇ ἀπλῇ ἀπαγγελίᾳ ἀπ' αὐτῶν διαφέροντες, ἀκω-
 λύτως δύναται πολλάκις ἀντ' ἐκείνων νὰ τίθενται, ὥς

« Εἰς οὐχ ὅσιν τρυμαλιὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς ».

— — — —, — — — —, — — — —, — — — —

Καὶ ὁ τετράμετρος ἰωνικὸς ἀπ' ἐλάσσονος ἢ ὁ Γαλλιάμβος λε-
 γόμενος, ἔχων οὕτω

— — — —, — — — —, — — — —, — — — —

δύναται νὰ λάβῃ καὶ τὸ ἐξῆς σχῆμα

— — — —, — — — —, — — — —, — — — —

ὅπερ εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ ἡμετέρου τροχαϊκοῦ τετραμέτρου.

Ὡστε οὕτω πάντες οἱ τετρασύλλαβοι πόδες ἀνάγονται, ὥς
 πρὸς τὴν προφορὰν αὐτῶν, εἰς τὴν ἰαμβικὴν ἢ εἰς τὴν τροχαϊκὴν
 διποδίαν, καὶ δι' ἐκατέρας δύνανται ν' ἀντικαταστηθῶσιν ἐν τῇ
 ἡμετέρᾳ στιχουργίᾳ, χωρὶς οὐσιωδῶς νὰ μακρυνθῶσι τοῦ ἀρ-
 χαίου των χαρακτῆρος.

Ζ. Οἱ Γραμματικοὶ ἀναφέρουσι τέλος καὶ στίχους καλουμέ-
 νους Ἀσυναρτήτους (³), ὧν ἕκαστον κῶλον σύγκειται ἐκ ποδῶν
 διαφόρων, ὥς ἂν ἦν διάφορος στίχος. Τοιοῦτο τὸ συγκείμενον ἐξ
 ἰαμβικοῦ διμέτρου ἀκαταλήκτου καὶ τροχαϊκοῦ ἐφθημιμεροῦς,
 οἷον (ἐξ Ἀρχιλόχου).

(1) G. Hermann, element. doct., Metricae II, XX, σ. 222. — (2) Ἀδτ. 5, σ.
 227. — (3) Ἠφz:στ. ΙΕ', 48.

τράμετρος τροχαϊκὸς βραχυκατάληκτος, καὶ εἰς δίμετρος ἱαμβικὸς ἀκατάληκτος. Τοιαῦται ἐκτὸς ἄλλων καὶ αἱ σαπφικαὶ στροφαὶ, ὧν ὁ τύπος

- υ - υ, - υ υ, - υ - υ
- υ υ - υ

δύναται οὕτω νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ἡμετέραν στιχουργίαν·

«Ἦτον, ὅτ' ἐπλάσθη, λευκὸν τὸ ῥόδον·
πλὴν τὸ ἄσμι' ἀκοῦσαν τῆς ἀηδόνος,
τῆς αἰδοῦς τὸ χρῶμα περιεδλήθη
ἐρυθριάσαν».

Τὰ τοιαῦτα λυρικά ποιήματα, ἀκριβῆ ἔχοντα τὸν ῥυθμὸν, καὶ εἰς τὴν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν αἰσθητὸν, ἦσαν πρόσφορα εἰς μελωδίαν πυκνὴν, καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς σημερινὰς φέρ' εἰπεῖν canzone ἢ ariette τῆς ἰταλικῆς μελοποιίας.

Πολυσχημάτιστα

Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ ἑτέρου εἴδους λυρικαὶ συνθέσεις, ὧν ὁ κύριος προορισμὸς ἦν οὐχὶ ν' ἀναγινώσκωνται, ἀλλὰ μόνον νὰ ᾄδωνται πρὸς αὐλὸν ἢ κιθάραν, αἵτινες ἐπομένως δὲν ἀπητεῖτο νὰ ἔχωσι καθ' ἑαυτὰς ἐσωτερικὴν μελωδίαν, ἀλλὰ μόνον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς μουσικῆς, δι' ὃ καὶ οὐδόλως μικρολογοῦσαι εἰς ἐπανάληψιν ὁμοίων ἀπηχήσεων πρὸς παραγωγὴν προσωδικῆς ἁρμονίας, οὐδὲ δεσμευόμεναι εἰς στιχουργικοὺς κανόνας καὶ τύπους, ἠκολούθουν ἐλευθέρως τὴν ἄνετον ἁρμονίαν, ἥτις ἀφίπτατο ἀπὸ τῶν χορδῶν τῆς κιθάρας.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ποιητὴς, ὅστις ἔπρεπε νὰ ᾄῃ καὶ ἐν ταυτῷ μουσικὸς, ὅταν συνέταπτε λυρικά μέλη, ἐτόνιζε τὴν λύραν τοῦ πρὸς ἓνα τῶν γνωστῶν νόμων, τὸν Δώριον, τὸν Λύδιον, τὸν Φρύγιον, κτλ., καὶ ἐν τῇ μουσικῇ μέθῃ τοῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων ἐπενόει μελωδίας παντοίας, καὶ ὥς ἔκρουε τὰς χορδὰς οὕτως ἐξύφαινε καὶ τὴν ποίησιν, ὁμοῦ καὶ ὁμοίας παράγων τὰς δύο ταύτας ἀδελφάς, ἀποκαλύψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐμπνεύ-

σεως. Τοῦτο λέγει καὶ ὁ σχολιαστὴς Διονυσίου τοῦ Θρακῆος ⁽¹⁾ διὰ τῶν ἐξῆς· «Τὰ χορικά ποιήματα οὐ μόνον ἐμμέτρως γέγραπται, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέλος ἐσκέπτογτο, ἃ καὶ διπλασίονα κάματον παρεῖχε τοῖς σκεπτομένοις, τὸ μέτρον σπουδάζουσι διασώζειν, καὶ τῶν μελῶν ἐπινοεῖν τὴν εὐρεσιν. Ταῦτα οὖν τὰ ποιήματα καλεῖται λυρικά, ὡς ὑπὸ *λύραν* ἐσκεμμένα, καὶ μετὰ λύρας ἐπιδεικνύμενα.»

Οὕτω τὸ ᾄσμα τοῦ ἀοιδοῦ ἀνεπτεροῦτο εἰς τὰς ὑπερτάτας τῆς ποιήσεως κορυφάς, μὴ σφηνούμενον πρὸς τύπους ἀκριβεῖς ἀρμονίας, διότι ταύτης ἐνεπιστεύετο τοὺς οἶακας εἰς τὴν μουσικὴν, ὡς τὸ πολύστροφον καὶ πολύτονον ᾄσμα τῆς ἀηδόνος, τὸ πρὸς οὐδένα μὲν προσωδικὸν κανόνα διατυπούμενον, οὐχ ἥττον ὅμως κατακηλοῦν τὴν ἀκοήν, διότι αὐτομάτως ἀκολουθεῖ τοὺς ἀσφάλτους κανόνας τῆς φύσεως. Τοιαῦται πρὸ πάντων συνθέσεις ἦσαν αἱ διθυραμβικαί, δι' ὧν ὁ Πήγασος ἐφέρετο ἀχαλίνωτος, φουσῶν φλόγας ποιήσεως, καὶ ἐν αἷς καὶ αὐτοὶ οἱ μουσικοὶ νόμοι, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ τὰ μέτρα ἐμίγνυντο καὶ συνεχέοντο κατὰ τὴν φορὰν τῆς ἐμπνεύσεως. Περὶ αὐτῶν λέγει ὁ Διονύσιος ⁽²⁾· «Οἱ δέ γε διθυραμβοποιοὶ καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον, Δωρίους τε καὶ Φρυγίους καὶ Λυδίους ἐν τῷ αὐτῷ ᾄσματι ποιοῦντες, καὶ τὰς μελωδίας ἐξήλλαττον, τοτὲ μὲν ἐναρμονίους ποιοῦντες, τοτὲ δὲ χρωματικὰς, τοτὲ δὲ διατόνους, καὶ τοῖς ῥυθμοῖς κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἐνεξουσιάζοντες διετέλουν». Τοιαῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς δράμασι λυρικῶν ᾠσμάτων, τὰ τε χορικά, καὶ οἱ κυρίως λεγόμενοι *Νόμοι*, οἱ ὑπὸ τῶν προσώπων ἢ ἀγωνιστῶν τοῦ δράματος ἀδόμενοι, πρὸ πάντων δὲ οὗτοι, διότι οἱ κυρίως χοροὶ, καθ' ὃ ἀδόμενοι ὑπὸ ψαλτῶν ἥττον ἐμπείρων, συνετάττοντο πρὸς μέλος ἀπλούστερον καὶ ἀκριβέστερον κατὰ τὰ μέτρα καὶ κατὰ τὰς στροφικὰς διαιρέσεις. Τῶν δὲ Νόμων, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ⁽³⁾, καθ' ὃ ἀδομένων ὑπὸ ἀγωνιστῶν μιμεῖ-

(1) Π. Τραγῶδ. ἐν d'Ansse de Villosion, Anecd. Gr. II, 179. — (2) Π. συνθ. λείξ. ιθ'. σ. 262. — (3) Πρόβλ. ΙΘ, 15.

σθαι δυναμένων καὶ διατείνεσθαι, ἦσαν καὶ τὰ μέλη καὶ τὰ ῥήματα αἰεὶ ἕτερα γινόμενα, καὶ, ὥς καὶ οἱ διθύραμβοι, δὲν ἦσαν οὐδ' οἱ Νόμοι ἀντιστροφικοὶ, ἐν ᾧ οἱ χοροὶ ἔψαλλον μᾶλλον μέλη ἐναρμόνια. «Πολλοὺς γὰρ ἀγωνιστικῶς ψάλλειν χαλεπὸν ἦν» καὶ «μεταβάλλειν πολλὰς μεταβολὰς, τῷ ἐνὶ ῥᾶον ἢ τοῖς πολλοῖς»... «δι' ὁπλούτερα ἐκινουῦντο αὐτοῖς τὰ μέλη.» Ὁμοίως δὲ λέγει ⁽¹⁾ καὶ ὅτι οἱ χοροὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις οὐθ' Ὑποδωριστὶ, οὐθ' Ὑποφρυγιστὶ ᾄδουσιν, «ὅτι μέλος ἡκιστα ἔχουσιν αὐταὶ αἱ ἀρμονίαι, οὐ δεῖ μάλιστα τῷ χορῷ». Οὕτω καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μελοδράμασιν οἱ μὲν χοροὶ συνήθως ᾄδουσι πρὸς τι μέλος ἀκριβὲς καὶ πυκνὸν, τοῖς δὲ πρωταγωνισταῖς ἀνήκουσι τὰ μεγάλα ᾄσματα λελυμένου καὶ ἀνέτου ῥυθμοῦ (airs de bravoure).

Ἡ προσωδικὴ ἄρα ἢ στιχουργικὴ ὕψη τῶν τοιούτων ἀσμάτων δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, εἰμὴ, ὥς λέγει καὶ ὁ μνησθεὶς σχολιαστὴς, διὰ τῆς γνώσεως τοῦ μέλους πρὸς ὃ ἐποιήθησαν, οὐτε νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀρμονία αὐτῶν ἄλλως ἢ ἀδομένων· ὥστε, ἡ μουσικὴ ἐκανόνιζε τὸν ῥυθμὸν τῶν ποιήσεων τούτων, καὶ οὐχὶ τ' ἀνάπαλιν, δι' ὃ καὶ, ὥς καὶ ἄλλοτε ἐξεφράσθημὲν, δικαιότερον ἐδύνατο ἡ φόρμιγξ νὰ ὀνομασθῇ ἀραξιῦμος, ἢ ὅ,τι οἱ ὕμνοι ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Πινδάρου ἀραξιφόρμιγγες.

Αἱ ἀνετοὶ λοιπὸν αὐταὶ καὶ λελυμέναι ᾠδαὶ, αἱ μὴ γεγραμμέναι πρὸς αὐστηρὸν μέλος, εἶχον μὲν ἐν τῇ προσωδίᾳ των βηματισμὸν τινα γενικὸν, θεμελιώδη τινὰ ῥυθμὸν, χαρακτηρίζοντα τὸν νόμον καθ' ὃν ἤδοντο, ἀλλὰ καὶ ἐξέκκλινον ἀπ' αὐτοῦ συνεχῶς, διαποικίλλουσαι αὐτὸν διὰ προσθέτων συλλαβῶν ἢ μέτρων ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τοῦ μέλους τὰς καμπὰς καὶ τὰς διακλάσεις. Ῥυθμοὶ φέρ' εἰπεῖν δακτυλικοὶ ἐν γένει ἢ ἀναπαιστικοὶ, μετέπιπτον εἰς μέτρα συγγενῇ καὶ ἀντιπαθῇ, εἰς τὸν ἱάμβον ἢ τὸν τροχαῖον ἢ τοὺς λοιποὺς συνθέτους πόδας, καὶ προσέτι προσελάμβανον ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν τῷ μέσῳ συλλαβὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀρα-

(1) Προβλ. ΙΘ, 48.

κρούσεων, ἢ πόδας καὶ διποδίας ὑπὸ τὸ ὄνομα βάσεων ἢ ἐν τέλει ὑπὸ τὸ ὄνομα καταλήξεων.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἡ ῥυθμικὴ αὕτη διάθεσις, ὅλως αὐθαίρετος, καὶ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς μουσικῆς διασκευῆς τοῦ ᾄσματος, ἦν κατ' ἰδίαν αἰσθησιν ἔδιδεν αὐτῷ ὁ μελοποιὸς, εἰς οὐδένα ὠρισμένον κανόνα ἡδύνατο νὰ ὑπάγηται, καὶ ὀλίγην, καὶ συνεχῶς συνταραττομένην εἶχε τὴν αὐτοτελῆ ἁρμονίαν, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις αἱ κατ' αὐτὴν διατεθειμέναι ποιήσεις, ἀπλῶς ἀναγινώσκόμεναι, ἤχουν σχεδὸν ὡς πεζὸς λόγος, εἰς ὃν διηκούοντο ἐνίοτέ τινες μελωδικαὶ ἀπηχήσεις· τούτου ἔνεκα ἀπητεῖτο νὰ ὑποβοηθῇται ὀλίγον ἡ ἀπαγγελία αὐτῶν διὰ τῆς προφορᾶς, ὡς λέγεται καὶ ἐν τῷ προμνησθέντι σχολίῳ, ἐν ᾧ μετὰ τὰς παρατεθείσας λέξεις προστίθεται· «Ταύτην οὖν τὴν λυρικὴν ποίησιν δεῖ μετὰ μέλους ἀναγινώσκειν, εἰ καὶ μὴ παρελάβομεν μηδὲ ὑπομεμνήμεθα τὰ ἐκείνων μέλη.» Τὰ τοιαῦτα ἄρα ᾄσματα οὐδ' εἰς στίχους διακρίνονται πάντοτε ἀναγκαίως καὶ αὐστηρῶς, ἐκτὸς ὅτι διατέμνονται ὅπου τὸ μέλος ἀπῆτει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν τοιαύτην αὐτῶν τομὴν· ὅπερ δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἐκ τινων συλλαβῶν ἀποτελουσῶν τὴν ἄλλως μὴ ἐπιτρεπομένην χασμωδίαν, ἢ, ὡς πρὸς τὰ στροφικὰ, ἐκ χωρῶν δεχομένων ἐν στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ ὅτε μὲν μακράν ὅτε δὲ βραχεῖαν συλλαβὴν, ἥτοι συλλαβὴν ἀδιάφορον, ὅπερ ἐστὶν ὁ συνήθης χαρακτηρισμὸς πέρατος στίχου. Ἄλλως δὲ φαίνεται ἡ εἰς στίχους διαίρεσις ἐντὸς τῆς στροφῆς πολλάκις ὅλως ἀδιάφορος, ὡς τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ὅτι συνεχέστατα ἡ χώρα καθ' ἣν φαίνεται (φέρ' εἰπεῖν διὰ χασμωδίας) περατούμενος στίχος ἐν στροφῇ, ἐν τῇ ἀντιστροφῇ πίπτει εἰς τὸ μέσον λέξεως, καὶ τ' ἀνάπαλιν. Τὸ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι ἐν τοῖς κατὰ σχέσιν ὁμοίοις, νὰ ὑπάρχωσιν ἴσοι καὶ ὅμοιοι οἱ ἀντιστοιχοῦντες πόδες. Δι' ὃ ὀρθότερον μᾶς φαίνεται νὰ γράφηται πᾶσα ἡ στροφή συνεχῶς, παρὰ νὰ διχοτομῶνται μεταξὺ τῶν στίχων αἱ λέξεις, ὡς τοῦτο γίνεται πολλάκις ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν.

Μόνον δ' ὅταν ἐψάλλοντο αἱ ᾠδαὶ αὗται, τότε αἱ συλλαβαὶ ἀμβάνουσαι τὴν ὑπὸ τοῦ ῥυθμοῦ ἢ ἤχου τοῦ ᾄσματος ἀπαιτούμενην μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἔκτασιν, τινὲς μὲν ὑπεβάλλοντο εἰς τὰ συνήθη καὶ ἐπικρατοῦντα μέτρα, ὡς, ἐκ τριῶν μακρῶν, ψαλλομένης τῆς μὲν πρώτης μακρότερον, τῶν δ' ἄλλων βραχύτερον, ὁ μουλοσσὸς ἀπέβαινε σχεδὸν εἰς δάκτυλον, ἄλλαι δὲ, ἐκ τῆς διδομένης αὐταῖς ἐκφράσεως, ἐφαίνοντο ἀντιστοιχοῦσαι εἰς παρενθέτους τόνους. Ἴσως δὲ καὶ αἱ ὡς ἀδιάφοροι καὶ στίχων ληκτικαὶ θεωρούμεναι, ἦσαν οὐχὶ πάντοτε τοιαῦται, ἀλλ' ἄδειαί τινες ἐνίοτε, διὰ τοῦ ᾄσματος διορθούμεναι· διότι ὁ ῥυθμὸς μετὰ τοῦ μέτρου συνεβάδιζε γενικῶς μόνον, οὐχὶ δὲ πάντοτε καὶ ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐμήκυνε τὰ ἐν ἐκείνῳ βραχέα καὶ ἄλλοτε πάλιν τ' ἀνάπαλιν, ὡς ὁ Λογγίνος ⁽¹⁾· «Ὁ δὲ ῥυθμὸς ὡς βούλεται ἔλκει τοὺς χρόνους· πολλάκις γοῦν καὶ τὸν βραχὺν χρόνον ποιεῖ μακρόν». Καὶ ὁ Διονύσιος ⁽²⁾· «Ἡ ῥυθμικὴ καὶ μουσικὴ μεταβάλλουσιν αὐτὰς (τὰς μακρὰς καὶ τὰς βραχείας συλλαβὰς,) μειοῦσαι καὶ αὐξοῦσαι, ὥστε πολλάκις εἰς τὰναντία μεταχωρεῖν· οὐ γὰρ ταῖς συλλαβαῖς ἀπευθύνουσι τοὺς χρόνους, ἀλλὰ τοῖς χρόνοις τὰς συλλαβὰς.» Καὶ ὁ Marius Victor ⁽³⁾· «Rhythmus . . . breve tempus plerumque longum efficit.» Συνέβαινε δὲ τοῦτο κυρίως ὡς πρὸς τὰς ἐν τῇ τῶν ῥυθμῶν θεωρίᾳ ἀλόγους λεγομένας συλλαβὰς, ἃς οἱ ῥυθμικοὶ ἐθεώρουν ὡς (ῥυθμικῶς οὐχὶ μετρικῶς) βραχυτέρας μὲν τῶν μακρῶν, μακροτέρας δὲ τῶν βραχειῶν. Οὕτω τὸ ᾄσμα κατηρτίζετο ἄρτιον, ἀνῆκον, ὅταν ἐστερεῖτο προσομοίων καὶ παρίσων μερῶν, εἰς τὴν ὑψηλοτέραν καὶ ἐμβριθεστέραν μελοποιΐαν, ἥτις στηρίζεται ἐπὶ τῶν βαθέων τῆς ἁρμονίας κανόνων. Τούτων ἀντίστοιχα γνωρίζει ἡ μουσικὴ σήμερον τὰς μεγάλας συνθέσεις ἐν τοῖς μελοδράμασι, τὰς λεγομένας Συμφωνίας, οἷαι αἱ τοῦ Βετ-

(1) Προλεγ. εἰς Ἑρμειστ. σ. 139.— (2) Αἰτ. ΙΑ, σ. 64.— (3) Mar. Vict. 1484.

χόβεν, τοῦ Μοζάρτου, καὶ πάντα τὰ μεγάλα μουσικὰ προϊόν-
τα, ἐν οἷς δὲν ὑπάρχει μὲν ὀρχήσεως ἢ ἀσματίου ῥυθμὸς, ἀλλ'
ἐφ' ὧν ἐπιπνέει ἡ ὑπερτάτη καὶ σοφωτάτη τῶν ἀρμονιῶν.

Οὐδὲ τῆς στιχουργίας δὲ ταύτης τὸ εἶδος ἀπώλετο ἐντελῶς
παρ' ἡμῖν μετὰ τὴν μετάπτωσιν τῆς περὶ τὰ μακρὰ προφορᾶς,
ἀλλὰ διετηρήθη μετ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ τῆς ποιήσεως γένους εἰς
8 κυρίως ἐχρησίμευε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Τὰ मुखιαίτατα τῆς καρδίας αἰσθήματα, τὴν ὑπερτάτην τῆς
διανοίας ἀνάτασιν, τοὺς παιᾶνας θριάμβου, τοὺς ὕμνους τῆς δό-
ξης, τῶν Θεῶν τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἐκχύσεις τῆς εὐλαβείας ἔ-
ψαλλεν ἡ λυρική ποίησις διὰ τῶν ἀδεσμεύτων τούτων ῥυθμῶν,
οἵτινες ὠδήγουν χωρὶς νὰ χαλινῶσι τὴν ἔμπνευσιν. Εἰς τὰς με-
γάλας ἐορτὰς τῶν Θεῶν οἱ χοροὶ κατὰ τοὺς ῥυθμοὺς τούτους ᾄ-
δον ἀμοιβαδὸν ὕμνους θρησκευτικοὺς, εἰς οὓς μετὰ ταῦτα συμ-
πλεχθέντες διάλογοι, ἀπετέλεσαν τὸ δράμα, τὸ ἀριστούργημα
τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Ὅταν δὲ μετὰ χρόνων παρέλευσιν καὶ
τὰ φῶτα ἐν Ἑλλάδι ἐσβέσθησαν, καὶ ὁ δημόσιος βίος περιεστᾶ-
λη, καὶ τοὺς εὐγενεῖς θεατρικοὺς ἀγῶνας διεδέχθησαν οἱ βαναυ-
σότεροι τοῦ ἵπποδρομίου, οὓς οἱ Βυζαντινοὶ ἐκληρονόμησαν
παρὰ τῶν Ῥωμαίων, τότε οἱ χοροὶ καὶ οἱ ὕμνοι αὐτῶν ἐπανῆλ-
θον εἰς τὴν ἀρχικὴν, τὴν καθαρῶς θρησκευτικὴν αὐτῶν σημασίαν,
καὶ ἡ ἐκκλησία διεδέχθη τὸ θέατρον. Ἐκεῖ οἱ δύο ἡμίχοροι ἔ-
ψαλλον ἐν στροφαῖς καὶ ἀντιστροφαῖς συντεταγμέναις κατὰ τὴν
βάσιν τῆς τῶν ἀρχαίων λυρικῶν προσωδίας, τὰ Τροπάρια αὐ-
τῶν, ὧν τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρέμεινε μουσικῆς· διότι τρῶ-
πους λέγει ὁ Διονύσιος ἐν τῷ ἄνω παρατεθέντι χωρίῳ (σ. νη.) / 4
τὸν Δώριον, τὸν Λύδιον, τὸν Φρύγιον· καὶ ἐν τῷ προμνησθέντι
γ | τετραστίχῳ τοῦ Κριτίου (σ. μζ'.) φέρεται

«Ἀλκιδίαδην νέοισιν ὕμνήσας τρόποις·»

καὶ ὑπὸ Ἐπιχάρμου (1) ἀναφέρονται «οἱ τοὺς ἱάμβους κατὰ τὸν

(1) Ἡρακλ. Η', 25.

ἀρχαῖον τρόπον» ψάλλοντες. Ἐν δὲ τοῖς τροπαρίοις τούτοις εἰ-
 ρῆ, πλὴν τῶν Ὠδῶν καὶ τῶν Εἰρημῶν, τὰ Στιχηρὰ Προσόμοια,
 οἷα τὰ ὁμοιόστροφα τῶν παλαιῶν λυρικῶν, καὶ τὰ Αὐτόμελα
 καὶ ἰδιομελῆ, τὰ Ἀπόστιχα, ἴσως καὶ τὰ Ἀπολυτίκια, οἷα τὰ
 ἀρχαῖα ἀπολελυμένα καὶ ἀνομοιοστικά, καὶ τὰ Τριαδικὰ, οὕ-
 τω καλούμενα καὶ διότι μὲν εἰς τὴν ἀγίαν Τριάδα ψάλλονται,
 ἀλλὰ καὶ διότι ἀνὰ τρία εἰς ἓνα ἦχον ἀνήκουσιν, οἷοι οἱ ἐν τῇ
 ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁρθροῦ Τριαδικοὶ ὕμνοι, «Σωματικαῖς μορφώ-
 σεσι κτλ.», διατηρήσαντα δὲ τό τε ὄνομα καὶ τὴν διάταξιν ἐκ
 τῶν ἀρχαίων τριαδικῶν, τῶν κατὰ περικοπὴν ἀνομοιομερῶν
 λεγομένων, περὶ ὧν φησὶν ὁ Ἡφαιστίων (¹) ὅτι «τὰς περικοπὰς
 ὁμοίας ἀλλήλων ἔχει, τὰς δ' ἐν ταῖς περικοπαῖς περιόδους ἀνο-
 μοίας» καλεῖται δὲ τὰ μὲν δυαδικὰ, ὅσα δύο ἐν τῇ περικοπῇ πε-
 ριόδους ἔχει, τὰ δὲ τριαδικὰ, ὅσα τρεῖς».

Καὶ ἐν τοῖς τροπαρίοις λοιπὸν τούτοις, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις
 τρόποις, ἡ προσωδικὴ ὕψις ἦν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐθαί-
 ρετος, ἐκ τοῦ ἤχου ἐξαρτωμένη, ἓνα μὲν ἔχουσα γενικὸν ῥυθμὸν,
 ἐν τοῖς πλείστοις ὁμῶς οὐχὶ ἠναγκασμένως δι' ὅλου τοῦ ᾄσμα-
 τος παρακολουθούμενον, κατὰ τοῦ ἤχου δὲ τούτου τὰς καμπὰς
 καὶ τὰς ἀλλοιώσεις διαποικιλλομένη δι' ἄλλων κατὰ σχέσιν ἢ
 κατ' ἀντιπάθειαν μέτρων, ὥστε, ὡς τὰ χορικά καὶ λυρικά, οὕ-
 τω καὶ τὰ τροπάρια, μᾶλλον πεζὸν λόγον ἢ ῥυθμὸν ἀπετέλουν
 ἢ στίχους, καὶ οὕτω συνήθως γράφονται, ἀντιστοιχοῦντων μὲν
 ἐν τοῖς προσομοίοις μέτρων πρὸς μέτρα, οὐχὶ ὁμῶς καὶ περικο-
 πῆς πρὸς περικοπὴν ἀκριβῶς, ὡς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἐν στίχοις.
 Καὶ ἐν αὐτοῖς δ' ἐπίσης ἀπαντῶνται ἐνίοτε συλλαβαί τινες μὴ
 αὐστηρῶς ἀνταποκρινόμεναι, διότι εἰσὶ μακραί ἢ βραχεῖαι (τε-
 τονισμέναι ἢ ἀτόνιστοι) ἐν χώραις καθ' ἃς τὰ προσόμοια αὐτῶν
 ἔχουσι τ' ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα διορθοῦνται ὑπὸ τοῦ μέ-
 λους. Τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν οὐχὶ ἐξ εἰκασίας, ὡς ἐπὶ

(¹) Περὶ ποιημ. Γ', 64.

τῶν ἀρχαίων λυρικῶν ἐπῶν, ἀλλὰ μετὰ βεβαιότητος, διότι αὐτῶν γνωρίζομεν ἐντελῶς τὰ μέλη. Προσθετέα δ' ὡς πρὸς τὰ τροπάρια καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι, ὡς πρὸς τ' ἀρχαιότερα μάλιστα, ἐπὶ χασμωδίας καὶ συμπτώσεως δύο φωνηέντων γίνεται συνίησις διὰ τῆς μουσικῆς, ὅπερ ἐγένετο προφανῶς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει.

Ἄλλ' ἡ σχέσις καὶ ὁμοιότης αὕτη τῆς μετρικῆς διαθέσεως τῶν ἀρχαίων ὥδων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, τῇ διαφορᾷ τῆς μεταπτώσεως τῶν μακρῶν εἰς τὰς τετονισμένας συλλαβάς, θέλει προδηλότερον καταδειχθῇ διὰ τῆς ἀναλύσεως δειγμάτων τινῶν ἐξ ἑκατέρων.

1) Ὁ πρῶτος χορὸς τῶν Νεφελῶν («Ἀέναοι Νεφέλαι», στίχ. 275 ἐπ.) βαίνει κατὰ μέτρον δακτυλικὸν μετὰ σπονδείων· ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος στίχος εἶναι δίμετρος ὑπερκατάληκτος, μετ' αὐτὸν δ' ἔπεται ἐξάμετρος ἡρωϊκὸς, εἶτα τετράμετρος, μετ' αὐτὸν ἐξάμετρος ἀκατάληκτος, εἶτα τέσσαρες τετράμετροι, εἶτα πεντάμετρος καταληκτικὸς, ἥτοι μετὰ τὸν ἡρωϊκόν, τριάκοντα δάκτυλοι, καὶ μετ' αὐτοὺς εἰς τροχαῖος, μετὰ ταῦτα εἰς δάκτυλος καὶ τροχαϊκὴ διποδία, εἶτα δύο τετράμετροι, ἥτοι ὀκτὼ δάκτυλοι, καὶ ὁ τελευταῖος στίχος σύγκειται ἐκ διμέτρου ἀναπαιστικοῦ ἀκαταλήκτου. Ὁ ὅλος χορὸς ἄρα ὡς βάσιν ἔχει τὸ σπονδαιο-δακτυλικὸν μέτρον, διαποικίλλει ὁμῶς ἐλαφρῶς αὐτὸ διὰ παρενθέσεως κατὰ σχέσιν μὲν τροχαίων, κατ' ἀντιπάθειαν δὲ ἀναπαίστων.

2) Τὸ ἐγκώμιον δὲ ψάλλει ὁ Στρεψιάδης εἰς ἑαυτὸν (στ. 1185 ἐπ.) βάσιν κυρίως ἔχει τὸν κρητικόν (- ~ -), ἀλλὰ διατέμνει αὐτὸν διὰ μακρᾶς συλλαβῆς, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχων β', γ', δ', ε', ζ', καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στίχου, ε', ἡ παρεμβάλλει βραχεῖαν, ὡς ἐν τῷ μέσῳ τῶν στίχων ζ' καὶ η', μεταβάλλουσιν τὸν κρητικὸν εἰς ἰαμβικὴν διποδίαν, καὶ προσέτι ἄρχεται ἀπὸ ἀναπαιστικῆς διποδίας ὑπερκαταλήκτου (στ. α.).

3) Ἐν ταῖς Ὀργῇσι, τὸ ᾄσμα τοῦ Ἑποπος (στ. 229, ἐπ.)

σύνκειται ἐξ ἰάμβων καὶ τροχαίων, ἀναμεμιγμένων μετὰ δακτύλων καὶ ἀναπαίστων, οἵτινες ἐνίοτε, διὰ παρενθέσεως μακρῶν, βαρύνονται εἰς ἰωνικοὺς ἀπ' ἐλάσσονος, αἱ δὲ μακραὶ πάντων τῶν ποδῶν συνεχῶς ἀναλύονται πρὸς μίμησιν τῶν συχνῶν λαρυκισμῶν τοῦ πτηνοῦ.

4) Ὁ δὲ χορὸς τῆς Εἰρήνης (στ. 755 ἐπ.) ἔχει ἐπίσης δακτύλους ἢ τροχαίους, οἵτινες διὰ προσθήκης μιᾶς μακρᾶς ἢ μιᾶς βραχείας συλλαβῆς μεταπίπτουσιν εἰς ἀναπαίστους ἢ εἰς ἰάμβους παντοίως συμπλεκομένους.

Ἄν δὲ καὶ Πινδαρικὴν τινα ᾠδὴν ἐξετάσωμεν, τὴν πρώτην τῶν Ὀλυμπίων ἐν παραδείγματι, ὁ τύπος αὐτῆς ἐστί:

Στρ. υ - - υ υ - υ - - υ - υ υ - υ
 υ υ - υ - - υ - - υ υ - υ υ - υ
 - υ - υ - υ υ
 - υ - υ υ - υ
 5 - υ - υ - υ υ
 - υ - υ υ υ - υ - υ - υ - υ υ - υ υ
 - υ - υ - υ - υ - - - υ υ
 υ υ υ υ υ υ - υ - υ - υ υ
 υ - - υ - υ υ υ υ
 10 υ - υ υ υ - υ - υ υ
 Ἐπωδ. υ - υ υ υ - υ - - υ υ - υ - - υ - υ υ
 υ - - υ υ - - υ υ υ - υ υ
 - υ - υ - υ - υ υ - - υ υ
 υ - - υ - - υ υ - υ - υ - υ υ - υ
 15 υ υ - υ - υ υ - - υ - υ υ
 - - υ υ - υ - - υ - υ υ υ - υ υ - - υ υ
 υ - - υ - - υ υ - υ - - υ υ - υ - υ

Ἀρχεται λοιπὸν ἡ στροφή ἀπὸ ἀντισπάστου, ἢ, ὥς ἐδυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν σήμερον, ἐλαφρᾶς τροχαϊκῆς διποδίας, ἥτοι ἰάμβου (ἀντὶ σπονδείου) καὶ τροχαίου· ἔπεται ἰαμβικὴ διποδία, καὶ ἔπειτα τροχαϊκὴ, καὶ πάλιν ἰαμβικὴ καταληκτικὴ (ἀμφίβραχυς). — Ὁ δεῦτερος στίχος ἔχει παίωνα τέταρτον καὶ ἰάμβον, ἢ μᾶλλον τροχαϊκὴν διποδίαν μετ' ἀναλελυμένης τῆς πρώτης μακρᾶς, ὑπερκατάληκτον, ἢ μετὰ προσθήκης μακρᾶς, καὶ ἕτερον τροχαῖον,

μετ' αὐτὸν δὲ τρεῖς ἀμφιβράχεις. — Ὁ τρίτος εἶναι τροχαϊκὸς δίμετρος καταληκτικός· ὁμοίως καὶ ὁ πέμπτος· ὁ δὲ τέταρτος βραχυκατάληκτος, ἐκτείνων τὸν δεύτερον πόδα εἰς δάκτυλον. — Ὁ ἕκτος ἄρχεται ἀπὸ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου βραχυκαταλήκτου ἔχοντος τὴν μακρὰν τοῦ τρίτου ποδὸς ἀναλελυμένην, μεθ' ὃν ἱάμβος, καὶ τέλος κῶλον μονόμετρον τροχαϊκὸν ὑπερκατάληκτον. — Ὁ ἑβδομος ὁμοίως ἄρχεται ἀπὸ τριμέτρου τροχαϊκοῦ βραχυκαταλήκτου, μεθ' ὃν ἱάμβος, καὶ εἶτα κῶλον μονομέτρου τροχαϊκοῦ καταληκτικοῦ (κρητικός). — Ὁ ὄγδοος εἶναι τρίμετρος ἱαμβικός ἔχων τὰς μακρὰς τῆς πρώτης διποδίας ἀναλελυμένας. — Ὁ ἔννατος ἄρχεται ἀπὸ ἱάμβου, ἔπεται διποδία τροχαϊκή, καὶ εἶτα ἀνάπαιστος. — Ὁμοῖος εἶναι ὁ δέκατος, ἐκτὸς ὅτι οἱ τροχαῖοι εἰσὶ τρεῖς ἀντὶ δύο. — Ὁ δ' ἐνδέκατος ὁμοίως ἀπὸ ἱάμβου ἀρχόμενος, ἔχει μετ' αὐτὸν δίμετρον τροχαϊκὸν καταληκτικὸν, οὗ τὴν πρώτην μακρὰν ἀναλελυμένην.

Ἡ ἐπὶ δὲ ἄρχεται ὁμοίως ἐξ ἀντισπάστου, ἥτοι ἱάμβου, μεθ' ὃν τροχαῖος (τὴν μακρὰν ἔχων ἀναλελυμένην) ἢ μᾶλλον τροχαϊκή διποδία ὑπερκατάληκτος, εἶτα αὖθις τροχαῖος καὶ ἱαμβική διποδία, καὶ πάλιν τροχαϊκή διποδία ὑπερκατάληκτος. — Ὁ δεύτερος στίχος ἔχει τρεῖς ἀντισπάστους (τοῦ τρίτου ἢ ἁ μακρὰ, ἀναλελυμένη) καὶ συλλαβήν. — Ὁ τρίτος ἔχει δύο τροχαϊκὰς διποδίας, ἓνα ἀντίσπαστον καὶ συλλαβήν. — Ὁ τέταρτος, ἀντίσπαστον καὶ συλλαβήν, χορίαμβον, ἱαμβικὴν διποδίαν, ἀνάπαιστον καὶ συλλαβήν. — Ὁ πέμπτος, ἀνάπαιστον, ἱάμβον καὶ ἀνάπαιστον, καὶ τροχαϊκὴν διποδίαν ὑπερκατάληκτον. — Ὁ ἕκτος ἄρχεται ἀπὸ Ἰωνικοῦ ἀπὸ μείζονος, μεθ' ὃν ἔπονται δύο κρητικοὶ καὶ συλλαβή, καὶ πάλιν τρεῖς κρητικοὶ (τοῦ πρώτου ἔχοντος ἀναλελυμένην τὴν πρώτην μακρὰν). — Ὁ δ' ἑβδομος ἔχει ὡς ὁ τέταρτος ἀντίσπαστον καὶ συλλαβήν, χορίαμβον καὶ ἱάμβον, εἶτα δὲ, ἀντὶ ἱάμβου, ἀναπαίστου καὶ συλλαβῆς, ἢ δύο κρητικῶν, ἔχει χορίαμβον καὶ κρητικόν.

Ἐκ τούτων εἶναι πρόδηλον, ὅτι ὅλη ἡ ὕψις τῆς ᾠδῆς εἶναι ἐκ

τροχαίων καὶ ἰάμβων, ἐνίοτε ἐκτεινομένων εἰς ἀναπαίστους, καὶ ἄλλοτε μὲν τῶν μακρῶν ἀναλυομένων, ἄλλοτε δὲ διατεμνομένη διὰ συλλαβῶν τῆς τῶν ποδῶν συνεχείας.

Μεταβῶμεν δὲ ἤδη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τινῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾠσμάτων, ὡς μακράς, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, σημειοῦντες τὰς τετονισμένας αὐτῶν συλλαβάς, ὡς βραχείας δὲ τὰς ἀτονίστους.

1) Ἐν τῷ μεγάλῳ παρακλητικῷ κανόνι, τὰ τροπάρια τὰ ἀρχόμενα· «Πρὸς τίνα καταρύγω», ἔχουσιν, ἀλλήλοις παραβαλλόμενα, τὸν κοινὸν τύπον·

~ - ~ ~, ~ - ~ | ~ - ~ -
 ~ ~ -, ~ ~ -, ~ ~ -, ~ ~
 ~ ~ ~ -
 ~ ~ ~ ~, - ~ | ~ ~ ~ -
 5 ~ ~ ~ ~, ~ - ~ ~
 ~ ~ ~ ~, - ~ | ~ ~ ~ -
 ~ - ~ ~, ~ - ~
 ~ ~ ~ -, ~ - ~ -, ~ ~

Σύγκεινται ἐπομένως ἐξ ἰάμβων καὶ τροχαίων μετ' ἀναπαίστων, ἔχοντα τὸν ἁ στίχον δίμετρον ἰαμβικὸν καταληκτικόν, καὶ ἰαμβικὴν διποδίαν· — τὸν β' δίμετρον ἀναπαιστικόν, καταληκτικόν εἰς συλλαβήν· — τὸν γ' διποδίαν ἰαμβικὴν· — τὸν δ' καὶ ε' δίμετρον τροχαϊκὸν βραχυκατάληκτον, καὶ διποδίαν ἰαμβικὴν· — τὸν ε. δίμετρον ἰαμβικὸν ἀκατάληκτον, καὶ τὸν ζ'. καὶ ἡ. καταληκτικόν· — τὸν θ' τρίμετρον ἰαμβικὸν βραχυκατάληκτον.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι αἱ ἰαμβικαὶ καὶ τροχαϊκαὶ διποδίαὶ δὲν εἶναι καθαρὰι, ὡς σπανίως ταιαῦται ἀπαντῶνται καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὡς τὸ πάλαι μετὰ σπονδείων συντιθέμεναι ἐλάμβανον μορφήν ἐπιτίτων (αἱ ἰαμβικαὶ ἁ καὶ γ', αἱ τροχαϊκαὶ β' καὶ δ'), οὕτως ἤδη μετὰ πυρρίχιων συνδυαζόμεναι, λαμβάνουσι μορφήν παιώνων (αἱ ἰαμβικαὶ β' καὶ δ', αἱ τροχαϊκαὶ ἁ καὶ γ'). Οὕτως, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου στίχου,

ἐν ᾧ ἐκ τῶν τεσσάρων κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον γεγραμμένων τροπαρίων τὰ τρία ἔχουσιν ἱαμβὸν καὶ πυρρίχιον, ἢ παίωνα δεύτερον, (— — — —), τὸ τέταρτον ἔχει καθαρὰν ἱαμβικὴν διποδίαν (— — — —, τὴν δέησιν-μου). ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὀγδόου στίχου, ἔχει τὸ β' καὶ γ' τροπάριον παίωνα β' ἐν ᾧ τὸ δ' ἱαμβικὴν διποδίαν (εἰ νεύσης ἔ-τι), τὸ δὲ α', καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐβδόμου στίχου, ἀντίσπαστον, (— — — — εἰς σέμνην), διότι, ὡς εἶχομεν εἰπεῖ, ἐνίοτε εἰς τῆς διποδίας τὴν μίαν χώραν τίθεται καὶ ὁ ἀντίθετος ποῦς. Ὅμοιως εἰς τὸν τρίτον στίχον ἔχουσι τὰ τρία τελευταῖα τροπάρια παίωνα δ', ἥτοι πυρρίχιον καὶ ἱαμβὸν (— — — —), ἐν ᾧ τὸ α', χορίαμβον, ἥτοι τροχαῖον καὶ ἱαμβὸν (— — — —, ποῦ πορευθῶ;) Καὶ τοῦ πέμπτου στίχου ἡ ἀρχὴ εἶναι παίων δ' ἐν τῷ β' καὶ δ' τροπαρίῳ, χορίαμβος δ' ἐν τῷ α', ἐν δὲ τῷ γ' προκελευσματικὸς, ἐκ δύο πυρρίχιων συγκείμενος, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐνίοτε τῇ ἱαμβικῇ διποδίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν, διορθούμενον εὐκόλως ὑπὸ τῆς φωνῆς ἐν τῷ ᾄσματι. — Ὅμοιως ὁ δεύτερος στίχος ἄρχεται ἐν μὲν τῷ α' τροπαρίῳ ἀπὸ τροχαϊκῆς διποδίας (— — — —, ποῦ προσδράμω), ἐν δὲ τῷ β' καὶ γ' ἀπὸ παίωνος γ' (πυρρίχιου καὶ τροχαίου — — — —), καὶ ἐν τῷ δ' ἀπὸ Ἰωνικοῦ ἀπ' ἐλάσσονος (πυρρίχιου καὶ σπονδείου, — — — —, καὶ κλαυθμὸν μή). Ὁ δ' ἕκτος στίχος ἄρχεται ἐν τῷ α' καὶ γ' τροπαρίῳ ἀπὸ παίωνος πρώτου (τροχαίου καὶ πυρρίχιου — — — —), ἐν τῷ β' ἀπὸ προκελευσματικοῦ (δύω πυρρίχιων), καὶ ἐν τῷ δ' ἀπὸ χορίαμβου (τροχαίου καὶ ἱάμβου).

2) Τὸ τροπάριον «Ἴδὼν ὁ νυμφίος ἔρχεται», ψαλλόμενον κατ' ἤχον πλάγιον δ', ἔχει τὸν ἐπόμενον τύπον·

— —, — — — —, — — —
 — — — —, — — — —
 — — — —, — — — —, —
 — — — —, — — — —, —
 5 — —, — — — —, —
 — — — —, — — — —, —
 — — — —, — — — —
 — — — —, — — — —

10 υ υ -, υ υ - υ, υ υ υ -
 υ υ, υ υ - υ, - υ υ -
 υ -, υ - υ υ, - υ υ
 - υ υ, - υ υ, - υ υ, - υ υ, -
 υ - υ, υ υ - υ, υ -, υ υ υ -

Ἐν τούτῳ τῷ τύπῳ ἐπικρατοῦσιν ἐλαφραὶ ἰαμβικαὶ διποδίαι, ἔχουσαι πυρρίχιον ἀντὶ σπονδείου, ὑπὸ σχῆμα παιώνων δ', καὶ διατεμνόμεναι ἐνίοτε μὲν διὰ συλλαβῶν, ὡς καταλήξεων τῶν στίχων (στ. 3-6), ἄλλοτε δὲ δι' ἀναπαίστων ὡς ἐπαρχῶν, ἢ διὰ τροχαίων, καὶ τροχαϊκῶν ἐλαφρῶν διποδιῶν, καὶ διὰ δακτύλων.

3) Ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου, τὰ ἀπόστιχα προσόμοια, τὰ ἀρχόμενα· «Τῶν οὐρανίων ἀψίδων...», ψαλλόμενα δὲ κατ' ἤχον ἁ, ἔχουσι τὸν ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν ἐξαγόμενον γενικὸν τύπον·

5 υ υ υ -, υ υ - υ
 υ υ υ -, υ υ -
 υ υ υ -, υ - υ
 υ υ -, υ υ - υ
 υ - υ υ, υ - υ
 υ - υ υ -
 υ υ -, υ υ -, υ υ
 - υ υ, - υ υ, - υ - υ, - υ
 υ υ - υ, υ υ - υ, υ -

Καὶ ἐν τούτῳ ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ ἰαμβικὴ διποδία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλαφρά (παίων δ'), μετὰ τροχαίων, ἀναπαίστων καὶ δακτύλων.

4) Τοῦ Ἀξίου ἐστὶν ὁ τύπος εἶναι·

- υ - υ, - υ, υ υ -
 υ υ -, υ υ, υ υ υ - υ
 - υ υ, - υ υ, υ υ - υ υ
 υ υ - υ, υ υ - υ, -
 υ υ υ, - υ, υ υ υ -
 υ υ υ, - υ, υ υ - υ, υ υ υ -
 υ υ υ, - υ, υ - - υ, υ - υ
 υ - υ υ, υ - υ, - υ υ - υ υ

Ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ αὖθις ἐπικρατοῦσιν οἱ ἱαμβοὶ καὶ οἱ τροχαῖοι μετὰ τινων ἀναπαίστων ἀναμιξ, ἐσημειώθησαν ὡς δίχρονοι ἢ ἀμφίβολοι ὅσαι συλλαβαί, βραχεῖαι καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀτόνιστοι, τονίζονται καὶ μηκύνονται ψαλλόμεναι.

Ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως ἄρα τῶν τύπων τούτων πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαίων λυρικῶν ᾠδῶν καὶ τῶν χορικῶν ᾠσμάτων, οὐδεμίᾳ δύναται νὰ μείνῃ ἀμφιβολία, ὅτι ἡ μετρικὴ αὐτῶν διασκευὴ εἶναι ἐντελῶς ἡ αὐτὴ, ἐπὶ μόνῃ τῇ εἰς τὴν γλῶσσαν ἐμφύτῳ διαφορᾷ, ὅτι ἄλλοτε μὲν ἦσαν συνεχέστεραι αἱ μακραὶ, νῦν δ' ἐπικρατοῦσιν αἱ βραχεῖαι. Ἐπίσης δὲ βέβαιον μοι φαίνεται ὅτι ἡ μουσικὴ διώρθου καὶ τῶν μὲν ὡς διορθοῖ καὶ τῶν δὲ τὴν κατάχρησιν, ἄλλοτε μὲν τὰς σπονδιακὰς διποδίας, τοὺς ἐπιτρίτους καὶ τοὺς ἰωνικοὺς, νῦν δὲ τοὺς προκελευσματικοὺς καὶ τοὺς παίωνας, καὶ ἐνίοτε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀντισπάστους καὶ χοριάμβους, τοὺς τε ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους, εἰς ἐρρύθμους ἱαμβικὰς ἢ τροχαϊκὰς διποδίας ἐπανορθοῦσα, καὶ προσέτι ἐκ τῶν ἀρχαίων μολοσσῶν καὶ ἐκ τῶν νέων τριβράχων καὶ ἐκ τῶν τότε καὶ νῦν βακχίων, δακτύλους ἢ ἀναπαίστους ἀποτελοῦσα.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸ μέτρον σχέσις τῆς μουσικῆς, ἥτις βοηθεῖ καὶ συμπληροῖ τὴν προσωδίαν χωρὶς νὰ τὴν διαστρέφῃ, εἶναι προφανεστάτη καὶ γενικὴ εἰς πᾶσαν μουσικὴν καὶ εἰς πᾶσαν προσωδίαν. Ὅστις προσέξῃ, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἄδεται τὸ δημοτικὸν ᾠσμα «Ὁ Ὀλυμπος κ' ὁ Κίσσαβος», θέλει πεισθῇ ὅτι ἡ μουσικὴ μηκύνει ἐν τῇ πρώτῃ διποδίᾳ τὴν βραχεῖαν συλλαβὴν πορ, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τὴν συλλαβὴν βορ· καὶ εἰς τὸ παρατόνως συντεταγμένον ἡμίστιχον τοῦ αὐτοῦ ᾠσματος

«κάθε βρύσι καὶ κλέφτης»

βραχύνει μὲν τὴν συλλαβὴν βρύ, μηκύνει δὲ τὴν συλλαβὴν σι, καὶ προφέρει ἄδουσα βρυσί. Ἄλλοτε ἡ μουσικὴ σύνθεσις διατέμνει τὴν μονοτονίαν τῆς προσωδικῆς, μηκύνουσα ἢ βραχύνουσα ἄλλας συλλαβὰς ἢ ἐκείνας ἃς αὕτη ἀπαιτεῖ, καὶ οὕτω τὴν

ισμικήν διποδίαν μεταβάλλουσα εἰς χορίαμβον, τὴν τροχαΐ-
κην εἰς ἀντίσπαστον κλ. Ὡς π. χ. ἐν τῷ ᾄσματι·

«Μαύρ' εἶν' ἡ νύκτα ᾗ τὰ βουνά,»

ἡ μουσικὴ τάττει χορίαμβον οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώ-
του στίχου, ὅπου τοιοῦτον συνέπεσε νὰ τάξῃ καὶ ἡ προσωδία,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τέταρτον

«Ὁ κλέφτης ξεσπαθώνει,»

μηκύνουσα τὸ *Ο*. Ὅταν λοιπὸν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, οἱ ἀρχαῖοι
ποιηταὶ συνέταττον τοὺς μουσικοὺς ἤχους ὁμοῦ μετὰ τῶν στί-
χων οἵτινες ἔμελλον νὰ ᾄδωνται πρὸς αὐτοὺς, προφανὴς εἶναι ὁ
λόγος τῆς ἀπὸ τῶν τακτικῶν μέτρων φαινομένης ἐνίοτε ἀπομα-
κρύνσεως αὐτῶν, καὶ τῆς χρήσεως πολλάκις ποδῶν, οἵτινες εἰς
τὴν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν δὲν φαίνονται εὐηχοὶ καὶ ἀρμονικοὶ, ὡς καὶ
συλλαβῶν ἢ μέτρων, ὧν τὰ ὀνόματα βάσεις καὶ ἐπαρχαὶ καὶ
ἀνακρούσεις καὶ καταλήξεις, δὲν ἀρκοῦσιν ὅπως ἐξηγήσωσι τὸν
ἀρμονικὸν αὐτῶν λόγον.

Κατὰ ταύτας λοιπὸν τὰς ἀρχάς, καὶ μετ' ἐπιφυλάξεων ὡς πρὸς
τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀδείας τοῦ ᾄσματος, μᾶς φαίνεται ἀναμ-
φισβήτητον ὅτι αἱ βάσεις τῆς καθ' ἡμᾶς μετρικῆς οὐδόλως δια-
φέρουσι τῶν βάσεων τὰς ἀρχαίας, καὶ τούτου πρακτικὴν ἀπό-
δειξιν ἐπροσπάθησα νὰ δώσω διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν τεσσά-
ρων ἐπομένων δραμάτων.

Ἄν δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα μετρικὰ παραδείγματα ἐλή-
φθησαν ἐκ τῶν τριῶν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περιεχομένων κωμω-
διῶν, οὐδὲν δ' ἐκ τῆς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους, ἢ παράλειψις
αὕτη δὲν ἐγένετο τυχαίως καὶ ἄνευ σκοποῦ. Ἡ Ἀντιγόνη, ὡς
γνωστὸν, διδάσκεται ἤδη ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπισημοτέρων
θεάτρων τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ πρὸς
τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ περίδοξος μουσικοδιδάσκαλος Μενδελσὼν
Βαρτόλδης ἐμελοποίησε τοὺς χοροὺς αὐτῆς. Ἄν δ' ἐπιτρέπηται
νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς ποτε θέλομεν γίνεαι μέτοχοι τῆς εὖ-
γενοῦς ἀπολαύσεως εἰς ἣν πρὸ παντὸς δικαιούμεθα καὶ ἐνδια-

[ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΡΑΓΚΑΒΗ — Τόμ. Ε'.]

φερόμεθα, τοῦτο διὰ μεταφράσεως μόνον ἔσται ἡμῖν ἐφικτόν· διότι πρῶτον μὲν οὐ μόνον τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς λογιωτέροις τῶν ἀκροατῶν, δυσχερὲς ἔσται ἢ ἄνευ μελέτης καὶ βοηθημάτων ἐντελὲς ἐκ τοῦ προχείρου κατάληψις τοῦ ἀρχαίου κειμένου ἀπὸ σκηνῆς ἀπαγγελλομένου· δεύτερον δὲ, ἡ τῶν ἀρχαίων στίχων ἀρμονία, ὡς παρ' ἡμῖν προφέρονται σήμερον, ἐντελῶς καταστρέφεται, καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς ἀρχαίας δραματικῆς θέλει ἡχεῖ εἰς τὴν ἀκοὴν πεζῶς, καὶ ὡς γεγυμνωμένον τοῦ χαριεστάτου αὐτοῦ ῥυθμικοῦ κοσμήματος· οὐδὲ δυνάμεθα ἄλλως καταληπτὴν νὰ καταστήσωμεν τὴν τοῦ πρωτοτύπου ἀρμονίαν, ἐκτὸς ἂν ἀποφασίσωμεν νὰ προφέρωμεν πάσας τὰς λέξεις παρατόνως, κατὰ τρόπον γελοῖον καὶ ἀνυπόφορον· τρίτον δὲ καὶ αὕτη ἡ τοῦ Μενδελσῶνος μουσικὴ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἄχρηστος καὶ ἀνεφάρμοστος θὰ ἔμενε διὰ τὴν ἡμετέραν σκηνὴν, ὡς συνταχθεῖσα ἐπὶ τῆς προσωδίας τῶν ἀρχαίων στίχων, ἥτις, ὡς εἵπομεν, δὲν δύναται παρ' ἡμῖν νὰ ἐννοηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς τῶν τόνων μεταθέσεως.

Ὁ Μενδελσῶν ὅμως συνέθηκε τὴν μουσικὴν τοῦ οὐχὶ ἀκριβέστατα ἐπὶ τῶν πρωτοτύπων ᾠδῶν, ὧν ἡ μετρικὴ διασκευὴ εἶναι ἐνίοτε σκοτεινὴ καὶ ἀμφισβητούμενη, ἀλλ' ἐπὶ Γερμανικῆς μεταφράσεως αὐτῶν, μιμηθείσης ὅσον ἔνεστιν αὐτῶν τὸν ῥυθμόν. Ὅπως λοιπὸν ἡ μουσικὴ αὐτοῦ χρησιμεύῃ καὶ παρ' ἡμῖν, ἦτον ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἡμετέρα μετάφρασις ἀκριβέστερον τὸν ῥυθμόν τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως, ἥτις μᾶλλον ἢ τὸ ἐλληνικὸν πρωτότυπον ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς μελοποιίας. Ὅσον μικραὶ καὶ ἂν ᾖναι καθ' ἑαυτὰς αἱ διαφοραὶ, ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουσι, δὲν ἐνόμισα κατάλληλον νὰ προτείνω αὐτὰς μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων.

Ἐπὶ τῇ εὐκταίᾳ δ' ὑποθέσει ὅτι παρ' ἡμῖν θέλει ποτὲ καὶ αὖθις ἀναβιώσῃ τὸ ἐλληνικὸν θέατρον, καὶ ὅτι θέλει ἐνίοτε τιμᾶσθαι καὶ διὰ παραστάσεως τῶν προπατορικῶν ἀριστουργημάτων, ὅτι δ' ἰδίως θέλει διδαχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ποτὲ ἡ τραγω-

δὲ τῆς Ἀντιγόνης, εἰς ἣν ὁ εὐκλεὴς τῆς Γερμανίας μελοποιὸς
 ἀπέδωκε τὴν μουσικὴν τῆς ζῶης, δὲν νομίζω ἀπο σκοποῦ νὰ
 περατώσω τὸ μακρὸν τοῦτο προοίμιον δι' ὀλίγων τινῶν περὶ τοῦ
 τρόπου τῆς παραστάσεως τοῦ δράματος τούτου παρατηρήσεων.

Εὐκταϊότατον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἡ μετάφρασις αὕτη, καὶ εἴ
 ἄλλη τοιαύτη, τὰ ἐρείπια ταῦτα τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας,
 χαριστῶντο ἐντός τινος τῶν ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων θεάτρων, τῶν
 σωζομένων καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐντός ἴσως τοῦ ἀρτιω-
 τάτου πάντων, τοῦ ἐν Ἀθήναις Θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.
 Ἄν δὲ τοῦτο ἀποβαίνει ἀδύνατον, πρέπει τὸ θέατρον νὰ διασκευ-
 ᾶται μέχρι τινὸς κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, συνδεομένης διὰ
 διὰ δύο ἐκατέρωθεν κλιμακίδων τῆς σκηνῆς μετὰ τῆς πλατείας,
 ἣτις θέλει χρησιμεύει οὐχὶ διὰ τοὺς θεατὰς, ἀλλ' ὥς ἡ ἀρχαία
 ὀρχήστρα διὰ τὸν χορὸν, ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς τὴν Θυμέ-
 λην, ἥτοι βωμὸν τετράγωνον, ἐπὶ τριῶν βαθμίδων ὑψούμενον,
 ἐκατέρωθεν δὲ ἀνὰ μίαν εἴσοδον.

Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸ δράμα τοῦτο ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς
 αὐτῆς παρίσταται θέσεως, πλατείας τινὸς ἐν Θήβαις, ἐμπρὸς τῶν
 ἀνακτόρων τοῦ Κρέοντος. Κατὰ βάθος δὲ καὶ πλαγίως αὐτῆς, κα-
 τὰ τε τὸ μετασκήνιον καὶ τὰ παρασκήνια, ἐκτείνονται αἱ τῶν
 ἀνακτόρων στοαί, οὐχὶ ἐκ γραπτῶν, ἀλλ' ἐξ ἀληθῶν, ξυλίνων ἢ
 ἄλλως κτιστῶν κιόνων συγκείμεναι, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνηκόν-
 των ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων, καὶ τρεῖς πύλαι ἀνοίγονται
 ὀπίσω τῆς κατὰ βάθος στοᾶς. Ἄν ὑπῆρχεν εἰσέτι ἀρχαῖόν τι
 θέατρον, διατηροῦν πάντα αὐτοῦ τὸν ἐσωτερικὸν ἀρχιτεκτονικὸν
 κόσμον τοῦ μετασκηνίου, τοὺς κίονας αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγάλματα,
 ἄλλης σκηνικῆς διακοσμήσεως οὐδεμία ἦν ἀνάγκη· τούτου δὲ
 μὴ ὄντος, πρέπει τὸ ὀπίσω καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς σκηνῆς νὰ ἔχῃ
 γραπτὸν παραπέτασμα.

Ὅταν δ' ἀρχῇ τὸ δράμα, ἡ αὐλαία δὲν αἵρεται, ὥς παρ'
 ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ τινος μηχανήματος καταβιβάζεται καὶ κρύπτε-
 ται ὑπὸ τὴν σκηνὴν, ἐπ' αὐτῆς δὲ εἰσὶν ἤδη ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ

Ἰσμήνη, αἵτινες συνδιαλεγόμεναι προχωροῦσι πρὸς τὸ προσκήνιον, ὑποβοηθούμεναι ὑπὸ ὑποβολέως, κρυπτομένου ἐν τοῖς παρασκηνίοις.

Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς πρώτης σκηνῆς, (σ. 7.), ἐν ᾧ αἱ δύο ἀδελφαὶ ἀπέρχονται, ὁ χορὸς, συγκείμενος ἐξ ἑνδεκα γερόντων Θηβαίων, προκύπτει ἐκ τῆς δεξιᾶς (ὡς πρὸς τὴν σκηνὴν) εἰσόδου τῆς ὀρχήστρας, προηγούμενων μουσικῶν, οἵτινες καταλαμβάνουσι θέσεις ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς θυμέλης. Εἰς ταύτας δ' ἀναβαίνει καὶ ὁ Ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐστραμμένος, διευθύνει αὐτοῦ τὰς κινήσεις διὰ τε τῆς χειρὸς καὶ τοῦ νεύματος· οἱ δὲ χορευταὶ προβαίνουνσι κατὰ στίχον ἐμμέτρως καὶ ὑπορχηστικῶς βηματίζοντες, καὶ ἅμα προκύψωσιν εἰς ὄψιν τῶν θεατῶν, ὁ πρῶτος ἡμίχορος, ἥτοι οἱ πέντε προπορευόμενοι χορευταὶ, ἄρχονται τοῦ ἄσματος, καὶ καταλαμβάνουσι θέσιν παραλλήλως τῇ περιφερείᾳ τῆς ὀρχήστρας, παρὰ τὴν πάροδον δι' ἧς εἰσῆλθον· ἐξακολουθοῦσι δὲ ᾄδοντες, ἐν ᾧ ὁ δεύτερος ἡμίχορος, ὀπίσω αὐτῶν διερχόμενος, καταλαμβάνει τὸ ἄλλο τῆς ὀρχήστρας πέρας, καὶ ἀμφότεροι οἱ ἡμίχοροι ἴστανται πρὸς τὴν σκηνὴν ἀφορῶντες.

Ἀφ' οὗ δὲ παύσῃ ᾄδων ὁ πρῶτος ἡμίχορος, ὁ Ἡγεμὼν ἀπ' αὐτοῦ στρέφεται πρὸς τὸν δεύτερον, καὶ διὰ τῆς χειρὸς τὸν προσκαλεῖ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀντιστροφὴν. Τότε δ' οὗτος, μεταξὺ ᾄδων, κινεῖται δι' ὀρχηστικῶν ἐπίσης βημάτων πρὸς τ' ἀριστερά του, διέρχεται ἐμπρὸς τοῦ πρώτου ἡμιχόρου, οὗ καταλαμβάνει τὴν θέσιν, ἐν ᾧ ὁ πρῶτος, καὶ αὐτὸς ὑπορχούμενος, στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ του, καὶ καταλαμβάνει τὴν ἣν ὁ δεύτερος κατέλιπε θέσιν. Ταῦτά δ' ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατὰ τὴν δευτέραν στροφὴν καὶ ἀντιστροφὴν, ἐπὶ μόνῃ τῇ διαφορᾷ ὅτι ἐνταῦθα ἀμφότεροι οἱ ἡμίχοροι ψάλλουσι συγχρόνως, καὶ ψάλλοντες ἀλλάζουσι τὰς θέσεις, κατὰ τὸ πρῶτον μάλιστα μέρος τῆς στροφῆς πρὸ τοῦ λογαοιδικοῦ ὃ ἐκφέρουσιν ἐν τῇ 6'. στροφῇ ἰστάμενοι, ἐν ᾧ, ἐν τῇ ἀντιστροφῇ, τὸ μὲν ἥμισυ αὐτοῦ ἀπαγγέλει ἢ ψάλλει ὁ

Ἡγεμῶν πρὸς τὸν χορὸν ἐστραμμένος, τὸ δ' ἕτερον ἡμισυ ὅλος χορὸς, ὡς καὶ ἐν τῇ στροφῇ.

Περατουμένου δὲ τοῦ ᾄσματος τοῦ χοροῦ (σ. 10), εἰσέρχεται μετὰ συνοδίας ὁ Κρέων διὰ τῆς μέσης ἢ Βασιλείας λεγομένης πύλης τοῦ μετασκηνίου, καὶ προβάς εἰς τὸ προσκήνιον, ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν χορόν. Μετὰ δὲ τὰς τελευταίας αὐτοῦ λέξεις (σ. 12), ὁ Ἡγεμῶν, ἐγκαταλιπὼν τὴν θυμέλην, ἀνέρχεται διὰ μιᾶς τῶν δύο μικρῶν κλιμάκων (τῆς δεξιᾶς τοῖς θεαταῖς) εἰς τὴν σκηνήν, καὶ ἐνταῦθα διαλέγεται μετὰ τοῦ Ἀνακτος, ἀποτείνων αὐτῷ τοὺς στίχους ὅσοι τῷ χορῷ ἀποδίδονται. Ἐν ᾧ δ' εἰσέρχεται ὁ Φύλαξ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ παρασκηνίου (σ. 13.), ὁ Ἡγεμῶν, καταβάς πάλιν τῆς σκηνῆς, ἐπιστρέφει εἰς τὴν θυμέλην, ὅθεν λέγει τοὺς δύο στίχους μετὰ τὴν τοῦ Φύλακος διήγησιν (σ. 15). Ἀφ' οὗ δ' ἀπέλθωσιν ὅτε Κρέων καὶ ὁ Φύλαξ δι' ὧν εἶχον εἰσέλθει πυλῶν (σ. 17), ὁ Ἡγεμῶν, ὅστις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ διαλόγου ἀπέβλεπε πρὸς τὴν σκηνήν, στρεφόμενος ἤδη πρὸς τὸν πρῶτον ἡμίχορον, νεύει αὐτῷ διὰ τῆς χειρὸς καὶ οὗτος ἄρχεται τῆς στροφῆς, ἐν ᾧ, ὡς προεῖρήθη, κινεῖται ὅπως ἀλλάξῃ θέσιν μετὰ τοῦ δευτέρου ἡμιχόρου, καὶ τοῦτο ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς στροφάς.

Ὅταν δὲ ἄρχηται τὸ λογαοιδικὸν τοῦ χοροῦ (σ. 19), φαίνονται πέραν τῆς ἀριστερᾶς (τῇ σκηνῇ) πύλης τοῦ μετασκηνίου, εἰς τὸ βάθος, φύλακες βιαίως κινούμενοι, καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν λόγων τοῦ χοροῦ, εἰς ἐξ αὐτῶν εἰσέρχεται διὰ ταύτης τῆς πύλης, σύρων ἐκ τοῦ βραχίονος τὴν Ἀντιγόνην, φέρουσιν κάλπην διὰ χειρῶν. Ἀμέσως δ' εἰσέρχεται καὶ ὁ Κρέων διὰ τῆς μεσαίας πύλης. Ὅταν δὲ μετὰ ταῦτα (σ. 26) φαίνηται ἡ Ἰσμήνη, ὁ Ἡγεμῶν, ἀπὸ τῆς θυμέλης, ἀναγγέλλει τὴν ἔλευσιν αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς σκηνῆς (σ. 29), ἀπάγονται αἱ δύο νεάνιδες διὰ τῆς δεξιᾶς (τοῖς ὑποκριταῖς) πύλης τῆς σκηνῆς.

Καθ' ὅλον δὲ τὸ ἐπόμενον ᾄσμα τοῦ (σ. 29), ὁ Κρέων δύναται ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὰ παρασκήνια, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν ἀ-

κατανοήτως εἰς τὴν σκηνὴν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Αἰμονος (σ. 31), ὅστις εἰσέρχεται διὰ τῆς αὐτῆς πύλης, δι' ἧς ἐξῆλθεν ἡ Ἀντιγόνη. Ὅσα δ' ἐν τῇ μεταξὺ Κρέοντος καὶ Αἰμονος σκηνῇ ἀποδίδονται τῷ χορῷ, ταῦτα λέγει ὁ Ἑγεμὼν ἀπὸ τῆς θυμέλης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν τοῦ Αἰμονος διὰ τῆς μέσης πύλης (σ. 38), ὁ Ἑγεμὼν τοῦ χοροῦ ἀνέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν, καὶ συνδιαλέγεται μετὰ τοῦ Κρέοντος, οὗ ἀπερχομένου, (σ. 39), ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὴν θέσιν του ἐπὶ τῆς θυμέλης, ὅθεν διευθύνει τὸ ἄσμα καὶ τὰ κινήματα τοῦ χοροῦ.

Ἡ δ' Ἀντιγόνη προσάγεται πάλιν (σ. 40) δι' ἧς πύλης ἐξῆλθε, καὶ μένει ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀνταποκρινομένη μετὰ τοῦ χοροῦ, ὅστις ᾄδει ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας. Ἀπὸ τῆς θυμέλης δ' ἀπαγγέλει ὁ Ἑγεμὼν καὶ τοὺς δύο στίχους οὓς λέγει μετὰ τὸν μονόλογον τῆς Ἀντιγόνης, (σ. 46), καὶ ἐνῷ ὁ χορὸς ᾄδει ἐκ δευτέρου (σ. 46), οἱ στρατιῶται τοῦ Κρέοντος περικυκλοῦσι τὴν Ἀντιγόνην, τῇ περιβάλλουσιν ἀλύσσεις, καὶ τέλος τὴν ἀπάγουσι διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης τῆς σκηνῆς, ἐν ᾧ ὁ Τειρεσίας εἰσέρχεται διὰ τῆς ἀριστερᾶς (σ. 48).

Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν οὗτος περατοῖ τὸν λόγον του καὶ ἀπέρχεται, (σελ. 53), ὁ Ἑγεμὼν ἀνέρχεται αὐθις εἰς τὴν σκηνὴν, καὶ συνδιαλέγεται μετὰ τοῦ Κρέοντος· ἐπιστρέφει δ' εἰς τὴν θυμέλην ὅταν ὁ Βασιλεὺς ἀποφασίζῃ νὰ σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀντιγόνης. (σ. 54.)

Ὁ δ' Ἀγγελος εἰσέρχεται (σ. 56) διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἢ δυτικῆς πύλης καὶ ἀποτείνεται πρὸς τὸν χορὸν, καὶ εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπὶ κλησιν, ἀνέρχεται ὁ Ἑγεμὼν εἰς τὴν σκηνὴν πρὸς αὐτόν. Μετ' ὀλίγον δ' εἰσέρχεται καὶ ἡ Εὐρυδίκη ἐκ τῆς δεξιᾶς πύλης (σ. 57), καὶ καθ' ἅπασαν τὴν διήγησιν τοῦ Ἀγγέλου μένει σιγῶσα, καὶ ἀπέρχεται χωρὶς αὐδὲ συλλαβὴν νὰ προσφέρῃ τὴν δ' ἐσωτερικὴν πάλιν ἣν ἐκφράζει ἡ φοβερά αὕτη σιγὴ, πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς ὑποκρίσεως ἢ ἡθοποιός.

Ἀπέρχεται δὲ διὰ τῆς αὐτῆς πύλης (σ. 60). Ὁ δ' Ἡγεμὼν μένει καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ καταβαίνει μόνον εἰς τὴν ὀρχήστραν ὅταν καὶ ὁ Ἄγγελος ἀποφασίζῃ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Εὐρυδίκην (σ. 60), καὶ ἐν ᾧ ὁ Κρέων εἰσάγει τὸ πτώμα τοῦ υἱοῦ του διὰ τῆς μέσης πύλης.

Ὁ δ' Ἐξάγγελος εἰσέρχεται (σ. 62) διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης, δι' ἧς ἐξῆλθεν ἡ Εὐρυδίκη. Μετ' ὀλίγον δ' ἀνοίγεται εὐρεῖα ἡ πύλη αὕτη, καὶ ἐκεῖ, ἐπὶ ἀνακλιντῆρος φαίνεται ἡ Εὐρυδίκη νεκρά· δύναται μάλιστα ὁ ἀνακλιντὴρ νὰ κομισθῇ καὶ ἐμπρὸς τῆς πύλης εἰς τὴν σκηνὴν ὑπὸ θεραπόντων, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀρχαίου Ἀνακυκλήματος, μηχανῆς ἣτις δὲν δύναται σήμερον καταλλήλως νὰ ἐπαναληφθῇ.

Εἰς τὸ τέλος δὲ, ἀφ' οὗ ἀπαχθῇ ὁ Κρέων (σ. 65), καὶ ἐν ᾧ ὁ χορὸς ᾄδει τοὺς τρεῖς προτελευταίους στίχους του, ἀνασύρεται τὸ παραπέτασμα, καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν τελευταίων στίχων, ἀπέρχεται ὁ χορὸς ὑπορχούμενος, δι' ἧς εἰσῆλθε παρόδου.

Διὰ τῆς τοιαύτης μετρικῆς καὶ σκηνικῆς διασκευῆς τῶν ἀρχαίων δραμάτων, νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ δοθῇ σήμερον ἀμυδρά τις ἀντανάκλασις τοῦ ποιητικοῦ ἐκείνου ἡλίου, ὅστις ἔλαμπεν ἄλλοτε ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅστις ἦν εἰς τῶν ὠραιότερων φωστήρων τῆς δόξης της.

